

T.C.

**RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**ELEKTRONİK ÖDEME ARAÇLARIYLA YAPILAN
ALTIN ALIM SATIM İŞLEMLERİNİN MÜŞTERİ
TEMELİNDE İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Önder ARIK

**Prof. Dr. Şevket TOPAL
Danışman**

RİZE

2021

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında, Önder ARIK tarafından hazırlanan “*Elektronik Ödeme Araçlarıyla Yapılan Altın Alım Satım İşlemlerinin Müşteri Temelinde İncelenmesi*” başlıklı bu çalışma, 08.04.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Şevket TOPAL

(Kabul/Red)

Üye: Doç. Dr. Ali KUMAŞ

(Kabul/Red)

Üye: Doç. Dr. Şevket PEKDEMİR

(Kabul/Red)

.../.../.....

Doç. Dr. Ahmet YANIK
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim *“Elektronik Ödeme Araçlarıyla Yapılan Altın Alım Satım İşlemlerinin Müşteri Temelinde İncelenmesi”* konulu tezimi, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Eserimde, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır.

Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve/veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiç bir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim. 08.04.2021.

Önder ARIK

ÖN SÖZ

Hızla gelişen ve değişen bir dünyanın içerisindeyiz. Bugün yeni çıkan bir durum çok kısa süre içerisinde gündem dışı kalabilmektedir. Bu husus ekonomi sahasında çok daha fazla kendini hissettirmektedir. Toplumsal bir varlık olan ve hayatını idame ettirmek için gerekli imkânları tek başına sağlama kudreti olmayan insanın, ticarî faaliyetleri de zamanla buna göre şekillenmiştir.

İnsanda var olan toplumsal potansiyel sebebiyle ticaret, insanlık tarihinin bütün devresinde güncelliğini korumuştur. İnsanlar kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına her daim birbirleriyle ticarî muameleler içerisinde bulunmuştur. Fakat insanlar arasında gerçekleşen bu ticarî faaliyetler zamanla mübadele biçimlerinde de köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Tarihin farklı evrelerinde meydana gelen alım satım muameleleri incelendiğinde, tarafların birbirlerine ödemiş oldukları bedellerin her dönem birbirinden farklı olan varlıklarla sağlandığı gözlenmektedir. Bununla birlikte ticarî faaliyetler neticesinde bu varlıkların ödendiği araçlar da zamanla değişimden payını almıştır. Zira teknolojinin gelişmesi ile farklı türden elektronik ödeme araçları çıkmış kısa zaman içerisinde ticaret hayatının vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur.

Günümüzde internet ve mobil bankacılık işlemleri yanında müşteriler web siteleri üzerinden kartlı ya da kartsız ödeme araçlarını kullanarak kuyumculara ödeme yapabilmektedir. Ancak burada şöyle bir ayrıntıda mevcuttur. Web sitesi üzerinden alım satım yapan müşteri bu işlemi kuyumcunun işyerinde değil de uzak bir mesafeden yapıyorsa uygulamada bazı fikhî problemler çıkmaktadır. Şöyle ki altının sevk ve ödeme işlemlerinde bazı aracı kurumlar kullanılmaktadır. Dahası bizim ilk altını almaya başladığımız an bir sipariş değil de satış akdi gibi kabul edilmekte ancak fıkıh açısından peşin olması gereken bu işlem fiyat dalgalanmaları da göz önüne alınarak teslimde gecikmelere gidilmektedir. Bu ise esasta fıkıhtaki nesîe faizini doğurmaktadır.

Altın alım satım işlemleri İslam hukukunda sarf başlığı altında incelenmektedir. Sarf işlemlerinin temel özelliği bir nakdin diğer nakitle peşin olarak değiştirilmesidir. Oysa günümüzde sanal mübadele işlemleri yanında ödeme araçlarında da sanal bir dünya oluşturularak İslam'ın temel faiz yaklaşımları hususunda insanlarda bir kafa karışıklığı meydana getirilmiştir. Zira artık ödemelerde nakit yerine kredilendirilen kredi kartları (credit card), kredilendirilmeyen kredi kartları (charge card) banka kartları (debit card) ve akıllı kartlar (smart card) gibi kartlı ödeme araçları yanında e-para, sanal kart, e-çek EFT/FAST ve havale gibi kartsız ödeme araçları da kullanılır olmuştur. Oysa bunların her birisi mürekkep yapıda ve profesyonel bankacılık bilgisi gerektiren işlemlerdir. Vatandaşın bu türden bir ödeme yolunu kullanması halinde faiz ya da faiz şüphesi içeren işlemlere karışması ihtimali yüksektir.

Bu tezde yukarıda temas edilen sakıncaların bertaraf edilmesine katkı sunması için müşteri temelinde arasında yapılan altın alım satım işlemlerinin, sarf akdinin temel kurallarına olan uygunluğu tahlil edilerek fikhî boyutunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca elektronik ödeme araçları uygulamaları ve bu araçlarla yapılan alışveriş faaliyetleri sürekli olarak bir gelişim ve değişim içerisinde. Ne var ki bildiğimiz kadarıyla elektronik ticaret alanında, ödeme araçları özelinde herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bu tez mevcut eksikliği giderme ve alana katkı sağlama amacını da taşımaktadır.

Bu tez iki bölümden müteşekkil olup birinci bölümde konunun kavramsal ve teorik çerçevesi, sarf akdinin temel kuralları ve tekâbüz şartının elektronik ödeme araçları açısından durumu incelenmiştir. Ayrıca e-ticaret çerçevesinde sarf akdiyle ilişkili olan diğer sözleşmelere, e-ticaretin tanımına, kapsamına, temel araçlarına, taraflarına ve e-ticaretin ödeme araçlarına değinilmiştir. İkinci bölümde ise söz konusu elektronik ödeme araçlarıyla yapılan sözleşmelerin sarf akdinin temel kuralları çerçevesinde analizi yapılmıştır. Tez neticesinde ulaştığımız bulgular sonuç kısmında maddeler halinde yazılmıştır. Çalışmamızın kusursuz olduğu iddiasında değiliz. Ancak ilmî metotlara azamî titizlik gösterdiğimizi ifade etmek isterim.

Bu çalışma esnasında; görüşleri, yönlendirmeleri ve teşvikleri ile bizlere destek olan danışman hocam Prof. Dr. Şevket TOPAL'a, çalışma esnasında farklı

düzeyde desteklerini gördüğüm Doç. Dr. Ali KUMAŞ'a, Doç. Dr. İlyas YILDIRIM'a, ve burada isimlerini sayamadığım tüm hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca yol göstericiliğiyle bizlere yardımcı olan, biçimsel açıdan çalışmaya katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Ali Haydar BÖLÜKBAŞ'a yoğun olmasına rağmen bizlere vaktini ayıran ve fikirleriyle çalışmaya katkı sunan DİYYK Uzmanı Seracettin YILDIZ'a teknik konularda destek aldığım Tokat/Turhal yöresi kuyumcularına, operatör mağazaları temsilcilerine ve banka yetkililerine ayrı ayrı teşekkür ederim. Son olarak başta annem ve babam olmak üzere tüm aileme şükranlarımı arz ederim.

Önder ARIK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	7
ÖZET	11
ABSTRACT.....	12
KISALTMALAR.....	13
GİRİŞ	14

BİRİNCİ BÖLÜM

ALTIN ALIM SATIM UYGULAMALARI BAĞLAMINDA SARF AKDİNİN VE ELEKTRONİK TİCARETİN TEORİK ÇERÇEVESİ

1. SARF AKDİ VE ÖZELLİKLERİ	19
1.1. Sarf Akdinin Tanımı	20
1.2. Sarf Akdinin Özellikleri	21
1.2.1. Cins Birliğinde Miktarların Eşit Olması (Mümâselet Şartı)	22
1.2.2. Te'cil (Vade) ve Muhayyerlik Şartının Bulunmaması.....	24
1.2.3. Bedellerin Peşin Ödenmesi (Tekâbüz Şartı)	26
1.2.3.1. Hakiki Kabz	26
1.2.3.2. Hükmi Kabz	28
2. SARF AKDİNİN DİĞER SÖZLEŞMELERLE İLİŞKİSİ.....	40
2.1. Sarf Akdinin Havale Sözleşmesiyle İlişkisi	41
2.2. Sarf Akdinin Kefalet Sözleşmesiyle İlişkisi	41
2.3. Sarf Akdinin Vekâlet Sözleşmesiyle İlişkisi	42
2.4. Sarf Akdinin Karz Sözleşmesiyle İlişkisi	43
2.5. Sarf Akdinin Vedia Sözleşmesiyle İlişkisi	43
3. ELEKTRONİK TİCARETE GENEL BAKIŞ.....	44
3.1. Elektronik Ticaretin Tanımı, Kapsamı ve Temel Araçları	44

3.1.1. E-Ticaretin Tanımı	45
3.1.2. E-Ticaretin Kapsamı	45
3.1.3. E-Ticaretin Temel Araçları	46
3.2. Elektronik Ticaretin Tarafları	46
3.2.1. Tüketiciden Tüketicie E-Ticaret	47
3.2.2. İşletmeciden Tüketicie E-Ticaret	47
3.2.3. İşletmeciden İşletmeciye E-Ticaret	48
3.2.4. İşletmeciden Devlete E-Ticaret	49
3.2.5. Tüketiciden Devlete E-Ticaret	49
3.3. Elektronik Ticaretin Ödeme Araçları	49
3.3.1. Kartlı Ödeme Araçları ve ATM	49
3.3.1.1. Kredi Kartları	51
3.3.1.1.1. Kredilendirilen Kredi Kartları (Credit Card) ve Pos Cihazları	51
3.3.1.1.2. Kredilendirilmeyen Kredi Kartları (Charge Card)	58
3.3.1.2. Banka Kartları (Debit Card)	58
3.3.1.3. Akıllı Kartlar (Smart Card)	59
3.3.2. Kartsız Ödeme Araçları	61
3.3.2.1. E-Paralar	61
3.3.2.1.1. Dar Kapsamlı Elektronik/Kaydî Para	63
3.3.2.1.2. Dijital/Sanal Para	63
3.3.2.2. Sanal Kartlar	64
3.3.2.3. E-Çekler	65
3.3.2.4. Transfer Sistemleri	68
3.3.2.4.1. EFT/FAST	68
3.3.2.4.2. Virman, Havale ve Cebe Havale Sistemi	70
3.3.2.4.3. SWIFT	71
3.3.2.4.4. Western Union	72

İKİNCİ BÖLÜM

KARTLI VE KARTSIZ ELEKTRONİK ÖDEME ARAÇLARIYLA YAPILAN ALTIN UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. KARTLI ÖDEME ARAÇLARIYLA YAPILAN ALTIN ALIM SATIM İŞLEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	76
1.1. Kredi Kartlarının Kullanımı	76
1.1.1. Kredilendirilen Kredi Kartlarının (Credit Card) Kullanımı ve Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi.....	76
1.1.1.1. Kredi Kartını Kullanıma Açan Banka ile Kart Hamili Arasındaki İlişkinin Fıkıhî Boyutu	77
1.1.1.2. POS Terminali Bulunan Banka ile Üye İşyeri Arasında Gerçekleşen Hukuki İlişkinin Fıkıhî Boyutu	81
1.1.1.3. İşyeri ile Kredi Kartı Hamili Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkıhî Boyutu	85
1.1.1.4. POS Terminali Bulunan Banka ile Kredi Kartını Çıkaran Banka Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkıhî Boyutu	86
1.1.1.5. Kredi Kartı Çıkaran Bankalar ile Milletlerarası Kartlı Sistem Kuruluşları Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkıhî Boyutu	87
1.1.2. Kredilendirilmeyen Kredi Kartlarının (Charge Card) Kullanımı ve Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi.....	89
1.1.3. Kredi Kartlarının Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi	90
1.2. Banka Kartlarının (Debit Card) Kullanımı	104
1.2.1. Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi	105
1.2.1.1. Kart Hamili ile Banka Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkıhî Boyutu.....	107
1.2.1.2. Kart Hamili ile İşyeri Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkıhî Boyutu.....	107
1.2.2. Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi	108
1.3. Akıllı Kartların (Smart Card) Kullanımı ve Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi.....	109
2. KARTSIZ ÖDEME ARAÇLARIYLA YAPILAN ALTIN ALIM SATIM İŞLEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	113
2.1. E-Paranın Kullanımı	113
2.1.1. Dar Kapsamlı Elektronik/Kaydî Para	113
2.1.2. Dijital/Sanal Para	113

2.1.2.1. Merkez Bankası Tarafından Üretilen Dijital Para.....	113
2.1.2.2. Merkez Bankası'ndan Bağımsız Olarak Üretilen Dijital Para.....	114
2.1.2.2.1. Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi	115
2.2. Sanal Kartların Kullanımı ve Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi	115
2.3. E-Çeklerin Kullanımı.....	115
2.3.1. Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkḥî Boyutu.....	116
2.3.2. Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi.....	117
2.4. Transfer Sistemlerinin Kullanımı	123
2.4.1. Transfer Sistemlerinin Hukuki Niteliği.....	123
2.4.2. Transfer Sistemlerinin Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi	124
2.4.2.1. EFT/FAST Sisteminin Değerlendirilmesi.....	125
2.4.2.2. Virman, Havale ve Cebe Havale Sistemlerinin Değerlendirilmesi.....	130
2.4.2.3. SWIFT Sisteminin Değerlendirilmesi.....	135
2.4.2.4. Western Union Sisteminin Değerlendirilmesi	138
SONUÇ.....	140
KAYNAKLAR	147
ÖZ GEÇMİŞ	165

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Şevket TOPAL

Hazırlayan: Önder ARIK

Yıl: 2021

Sayfa Sayısı: 165

ÖZET

ELEKTRONİK ÖDEME ARAÇLARIYLA YAPILAN ALTIN ALIM SATIM İŞLEMLERİNİN MÜŞTERİ TEMELİNDE İNCELENMESİ

Elektronik ödeme araçları aracılığıyla yapılan altın alım satım işlemlerinin İslam hukuku açısından değerlendirilmesinin yapıldığı bu çalışmada, teknoloji çağının yeni ödeme araçlarının nitelikleri özellikle de alışveriş işlem süreçleri irdelenerek sarf akdinin temel kurallarına uygunluğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla şimdiye kadar elektronik ödeme araçları bağlamında her hangi bir çalışmanın mevcut olmaması bu konunun çalışmasında etkili olmuştur. Bu nedenle sarf akdinin temel kurallarına uygunluğunun tespiti açısından e-ödeme araçlarının her birinin müstakil olarak incelenmesi yerinde olacaktır. Araştırmanın birinci bölümünde; kavramsal ve teorik çerçevede sarf akdinin kendisine özgü temel kuralları, e-ticaret açısından sarf akdiyle ilgili olan diğer akitler ile elektronik ticaretin araçları özellikle de ödeme araçları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise elektronik ödeme araçlarının her biri kendi başlığı altında bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Sonuç kısmında kartlı ya da kartsız ödeme araçlarının işlevleri ve işlem süreçlerinin birbirinden farklı olması sebebiyle, her biriyle yapılan sarf sözleşmelerinin fikhî sonucunun farklı olacağı beyan edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sarf, kredi kartı, banka kartı, akıllı kart, e-para, sanal kart, e-çek, eft/fast, virman, swift, western union.

Recep Tayyip Erdogan University Graduate Education Institute

Department: Basic Islamic Sciences

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Şevket TOPAL

Author: Önder ARIK

Year: 2021

Pages: 165

ABSTRACT

INVESTIGATION OF GOLD PURCHASING AND SALE TRANSACTIONS MADE WITH ELECTRONIC PAYMENT TOOLS ON CUSTOMER BASIS

In this study, in which gold trading transactions made through electronic payment instruments are evaluated in terms of Islamic law, the characteristics of the new payment instruments of the technology age, especially the shopping transaction processes, are examined and the compliance of the consumption contract (sarf akdi) with the basic rules has been tried to be determined. As far as we can determine, the absence of any study in the context of electronic payment instruments has been effective in the study of this subject. For this reason, it would be appropriate to examine each of the payment instruments separately to determine the compliance of the consumption contract (sarf akdi) with the basic rules. In the first part of this research, In the conceptual and theoretical framework, the basic rules of the consumption contract (sarf akdi), other contracts related to the consumption contract (sarf akdi) in terms of e-commerce, and the tools of electronic commerce, especially the payment instruments, are discussed. In the second part, each of the electronic payment instruments has been evaluated under its title. In the conclusion, it has been stated that the intellectual result of the consumption contracts (sarf akdi) made with each of them will be different since the functions and transaction processes of payment instruments with or without a card are different from each other.

Keywords: sarf, credit card, debit card, smart card, e-money, virtual card, e-check, eft, remittance, swift, western union.

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi selam
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
c.c.	: Celle celâlühü
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DIYK	: Din İşleri Yüksek Kurulu
ed.	: Editör
gr.	: Gram
haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
nşr.	: Neşreden
Prof.	: Profesör
r.a.	: Radıyallahüanh
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
TL	: Türk lirası
t.y.	: Basım tarihi yok
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

İslam hukukunda, altın alım satım işlemleri sarf akdi başlığı altında incelenmektedir. Bu nedenle sarf akdi ve temel özellikleri araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda sarf akdinin temel kurallarının her biri ayrı başlıklar halinde incelenmiş özellikle de tekâbüz şartı, öncelikle klasik İslam hukuku mezheplerinin sonra da günümüz fetva kurullarının ve günümüz hukukçularının görüşleri belirtilerek izah edilmeye çalışılmıştır. Tekâbüz kuralı çerçevesinde hakiki ve hükmi kabz başlıkları altında sanal teslimin fikhî durumu aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ardından günümüzde yaygın olarak kullanılan e-ödeme araçlarına binaen sarf akdinin ilişkili olduğu akitler, klasik dönem fukahasının görüşleri çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

E-ticaretin kapsamı dâhilinde e-ticaretin araçları, tarafları ve ödeme araçları özellikleri ile beraber ne oldukları tanıtılmış sarf akdinin kurallarına uygunluğu önem arz ettiği için özellikle e-ödeme araçlarının işlevleri incelenmiştir. Yeri geldiğinde çok kısa da olsa avantajlarına değinilmiş araştırma konusu ile ilgisi bakımından genel olarak hem kartlı hem de kartsız ödeme araçları aracılığı ile yapılan alışveriş süreçlerine/işleyişlerine değinilmiştir.

E-ticaret uygulamaları bağlamında altın alışveriş işlemlerinin sarf akdi açısından değerlendirilmesi yapılırken, altın bankacılığı ya da kuyumcuların altın satım uygulamalarından kısaca bahsedilmiş fakat ilgili konular genel olarak daha önceki araştırmalara konu olduğu için ve yapılan işlemler detaylı olarak ilgili araştırmalarda zaten değerlendirildiği için her bir uygulama inceleme ve değerlendirme kapsamına dâhil edilmemiştir. Buna göre altın bankacılığı uygulamaları, altın piyasaları (borsa veya foreks), kuyumcuların toptan veya perakende işlemleri araştırmanın kapsam alanı dışında tutulmuştur. Bunun yerine sarf akdi temelinde, müşterinin ilgili kurum ya da işyerlerinde e-ödeme araçlarıyla yaptığı altın mübadeleleri ayrıntılı olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Kartlı ödeme araçları içerisinde; gerek kredilendirilen kredi kartları (credit card) gerekse kredilendirilmeyen kredi kartları (charge card) aracılığıyla yapılan mübadelelerin değerlendirilmesi yapılırken ilk olarak taraflar arasındaki hukuki ilişkinin fikhî boyutuna değinilmiştir. Zira buradan çıkacak sonuç sarf akdi açısından herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulup tutulmaması bakımından önemlidir. İlgili sözleşmenin mahiyeti ve kullanımının caiz olup olmaması konusundaki tartışmalar, ilgili görüş sahiplerinin ve değerlendirmelerinin detayı araştırmanın kapsamı dışındadır. Zira bu alanda daha önce yapılmış çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada ise daha çok banka ya da katılım bankalarının çıkardığı kredi kartlarının kullanımı ile yapılan altın alım satım işlemlerinin sarf akdi bağlamında detaylı incelemesi ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Banka kartlarının kullanımı konusunda da yine ortaya çıkacak sonuç sarf akdi açısından bir değerlendirmeye tabi tutulup tutulmaması ile yakından ilgili olduğu için banka kartlarının bağlı olduğu banka hesaplarının fikhî niteliği konusundaki tartışmalara kısaca değinilmiş ardından yine sarf akdi kapsamında değerlendirilmesi yapılmıştır. Son olarak da kartlı ödeme araçlarının sonuncusu akıllı kartlarla yapılan altın mübadeleleri ele alınmıştır.

Kartsız ödeme araçları içerisinde e-paranın kullanımı konusunda özellikle merkez bankasından bağımsız olarak üretilen dijital paralarla altın alım satım uygulamalarının varlığı tespit edilmiştir. Bu nedenle konu araştırmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Fakat kullanımın caiz olmayışı yönünde kanaatimiz olduğundan sarf akdi açısından herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

E-çekler konusunda da yine taraflar arasındaki hukuki ilişkinin fikhî boyutuna kısaca değinilmiş ardından sarf akdi bağlamında değerlendirilmesine geçilmiştir. E-çekler özellikleri açısından tıpkı kâğıt çekler gibi olduğu için kâğıt çeklerin işleyiş sürecine de temas edilmiştir.

EFT/FAST, virman, havale, cebe havale, SWIFT, Western Union sistemleri birbirleriyle benzer yapıda oldukları için fikhî nitelikleri aynı başlık altında ele alınmıştır. Fakat işleyiş süreçlerinin farklılığı nedeniyle her bir sistem sarf açısından ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu nedenle her bir sistemin işlem süreçleri detaylıca açıklanmış, birbirlerinden ayrıldıkları noktalarda gerçekleştirilen altın alışveriş işlemleri tespit edilebildiği kadarıyla belirtilmiş ve

sarf akdi çerçevesinde değerlendirmesi yapılmıştır. Bununla birlikte transfer sistemleri üzerinden gerçekleşen ve birbirleriyle benzer nitelikte olan sarf işlemleri ise daha çok EFT/FAST başlığı altında anlatılmıştır.

Araştırmanın Konusu

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte ticarî faaliyetlerdeki uygulamalar bir takım değişikliğe uğramıştır. Bugünün dünyasında elektronik gelişime dayalı olarak e-ödeme araçları ortaya çıkmış ve hemen hemen bütün alışveriş çeşitlerinde kullanılmaya başlanmıştır. E-ödeme araçlarıyla yapılan alışveriş işlemlerinden biri de paranın parayla mübadelesi demek olan sarf akdidir. Bu sebeple İslam hukuku açısından yeni e-ödeme araçları ile yapılan sarf akitlerinin fikhî durumu merak konusu olmuştur. İşte bu araştırmanın konusu; sarf akdinin temel kurallarından olan tekâbüz (bedellerin karşılıklı peşin değişimi) şartının elektronik ortamda gaippler arasındaki durumunun tetkiki, kartlı ve kartsız ödeme araçları ile yapılan altın alışveriş işlemlerinin sarf akdinin temel kuralları çerçevesinde İslam hukukuna uygunluğunun aydınlığa kavuşturulmasıdır.

Bu çalışmada ilk olarak sarf akdinin temel kuralları ele alınmıştır. Daha sonra günümüzde sarf akdi de dâhil birçok alışveriş işleminin modern ödeme araçları aracılığıyla yapılabilir olduğu gerçeğinden hareketle geçmişle günümüzün bir mukayesesi yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda klasik fıkıh mezheplerinin sarf akdiyle ilgili beyanlarının yanında, elektronik ortamda yapılan sarf akdinde kabzın durumunun açıklığa kavuşması için günümüz fetva heyetlerinin ya da fıkıhçıların özellikle sarf akdindeki tekâbüz şartı konusundaki görüşleri incelenmiştir. Buna ilaveten günümüz elektronik dünyasında kullanılan e-ödeme araçları ortaya konularak bu ödeme araçlarıyla yapılan alışveriş işlemlerinin sarf akdi bağlamında fikhî değerlendirmesinin yapılması araştırmanın başlıca konuları arasındadır. Bu çalışmadaki temel araştırma sorularımız şu şekildedir:

1- Sarf akdinin geçerli olması için gerekli tekâbüz şartının elektronik ödeme araçları açısından durumu nedir?

2- Kartlı ya da kartsız elektronik ödeme araçları ile yapılan altın alım satım işlemlerinin fikhî durumu nedir?

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Son dönemlerde ortaya çıkan farklı e-ödeme araçları ile hem bankalar hem de kuyumcular klasik dönemde olmayan birbirinden farklı uygulamalarla altın satışı yapabilmektedirler. Bu sebeple özellikle günümüzde elektronik ortamda gerçekleştirilen altın alım satım işlemlerinin sarf akdinin şartlarından olan tekâbüz kuralı çerçevesinde durumunun incelenmesi, ayrıca teknolojinin gelişimi ile ortaya çıkan elektronik ödeme araçları ile yapılan muamelelerin fikhî boyutunun ortaya konulması önem arz etmektedir. Zira günümüzde elektronik ödeme araçlarının alışveriş işlemlerinde kullanımı oldukça artmıştır. Elektronik ödeme araçlarını bütünüyle ele alan müstakil bir çalışmanın da mevcut olmaması bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Araştırmanın amacı, e-ödeme araçları çerçevesinde gerçekleştirilen sarf işlemlerinin İslam hukukuna uygunluğunu tespit etmek, ticari faaliyetlerinde faizli işlem yapmak istemeyenlere helal-haram hususlarını göstermektir. Ayrıca e-ödeme sistemleri konusunda daha başka çalışmalara öncülük etmektir.

Araştırmanın Hipotezi

Araştırma öncesinde modern ödeme araçlarıyla yapılan altın alım satım işlemlerinin daha geniş çerçevede caiz olabileceği yönünde bir varsayım bulunmaktaydı. Ancak araştırma farklı sonuçlara götürmüştür. Zira araştırma neticesine göre sarf akdinin kendisine özgü temel kurallarına bağlı olarak günümüzde elektronik ortamda gerçekleştirilen sarf akdi uygulamaları karşımıza bir takım problemleri de beraberinde getirmektedir. Öncelikle sarf akdinin geçerli olmasının şartlarından olan tekâbüz şartının elektronik ortamdaki durumu karşımıza bir sorun olarak çıkmaktadır. Diğer taraftan e-ticaret ödeme araçları ile yapılan para mübadelelerinin sarf akdinin şartlarına uygun olup olmadığı yine karşımıza araştırma problemi olarak çıkmaktadır.

Buna göre araştırmanın *birinci hipotezi*; tekâbüz unsurundan anlaşılan maksadın peşinlik olarak değerlendirilmesi, kişinin zimmetine giren ve tasarrufu dâhilinde olan paraların hesaba kaydıyla da kabzın gerçekleşebileceğinin kabul edilmesi gereğidir.

Araştırmanın *ikinci ve asıl hipotezi* ise şu şekildedir: E-Ödeme araçlarının işlevleri, alışveriş işlemlerinde kullanıldığında işlem süreleri göz önünde bulundurularak sarf akdi açısından her birinin ayrı olarak değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Zira *elektronik ortamda gerçekleşen sarf akdi* ya da *banka kaydı* şeklinde bir başlık atılarak sarf akdinin genel olarak değerlendirilmesinin yapılması isabetli gözükmemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALTIN ALIM SATIM UYGULAMALARI BAĞLAMINDA SARF AKDİNİN VE ELEKTRONİK TİCARETİN TEORİK ÇERÇEVESİ

1. SARF AKDİ VE ÖZELLİKLERİ

İslam, şahıslar arasında yapılan mübadelelerin eşitlik ve faizsizlik üzerine bina edilmesini emretmiştir. Faiz denge bozucu bir unsur olduğu için naslar yoluyla kesin olarak yasaklanmıştır.¹ Allah Resulü “Altı Eşya Hadisi” olarak bilinen hadis-i şerifi² ile son derece karmaşık bir yapıya sahip olan bütün faizli işlemleri özetlemiştir. Bu konuda ileride de değinileceği üzere cinsleri aynı olan iki malın karşılıklı mübadelelerinde, sübjektif bir değer olan kalite ve işçiliğin, objektif bir değer olan ağırlık farkına denklenmesini tasvip etmemiş böylece miktarların eşit olmasını sağlayarak işçilik ve kalitenin faizli işlemlere basamak yapılmasını engellemiştir. Söz konusu kalite ve işçilik değerlerini de yok saymayarak parayla ölçülmesi gerektiğini söylemiştir.³ Zaten pratikte hurda altın hurda fiyatından, işlenmiş altın ise piyasa fiyatından peşin ve eşit miktarda alınıp satılması halinde bu sakınca ortadan kalkmış olmaktadır. Aynı şekilde cinsleri farklı olan paraların da kendi aralarında mübadeleleri söz konusu olduğunda kendi aralarındaki vadeli işlemlere yine izin vermemiştir. Çünkü cinsleri aynı olan paraların vade sebebiyle akdin yapıldığı gündeki değeri ile sonraki günlerdeki

¹ Zira ayeti kerimede de işaret olunduğu üzere tarafların birbirleriyle yaptıkları mübadelelerin karşılıklı olarak rızaya dayanması istenmiştir. Faizcilik gibi haksız yollarla elde edilen kazançlar ise yasaklanmıştır. Bu ayet şöyledir: “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.” *Kur’ân’ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), en-Nisâ 4/29; ayrıca ribayı yasaklayan diğer ayetler için bkz. el-Bakara 2/275-276- 278-279; Âl-i İmrân 3/130; er-Rûm 30/39; ilgili hadisler için bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh* (b.y.: Dâru’t-Tâsîl, 1433/2012), “Büyû”, 24-25-26.

² Bu hadisin metni kısaca şu şekildedir: “Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla misli misline ve peşin olmalıdır. Her kim artırır ya da fazlasını isterse o kimse riba yapmış olur...” Bkz. Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünenü ebî dâvûd* (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1438/2017), “Büyû”, 12.

³ İsmail Özsoy, “Fıkıh Doktrinde Para ve Faiz”, *Fikhî Açıdan Finans ve Altın İşlemleri* (İstanbul: y.y., 2012), 75-76.

değeri arasında fark meydana gelecektir.⁴ Bu sebeple gerek cinsleri bir olan iki paranın karşılıklı mübadele işlemlerinde miktarların eşit olmaması gerekse cinsleri farklı olan paraların birbirleriyle mübadeleleri esnasında taraflardan herhangi birinin söz konusu bedeli peşin ödemeyip vadeli işlem yapmasıyla ortaya çıkacak olan değer farkı taraflar arasında haksız kazanca yol açacaktır. Haksız kazanç ise taraflardan herhangi biri rıza göstermiş olsa bile şer'an yasak kılınmıştır.

1.1. Sarf Akdinin Tanımı

Lügat bakımından sarf kelimesinin bozmak, tahvil ve tağyir etmek, geri çevirmek, defetmek ve reddetmek gibi bir takım manaları bulunmaktadır.⁵ Terim olarak ise nakdi nakde yani; altını altına veya gümüşü gümüşe satmak, özellikle de gümüşü altına ve altını gümüşe satmak (Altının altına, gümüşün gümüşle ya da bunlardan birinin diğeriyle satılması.) demektir.⁶ Buna akçe bozmada denilmektedir.⁷ Daha açık olarak ifade edilecek olursa, sarf akdi; birbirleri karşılığında paraların satılması,⁸ paranın parayla yapılan mübadelesine denilmektedir.⁹ Bu mübadele için *sarf* kelimesinin kullanılması noktasında birbirinden farklı yorumlar da yapılmıştır. Buna göre; sarf akdinde değiş tokuş edilen her iki bedelin anında karşı tarafa geçmesi gerekmektedir. Bu nedenle bir şeyi götürmek, çevirmek veya artış anlamına gelen sarf kelimesinin kullanıldığı ifade edilmiştir.¹⁰ Bunun dışında taraflardan her birinin elindekini aynı mecliste

⁴ İsmail Özsoy, "Faiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/120.

⁵ Muhammed b. Mukrim b. Ali Ebu'l-Fazl İbn Manzûr, *Lisanü'l-arab* (Beyrut: Daru Sâdır, t.y.), 9: 189; Abdullah b. Mahmud el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr* (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1433/2011), 2: 47; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 6: 8.

⁶ Abdurrahman el-Cezîrî, *Kitâbü'l-fikhi ale'l-mezâhibi'l-erbea* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003), 2: 243.

⁷ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 6: 8.

⁸ el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2: 47.

⁹ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz el-Huseynî ed-Dımeşkî İbn Abidin, *Reddü'l-muhtar ale'd dürri'l-muhtar*, thk. eş-Şeyh Adil Ahmed Abdu'l-mevcud & eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvad (Riyad: Darü Â'lemi'l-Kütüb, 1423/2003), 7: 520.

¹⁰ Burhâneddin el-Mergînânî, *el-Hidaye* (Beyrut: Darü'l-Erkam, t.y.), 3: 83.

diğerine vermesi (def' etmesi) gerektiğı için yine bu isimle anıldığı beyan edilmiştir.¹¹

1.2. Sarf Akdinin Özellikleri

Sarf akdi tıpkı diğer alışveriş akitleri gibi bir çeşit satım işlemidir. Bu nedenle normal bir alışverişin sahih olabilmesi için gerekli olan unsurlar sarf akdi içinde geçerlidir. Bunun yanında sarf akdini diğer alışverişlerden ayıran kendine özgü bazı kuralları vardır. Sarf akdinin temel özellikleri belirtilmeden önce genel olarak ticaret hayatında gerçekleşen faiz çeşitlerine değinilmesi yerinde olacaktır.

Klasik İslam hukukunda ribanın çeşitleri konusunda mezhepler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanefiler, Malikiler ve Hanbelilerin içinde bulunduğu çoğunluğa göre faizli işlemler genel olarak ribe'l-fazl (fazlalık faizi) ve ribe'n-nesfe (veresiye faizi) olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Hanefiler ribe'l-fazlı; mübadelede mi'yarı şer'i (keyl ve vezin) ile satılan mallarda taraflardan birinin şart koşarak elde ettiği ve karşılığı olmayan fazlalık şeklinde tarif ederken ribe'n-nesfeyi; erteleme (vade veya te'cil) sebebiyle ortaya çıkan fazlalık şeklinde tarif etmektedirler.¹² İşte genel olarak ticaret hayatında gerçekleşen faiz, ribevî malların alım satım işlemlerinde bu iki şekilde gerçekleşmektedir. Sarf akdinin konusu (mahalli) olan nakitlerde ribevî mallardan olduğu için sarf akdini diğer akitlerden ayıran ve kendisine özgü olan unsurlara riayet edilmediğı takdirde ortaya çıkacak faizde yine bu iki kısımdan birine girecektir.

Klasik fıkıh literatürüne bakıldığında genel olarak sarf akdinin caiz olabilmesi için şu üç şart öne sürülmüştür: *Birincisi*: Cinsleri aynı olan semenlerin mübadelesinde miktarların eşit olması (Altın veya gümüşün kendi cinsleri ile satışında kendi aralarında kalite ve işçilikleri farklı olsa bile aynı miktarda olması.) gerekmektedir.¹³ *İkincisi*: Satıcı ile müşteri aynı mecliste mübadele esnasında icap ve kabulü gerçekleştirdikten sonra ve birbirlerinden ayrılmadan önce semenleri kabzetmelidirler.¹⁴ Kabz gerçekleşmeden önce taraflar birbirlerinden ayrılırlarsa riba gerçekleşmiş olduğundan bey' de fâsit olacaktır.

¹¹ el-Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 2: 47.

¹² Heyet, "Riba", *Mevsûatü'l-fıkhiyye* (Küveyt: Tıbâatü Zâti's-Selâsil, 1412/1992), 22: 57.

¹³ Mergînânî, *el-Hidaye*, 3: 83; el-Cezîrî, *Kitâbü'l-fıkhi ale'l-mezâhibi'l-erbea*, 2: 243.

¹⁴ Mergînânî, *el-Hidaye*, 3: 83; ayrıca bkz. Cezîrî, *Kitâbü'l-fıkhi ale'l-mezâhibi'l-erbea*, 2: 243.

Üçüncüsü: Sarf akdinde şart muhayyerliği ve te'cil (vade) bulunmamalıdır. Bu konuda bir anlık olsa bile iki bedeli veya birisini teslim almayı ertelemek sarf akdi açısından sahih değildir.¹⁵ Çünkü her iki durumda da sarf akdinin özelliklerinden olan kabzetme şartı yerine gelmemiş olacak ve akit fâsit olacaktır.¹⁶

Söz konusu bedellerin alışverişin yapıldığı mecliste teslim alınması sarf akdini diğer sözleşmelerden ayıran bir özellik olduğu için bu akitte muhayyerliği şart koşturmak ve vadeli işlem yapmak akit meclisinde yapılması gereken kabz şartına mani olacaktır.¹⁷ Konuyla ilişkisi bakımından genel olarak ticaret hayatında gerçekleşen faiz ile sarf akdinin genel özellikleri kısaca bu şekilde beyan edilebilir.

1.2.1. Cins Birliğinde Miktarların Eşit Olması (Mümâselet Şartı)

Sarf akdi, her iki bedelin de para olduğu bir alışveriş türüdür. Klasik fıkıh eserlerinde, gümüşün gümüşle veya altının altınla mübadelesinde olduğu gibi cinsleri aynı olan semenlerin mübadelesi söz konusu olduğunda bedellerin tartı bakımından eşit olması gerektiğinden, aksi takdirde böyle bir akdin caiz olamayacağından bahsedilmektedir.¹⁸ Bu durumda iki bedel kalite veya işçilik bakımından farkı olsa bile her iki bedelin mübadelede eşit miktarda olması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁹ Bu konu hakkında Enes b. Malik (r.a.)'den nakledilen rivayet, altın ya da gümüşün kendi cinsi ile mübadelesinde işçiliğin herhangi bir kıymetinin olamayacağına delil olarak gösterilmiştir. Söz konusu rivayette şunlar dile getirilmektedir: “Ömer (r.a.) işçiliği güzel olan Hasrev ailesine ait bir kabı satmam için beni göndermişti. Ben de aynı ağırlıkta başka bir şey ve biraz da

¹⁵ el-Cezîrî, *Kitâbü'l-fıkhi ale'l-mezâhibi'l-erbea*, 2: 244.

¹⁶ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 6: 91.

¹⁷ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsi, *el-Mebsût* (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1409/1989), 14: 3.

¹⁸ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-Kâfî fî fıkhi ehli'l-medine* (Riyad: Mektebetü'r-Riyad el-Hadîse, 1400/1980), 2: 634-635; Zekerîyya b. Muhammed b. Zekerîyya el-Ensârî Zeynüddîn Ebû Yahyâ es-Süneykî, *Esne'l-metâlib fî şerhi ravzı't-tâlib* (b.y.: Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, t.y.), 2: 22.

¹⁹ Abdülğaniy el-ğuneymi el-meydani, *el-Lübab fî şerhi'l-kitab*, nşr. Daru'l-Kütübü'l-Arabî (Beyrut: Daru'l-Kitab, 1431/2010), 1: 228.

fazlalık mukabilinde bu kabı verdim. Sonra da bu durumu Ömer (r.a.)’e anlattım. O’da aldığı fazlalık olmaz dedi. Bu kap ya altın ya da gümüştü.”²⁰

Bununla birlikte kalitenin ya da işçiliğin birbirinden farklı olduğu durumlarda ve satıcı kârsız olarak böyle bir alışverişi yapmak istemediği takdirde; önce kullanılmış olan altını satın alacağı, sonra da alıcı bunların bedeli ile ister o sarraftan isterse başka bir yerden yeniden ziynet satın alabileceği ve burada iki satım işleminin gerçekleşmiş olacağı beyan edilmiştir.²¹ Zira Hz. Peygamber (s.a.s.)’den ribevî mallarla ilgili buna benzer şu rivayet nakledilmiştir: “Allah Resulü’ne yanında bir sa’ kaliteli hurma bulunan birisi gelmişti. Allah Resulü ona bu hurmaları nereden aldığını söyledi. O kişide iki sa’ hurma karşılığında bir sa’ satın aldım, bu hurmanın fiyatı şu iken diğer hurmanın ki bu deyince Allah’ın Resulü; ‘vay haline! faize bulaştın, hurmalarını mal karşılığında sat, sonra aldığın malla da dilediğin hurmaları satın al’ buyurdu.”²²

Alışverişe konu olan altın veya gümüşten herhangi birinin kullanılmış olması durumu değiştirmedikten,²³ aynı cinslerin karşılıklı mübadelelerinde bedellerin miktarının (tartı konusunda) eşit olmaması ribe’l-fazla götüreceğinden söz konusu işlem caiz olamayacaktır. Bununla beraber, altının gümüşle veya gümüşün altınla mübadelesinde olduğu gibi cinsleri farklı olan semenlerin mübadelesi söz konusu olduğunda aradaki fazlalığın ise caiz olacağı ifade edilmiştir.²⁴

Yine Türk Lirası Türk lirası ile herhangi bir cins döviz, kendi cinsi ile değiştirilmek istendiğinde de ribe’l-fazlın tahakkuk etmemesi için mübadelede miktarların eşit olması gerektiğinden bahsedilmiştir.²⁵ Zira kâğıt paraların da yine

²⁰ Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 4; ayrıca bu rivayetten yola çıkarak şu hususlar da belirtilmiştir; “insanlar bu paraları tartmadan satmayı örf haline getirmiş olsalar bile altın ve gümüş üzerinde yapılan herhangi bir işçilik onları vezni (yani tartılır) bir mal olmaktan da çıkarmaz. Zira altın ve gümüşteki işçiliğin herhangi bir değerinin olmayışı nassla sabit olduğundan âdet haline gelen bu tür uygulamalar bu hükmü değiştiremez.” Bkz. Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 4.

²¹ Bkz. Hamdi Döndüren, “Kur’an ve Sünnete Göre Altınla İlgili Ticaret Muameleleri”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III* (Ankara: Kalkan Matbaacılık, 2013), 484.

²² Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-sahîh* (Riyad: Dâru’l-Hadâra, 1432/2010), “Müsâkât”, 100.

²³ Zira Hz. Peygamber “iyisi ile kötüsü aynıdır” buyurmaktadır. Bu nedenle iyi olanı için herhangi bir karşılığın alınması caiz görülmemiştir. Bkz. Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 11.

²⁴ Meydani, *el-Lübâb*, 1: 228.

²⁵ Döndüren, “Kur’an ve Sünnete Göre Altınla İlgili Ticaret Muameleleri”, 484.

nakit hükmünde olduğu ve tıpkı altın ve gümüş gibi istenildiği zaman bozdurulmakta, değişim yapılmakta ve kendileri ile her an mübadele yapılmakta olduğu belirtilmiştir.²⁶

Cins birliğinde miktarların eşit olması ilkesi kısaca bu şekilde ifade edilebilir. Söz konusu bu çalışmada sarf akdinin bütün şartlarından ziyade incelenmesi gereken asıl unsur tekâbüz ilkesi olduğu için gerek bu başlık altında gerekse bir sonraki başlık altında konuyla ilgili detaya girilmeyecektir. Bu nedenle mümasalet şartının günümüz para cinsleri çerçevesindeki durumu, fels denilen nikel, bakır, kalay karışımı gibi madeni paraların kullanımı²⁷ veya kâğıt paraların para olarak kabul edilip edilemeyeceği²⁸ gibi konuların ayrıntısına yer verilmeyecektir. Ayrıca bu çalışmanın kapsamı dışında kalan altında işçilik ücretinin fikhî durumu konularına da değinilmeyecektir.

1.2.2. Te'cil (Vade) ve Muhayyerlik Şartının Bulunmaması

Sarf akdinin özelliklerinden biriside kendisinde te'cil (süre, vade) ve muhayyerlik şartının²⁹ olmamasıdır. Bu özelliklerden her ikisi de akdi ifsat edici unsur olarak görülmüştür.³⁰ Bunun sebebi; daha öncede belirtildiği üzere bedellerin âkıdeyn tarafından peşin olarak teslim alınmasının (tekâbüzün) sarf akdinin özelliklerinden olmasıdır. Taraflardan herhangi birinin muhayyerlik şartını ileri sürmesi kabzın gerçekleşmesini engellemekte, vade ise kabzın gerçekleşmesine mani olmaktadır. Bu nedenle her iki şartın ayrı bir şart olarak kabul edilmelerine gerek olmadığı zira her iki tarafın aynı mecliste bedelleri kabzetme şartının bu hususta yeterli olacağı da beyan edilmiştir.³¹ Dolayısıyla

²⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2003), 408.

²⁷ Döndüren, “Kur'an ve Sünnete Göre Altınla İlgili Ticaret Muameleleri”, 491-492; ayrıntılı bilgi için bkz. Sabri Orman, “Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve faiz”, *Para, Faiz ve İslam* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 10-11.

²⁸ Hamdi Döndüren, “İslam'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri”, *İslami Araştırmalar Dergisi* (1987): 67.

²⁹ Şart muhayyerliği; feshe elverişli bağlayıcı akidlerde taraflardan birinin veya her ikisinin muayyen bir süre içerisinde akdi onaylama veya feshetme yetkisini ifade etmektedir. Bkz. H. Yunus Apaydın, “Muhayyerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/26.

³⁰ Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî, *ed-Dürri'l-muhtar* (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-ilmîyye, 1423/2002), 446.

³¹ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtar ale'd dürri'l-muhtar*, 7: 521.

muhayyerlik şartı devam ettiği sürece veya vade hakkı tanındığı sürece kabz şartı da gerçekleşmemiş olacaktır. Bu durumda muhayyerlik, mülkiyete mani bir durum meydana getirmekte, süre tanımak ise vacip olan kabza mani bir durum teşkil etmektedir.³² Konuyla ilgili olarak Hz. Ömer (r.a.); “eğer senden evine kadar bir süre talep etse bile izin verme. Çünkü sizin faize düşmenizden korkuyorum”³³ buyurmuştur. Rivayetten de açık bir şekilde anlaşılacağı üzere sarf akdinde taraflar birbirlerinden ayrılmadan önce mutlaka bedelleri peşin olarak almak durumundadırlar. Bu sebeple sarf akdinde te’cil (vade) yapılması bu akdin gereğine aykırı bir durumdur.

Sarf akdinde muhayyerlik şartının bulunmaması konusunda Hanefi mezhebi ve diğer mezhepler hemfikirdirler. Ayrıca Hanbeli mezhebi, muhayyerlik şartının koşulması ile akdin batıl olmayacağını bu durumda akdin sahih, şartın ise batıl olacağını belirtmektedir.³⁴

Sarf akdinde bedellerin peşin olarak ödenmemesi *nesîe faizine* götürecektir. Konuyla ilgili olarak nakledilen bir rivayete göre; sahabeden Mâlik b. Evs (r.a.) yüz dinar altın parayı, gümüş bir para olan dirhemle değiştirmek istemişti. Talha b. Ubeydillah ile bu konuda pazarlık yapıp anlaştılar ve Mâlik b. Evs (r.a.), dinarları ona teslim etti. Talha b. Ubeydillah’ın yanında ise dirhem bulunmadığı için ödeyeceği bedeli sonra verebileceğini bildirdi. Bu alışverişini gözetleyen Hz. Ömer (r.a.) ise tarafların birbirinden ayrılmadan bedellerin peşin olarak verilmesi gerektiğini söyledi ve Allah Resulü’nün “Altın altınla, gümüş gümüşle... peşin olarak ve misli misline alınıp satılır” hadisini nakletti.³⁵

Günümüz piyasalarında döviz kurları anlık olarak değişebilmektedir. Bu da vadeli piyasalarda fiyatlar arasındaki farklardan kazanç sağlayanların işine

³² Mehmed b. Ferâmurz Molla Hüsrev, *Dürrü’l-hükkâm fî şerh-i gureri’l-ahkâm* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1439/2018), 2: 203.

³³ Ebû Abdillâh Malik b. Enes el-Asbahî, *Muvatta*, thk. Taki’d-Dîn en-Nedvî (Dimeşk: Dâru’l-Kalem, 1432/2011), “Sarf”, 811.

³⁴ Mezheplerin görüşleri için bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi’l-Kâsım el-Mevvâk el-Abderî, *et-Tâc ve’l-iklâl li muhtasari halîl* (Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-ilmîyye, 1416/1994), 6:139; İmâmü’l-Haremeyn Ebû’l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî, *Nihâyetü’l-matlab fî dirâyeti’l-mezheb* (b.y.: Dâru’l-minhâc, 1428/2007), 5: 35; Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Dekâ’iku üli’n-nühâ li-şerhi’l-müntehâ* (b.y.: Âlemü’l-Kütüb, 1414/1993), 2:73.

³⁵ İlgili hadis için bkz. *Muvatta*, “Sarf”, 815; daha fazla bilgi için bkz. Döndüren, “Kur’an ve Sünnete Göre Altınla İlgili Ticaret Muameleleri”, 486.

yaramaktadır. Bu noktada vadeli para mübadelesinin yasaklamasının hikmeti açıkça ortaya çıkmaktadır.³⁶

1.2.3. Bedellerin Peşin Ödenmesi (Tekâbüz Şartı)

İslam hukukunda bazı sözleşmelerin geçerli olabilmesi için, sözleşme sırasında akit mahallinin (konusunun) kabzedilmiş olması gerekmektedir. Sarf akdi de bu çeşit akitlerdendir. Bu akdin geçerli olabilmesi için yani işlem sırasında faizin gerçekleşmesinden kaçınmak için her iki tarafın teslim ve kabz işlemini tamamlamış olması gerekmektedir.³⁷ Bu şart ilgili hadislerde yer alan “yeden bi-yedin ile “hâe ve hâe” şeklindeki açık ifadelerden kaynaklanmaktadır. Bu konuda icma olduğu ifade edilmiştir.³⁸

Tekâbüz kısaca bedellerin fiili olarak kabz edilmesi demek olsa da günümüzde elektronik ortamda gerçekleşen sarf akitlerinde bedeller hakiki olarak kabzedilmemektedir. Bu açıdan kabzın mahiyeti, sarf akdinin geçerli olması bakımından sanal teslimin durumu gibi konuların irdelenmesi çok önemlidir.

Klasik ticaretin yerini modern ticarete bıraktığı günümüz dünyasında, elektronik ortamda gerçekleşip de zimmete geçen para mübadelesi işlemlerinin sarf akdi açısından geçerli olup olmadığı meselesi, sarf akdindeki tekâbüz şartı ile doğrudan ilgili olduğu için tartışmaların kilit noktası bu unsur etrafında dönmektedir. Konunun değerlendirmesi ise, kabzın şekilsel tasnifine göre yani hakiki (gerçek) ve hükmî kabz şeklinde yapılan sınıflandırmaya göre yapılacaktır.

1.2.3.1. Hakiki Kabz

“K-b-z” (قبض) kelimesi sözlükte bir şeyi alma, elde etme anlamlarına gelmektedir. Bu kelime yaymak ve sermek demek olan “b-s-t” (بسط) kelimesinin zıttıdır.³⁹ Terim olarak ise kabz: malı satın alan kişinin o malda tasarrufta bulunma iktidarı (temkin), yeni malikin malını alabileceği durumuna getirilmesi

³⁶ Özsoy, “Faiz”, 12/120.

³⁷ Mustafa Kisbet, “İslam Borçlar Hukukunda Kabzın Akitlere Etkisi”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2015): 3.

³⁸ Asım Ahmed Atiyye Bedevî, *Ahkamu's-sarfi'l-elekrûnî fi'l-fikhi'l-islamî* (Gazze: el-Camiatü'l-İslamiyye, Risâletü'l-Mâcistîr, 2010), 20; ayrıca bkz. Bilal Aybakan, “Sarf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/139.

³⁹ İbn Manzûr, *Lisanu'l-arab*, 7: 213-214.

(tehallî) ve manilerin âdeten ve hakikaten ortadan kalkması demektir.⁴⁰ Kabz şekilsel olarak, gerçek kabz ve hükmî kabz olmak üzere iki kısımda incelenebilir. Bu tasnife göre menkulün elle tutulup alınması gerçek kabz, tasarrufa imkân verecek şekilde hazırlanmış olması da hükmî kabz olarak adlandırılır.⁴¹

Hakiki kabz meselesine sarf akdi açısından bakıldığında; sarf akdinde satıcı ile müşteri, birbirlerinden ayrılmadan önce semenleri kabzetmeleri gerekmektedir. Buna göre taraflardan herhangi birinin bedeli teslim almadan önce akit meclisinden ayrılması sarf muamelesini ortadan kaldıracaktır. Alışverişi devam edebilmek için söz konusu işlemin yenilenmesi gerekecektir.⁴²

Sarfı tekâbüz (karşılıklı teslim alma) şart kılındığı için kabz gerçekleşmeden önce tarafların birbirinden ayrılması ribaya götürecektir bu da akdi fasit kılacaktır.⁴³ Altın ve gümüş üzerinden alışveriş yapmak isteyen kişilere Hz. Ömer (r.a): “Altını altınla gümüşü de gümüşle ancak eşit olarak satınız. Altına mukabil gümüşten (veya tersi) hazır ve peşin olanı, veresiye olana karşılık satmayınız. Eğer senden evine kadar bir süre talep etse bile izin verme. Çünkü sizin faize düşmenizden korkuyorum.”⁴⁴ buyurmuştur.

Tekâbüz şartının ciddiyetinin ortaya konulması bakımından “Şayet evin çatısından atlarsa sende onunla beraber atla (ondan ayrılma).” denilmiştir.⁴⁵ Zira Hz. Peygamber (s.a.s.); “Cinsleri birbirinden farklı ise, peşin olması şartıyla dilediğiniz gibi satınız.”⁴⁶ buyurmuştur. Söz konusu bu rivayetler açıkça gösteriyor ki bedellerin peşin olarak akdin yapıldığı mecliste ödenmesi sarf akdinin sahih olabilmesinin şartlarındandır.

⁴⁰ A'lâu'd-dîn Ebû Bekr b. Mesûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1986), 5: 148; ayıca bkz. Şevket Topal, *İslam Hukukunda Zilyedlik Mülkiyet İlişkileri ve Fiilî Hâkimiyet* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2016), 36.

⁴¹ H. Yunus Apaydın, “Kabz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/45.

⁴² Döndüren, “Kur'an ve Sünnete Göre Altınla İlgili Ticaret Muameleleri”, 483.

⁴³ Bkz. Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 6: 91.

⁴⁴ Muvatta', “Sarf”, 812.

⁴⁵ Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 4.

⁴⁶ Müslim, “Müsâkât”, 81; Ebû Dâvud, “Büyû", 12.

1.2.3.2. Hükmi Kabz

Hükmi kabz malın tasarrufa imkân verecek şekilde hazırlanmış olması şeklinde tarif edilmişti. Hükmi kabz meselesi ribevî malların satışı, özellikle de sarf akdi bağlamında incelendiğinde; ribevî malların akit meclisinde kabzedilmesi konusunda klasik fıkıh doktrininde iki görüş bulunmaktadır. Buna göre Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler; tarafların akit meclisinden ayrılmadan önce bedeli ve mebi'i kabz etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Eğer kabz gerçekleşmeden birbirlerinden ayrılacak olursa alışveriş işleminin faize döneceğini ve akdin geçersiz olacağını beyan etmişlerdir.⁴⁷ Hanefîler ise ribevî mallarda bedellerin akit meclisinde hazır bulundurulmasının ve tayinlerinin gerekli ve yeterli olduğunu, tarafların akit meclisinde fiili olarak karşılıklı kabzetmelerinin gerekmediğini belirtirler. Söz konusu tayin ile tasarruf imkânı oluşacağı için ve tahliye de hükmi kabz olarak kabul ettikleri için fiilî kabza gerek olmayacağı görüşünü beyan ederler. Ancak sarf akdinde tahliye ile kabzın gerçekleşmeyeceğini, tarafların bizzat akit meclisinde bedelleri fiili olarak kabz etmeleri gerektiğini⁴⁸ belirtirler.⁴⁹

Hanefilere göre tekâbüz şartı çerçevesinde kendilerine ribanın tahakkuk edebileceği diğer sınıfların altın ve gümüş gibi olmayışının sebebi, altın ve gümüşün tayinle belirlenemez oluşudur. Çünkü onlara göre taraflar bedelleri karşılıklı olarak teslim almadıkça altın ya da gümüşe malik olamamaktadır. Taraflar belirleme ile değil ancak teslim alarak altın ve gümüşe malik olabilir. Bu sebeple karşılıklı olarak akit meclisinde teslim almayı şart koşmuşlardır. Diğer sınıfların ise tayin ile belirlenebileceğini belirtmişlerdir.⁵⁰

Ayrıca tarafların birbirlerinden ayrılmadan önce bedelleri kabzetmeleri gerekeceği ve kabzedilmek üzere tahliye edilmesi, bu konuda (sarf akdinde)

⁴⁷ Sahnûn Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, *el-Müdevvene* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1415/1994), 3: 3-4; Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvad & eş-Şeyh Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999), 5: 78-79; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğnî* (Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1389/1969), 4: 41...

⁴⁸ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/2000), 8: 277-278.

⁴⁹ Kisbet, "Kabzın Akitlere Etkisi", 5.

⁵⁰ el-Cezîrî, *Kitâbü'l-fikhi ale'l-mezâhibi'l-erbea*, 2: 244.

yeterli olmayacağı⁵¹ beyan edilmekle beraber aynı mecliste gecikmesinin akde zarar vermeyeceği de ifade edilmiştir. Şöyle ki; iki âkid, bir yönde beraber yürüyerek gitseler veya akdin yapıldığı mecliste uyusalar ya da âkıdeynin her ikisi bayılmış olsalar, sonra birbirlerinden ayrılmadan önce bedelleri teslim alsalar, sarf akdinin sahîh olacağı⁵² beyan edilmiştir. Ayrıca bedelleri teslim alma işleminde önemli olan kabzın fiilî olarak gerçekleşmiş olmasıdır. Yoksa bedellerin teslimi, sadece parmaklarla veya ellerle olmayacağı, bedellerin cebe veya avuca konması halinin de bir tür kabz sayılacağı ifade edilmiştir.⁵³

Şafîiler ile Hanbelîler de sarfta kabzın aynı mecliste tehiri konusunda Hanefiler gibi düşünmektedir. Hatta taraflar orada bulunduğu müddetçe, beraberce yürümüş olsalar bile meclis değişmiş sayılmamaktadır.⁵⁴ Ayrıca taraflar, teslimi gerçekleşmeyen bedelde herhangi bir tasarrufta bulunamazlar. Bu sebeple henüz teslim alınmayan bedel, bir başkasına satılamadığı gibi hibe veya tasaddukta da bulunulamaz. Bunlardan herhangi birinin yapılması durumunda yine sarf muamelesinin batıl olacağı ifade edilmiştir.⁵⁵

Yukarıdaki ifadelerden de açıkça anlaşılacağı üzere klasik dönem İslam hukukuna göre sarf akdinde bedellerin tahliye edilmesi (hükmi kabz) caiz görülmemektedir. Günümüz fıkıhçılarının konuya yaklaşımı ortaya konulacak olursa öncelikle belirtmek gerekir ki muasır hukukçular arasında bu konu tartışmalıdır. İlk görüşe göre tekâbüz unsurunun gerçekleşmemiş olması nedeniyle elektronik ortamda yapılan sarf işlemleri problemlili görülmüş ve şer'an haram olduğu ifade edilmiştir.⁵⁶ Buna göre sarf akdindeki kabzın geçerli olabilmesi için bedellerin akit meclisinde aynı anda elden ele teslim edilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir.⁵⁷ Banka hesabına havalenin her türlü tasarrufa imkân

⁵¹ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtar ale'd dürri'l-muhtar*, 7: 521.

⁵² Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 3.

⁵³ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtar ale'd dürri'l-muhtar*, 7: 521; ayrıca bkz. Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 6: 91.

⁵⁴ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 6: 94.

⁵⁵ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 6: 93.

⁵⁶ Söz konusu işlemlerin caiz olmadığı yönünde görüş belirten fetva platformları için bkz. el-İslâm Süâl ve Cevâb, Erişim 04.01.2020. <https://islamqa.info/ar/answers/93334/-التعامل-مع-شركة-تبيع-وتشترى-العملات>; Mevsûatü's-Şâmile, Erişim 04.01.2020. <http://islamport.com/l/ftw/3802/7368.htm>.

⁵⁷ M. Hadi Turan, "İslam Hukukuna Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2017): 828.

vermediğinden zira hesaptaki parayla alışveriş yapılması, mal siparişi verilmesi vb. durumların internet ortamına ve belli bir sürenin geçmesine bağlı olduğu, internet bağlantısı yoksa herhangi bir işlemin yapılamayacağından bahsedilmiştir. Şu şekilde herhangi bir alacak kalmamasına rağmen akit meclisinde sadaka verilemeyeceğinden veya borç kapatılamayacağından, dolayısıyla tasarruf kısıtlılığından söz edilmiştir.⁵⁸

Bu görüşün yanında günümüz dünyasında faaliyet gösteren birçok fetva kurulunun ve günümüz fıkıhçıların çoğunluğunun yer aldığı ikinci görüşe göre banka kayıtları hakiki kabızın yerine geçmektedir.⁵⁹ Buna göre bedellerin elden ele teslimi kabız olduğu gibi, paranın hesaba geçmesi de bir tür kabız olarak görülmüştür. Zira söz konusu bedelin hesaba geçmesi ile birlikte başka birinin artık o bedelde tasarruf imkânı kalmamakta bilakis hesap sahibinin tasarrufu altına girmektedir.⁶⁰

Öte yandan “kredi kartı ile altın satışı caiz midir?” şeklinde sorulan bir soruya Din İşleri Yüksek Kurulu’nun vermiş olduğu fetva da bu doğrultudadır. Kurul yayınlamış olduğu fetvada; kart sahibi olan kurumun (bankanın), kredi kartı ile yapılan satışın bedelini, anında satıcının hesabına yatırması halinde, burada nesîe (veresiye) ribasının söz konusu olamayacağını ve yapılan alışverişin sahih olacağını belirtmiştir. Altın bedelinin anında satıcının hesabına geçmeyip daha sonra ödenmesi durumunda ise altının para ile veresiye satışının söz konusu olduğunu dolayısıyla işlemin caiz olamayacağını bildirmiştir. Bu nedenle kurul, altının peşin ödeme ile alım satımının yapılmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir.⁶¹

Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi’nin (Mecmeu’l-Fıkhi’l-İslamî ed-Düvelî) 1990/1410 yılında Suudi Arabistan’ın Cidde kentinde gerçekleştirmiş

⁵⁸ Turan, “İslam Hukukuna Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı”, 833.

⁵⁹ Görüş sahipleri için bkz. Ebu Umer Dübyânî b. Muhammed ed- Dübyânî, *el-Muâmelâtü’l-mâliyyetü esâleten ve muâsaraten* (Riyad: Mektebetü’l-Melik Fehede’l-Vataniyye 1432), 2: 497; Mevsûatü’ş-Şâmile, Erişim 04.01.2020. <http://islamport.com/l/fqh/6691/931.htm>; ayrıca bkz. Vehbe Mustafâ Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, *Mecelletü Mecmei’l-Fıkhi’l-İslamî* 15/3 (2004): 54.

⁶⁰ Daha fazla bilgi edinmek için bkz. Cemil Liv, “İnternet Bankacılığı Aracılığıyla Gerçekleştirilen Sarf Akdinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2019): 55-56.

⁶¹ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar* (İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 502-503.

olduğu altıncı dönem toplantısında alınan kararlar hükmi kabz ile altın satışının yapılacağı yönündedir. Konseyde alınan kararlar ise şu şekildedir:

Birincisi: Ölçü ve tartı ile alınan gıda maddeleri vb. durumlarda hissi olarak gerçekleşen kabz, tasarrufa imkân tanıma (Yani; malı satın alan kişinin o maldaki tasarruf iktidarı.) ile birlikte malı müşterinin kullanımına hazır hale getirmek (tahliye) şeklinde hükmi olarak da gerçekleşebilir. Eşyaların kabzı örf veya cari koşullara göre değişiklik gösterebilir.

İkincisi: Hem şer’î hem de örfî açıdan geçerli olan hükmi kabz türleri şu şekilde gösterilebilir;

a- Müşterinin hesabına doğrudan veya banka havalesi yoluyla para yatırılması

b- Müşterinin kendi hesabı üzerinden, banka yoluyla şer’î şartlara uygun sarf akdi yapması

c- Müşterinin talimatıyla bankanın şer’î esaslara uygun olarak parayı bir hesaptan başka bir hesaba ve başka bir para birimine çevirmesi.⁶² Bu üç durumda da hükmi kabz gerçekleşmiş sayılmaktadır.⁶³

Elektronik ortamda gerçekleşen sanal teslimlerle sarf akdinin geçerli olabileceğini ifade edenler, miktarların hesaba kaydında ortaya çıkabilecek süre konusunda ayrılığa düşmüşlerdir. Buna göre; bazı hukukçuların, belgeyi teslim almayı, paranın havale edilmesi işlemine başlamayı ya da bedellerin transferi için bankaya verilen talimatı bir tür kabz olarak değerlendirdikleri ifade edilmiştir. Bunun dışında kimi hukukçuların; bedellerin bir veya iki gün sonra teslim edilmesinin, alışveriş işlemini peşin olmaktan çıkarmayacağı görüşünde olduğu bildirilmiştir. Bazılarının ise bedellerin hesaplara peşin olarak kaydedildiği görüşünde olduğu zikredilmiştir. Bu görüş sahiplerine göre iki günlük süre, teslim ile ilgili olmayıp, tarafların tasarrufta bulunma imkânının bulunmadığını ifade etmektedir. Bu sebeple de söz konusu işlemi caiz saymaktadırlar. Son olarak söz konusu sürenin sarf akdinin sıhhatine aykırı olabilecek boyutta olmadığı, bu

⁶² Heyet, “Karar bi şe’ni’l-kabz”, Mecmeu’l-Fıkhi’l-İslamî ed-Düvelî, Erişim 28.01.2020.
<http://www.iifa-aifi.org/1792.html>.

⁶³ Görüldüğü üzere İslam Fıkıh Akademisinin yayınlamış olduğu bu karardaki söz konusu esaslar genel olarak beyan edilmiştir. Konu ikinci bölümde e-ticaretin ödeme araçları özelinde tartışmaya açılacaktır.

sürelerden sakınmanın mümkün olunamayacağını aksi takdirde insanların bir takım sıkıntılarla karşılaşacağı belirtilmiştir.⁶⁴

İfade edilen bu değerlendirmelerin yanında söz konusu durumlarda kabzın hemen gerçekleşmediği dolayısıyla bu tür gecikmelerin caiz olamayacağı da belirtilmiştir.⁶⁵ Bu görüşte olan fıkıhçılar ise bedellerin hemen teslim edilmesi konusunda açık nas bulunduğu için nassa aykırı olan örfi itibar edilemeyeceğini ve zorluk kolaylaştırmayı gerektirir ilkesinin burada geçerli olamayacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca belge vb. şeylerin icap ve kabulü ifade ettiği, bedeller teslim edilmediği müddetçe de hükmi kabzın gerçekleşmeyeceği görüşünde oldukları⁶⁶ belirtilmiştir.

İslam Fıkıh Akademisi ise; banka kaydının, ticaret piyasalarında tanınan ve müşterinin fiili olarak alabileceği bir şekilde gecikmesinin mazur görülebileceğini belirtmiştir. Fakat kurul, alıcı için bu öngörülen süre içerisinde döviz alışverişi yapması, fiili tesellüme imkân tanınması suretiyle banka makbuzu hâsıl olduktan sonra geçerli olabileceği yönünde karar almıştır.⁶⁷ Bunun yanında DİYYK ise bedellerin anında hesaba yatırılması durumunda işlemin caiz olacağını belirtmiştir.⁶⁸

Her iki görüşe göre de banka vb. elektronik kayıtların kabz olarak telakki edilmesinde bir sakınca gözükmemektedir. Bu durumda banka vb. kurumların vekil konumunda olduğu, dolayısıyla bu kayıtların, bir malı bir kimsenin cebine veya kasasına koymak gibi olduğu yani kabzın gerçekleştiği ifade edilmiştir. Fakat banka kayıtlarının her iki taraf için aynı anda vuku bulmadığı da

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Durmuş, “Güncel İktisadi Fıkıh Meselelerini Değerlendirmede Farklı Yaklaşımlar: Forex (Döviz Satım) İşlemleri Örneği”, *Günümüz İktisadi Meseleleri ve Fıkıh Mirasımız Sempozyumu*, ed. H. Mehmet Günay & Süleyman Kaya (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2018), 81-82; konuyla ilgili ayrıntılara ikinci bölümde elektronik ticaretin ödeme araçları özelinde değinmek daha isabetli olacaktır. Zira konu ikinci bölümde bir bütün olarak ele alınacaktır. Bu bağlamda e-ödeme araçlarının fikhî durumu ortaya konulacak, ilgili tartışmalara değinilecek, günümüzde yer alan uygulamalar ortaya konulacak ve söz konusu ödeme araçlarının işlem süreçleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi yapılacaktır. Tekrardan kaçınmak için burada detaya girilmeyecektir.

⁶⁵ Muhammed Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu'* (Karaçi: Mektebetü Meârifü'l-Kur'ân 2010/1436), 3: 744.

⁶⁶ Durmuş, “Güncel İktisadi Fıkıh Meselelerini Değerlendirmede Farklı Yaklaşımlar: Forex (Döviz Satım) İşlemleri Örneği”, 83; ayrıca bkz. Fatih Kanca, *Sarf Akdinde Hükmi Kabz Problemi* (Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanlık Tezi, 2015), 86-87.

⁶⁷ Heyet, “Karar bi şe'ni'l-kabz”.

⁶⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 502-503.

belirtilmiştir. Buna göre kayıtlar farklı vakitlerde gerçekleşmektedir. Bu da fiili olarak teslimin, hesap sahibi için henüz gerçekleşmediğini göstermekte olduğu ve hesapta bulunan miktarın da tasarrufu altına girmediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu hususların tamamının tekâbüz unsuruna zıtlık teşkil edeceği,⁶⁹ bu sebeple de bu tür işlemlerde ihtiyatlı davranmanın daha sağlıklı olacağı belirtilmiştir.⁷⁰

Günümüz dünyasında yapılan alışveriş işlemlerine bakıldığında artık sözleşmelerin birçoğu elektronik ortam üzerinden ve elektronik ödeme araçları ile gerçekleştirilebilmektedir. Hatta bu tür uygulamalar artık uluslararası bir boyut kazanmış gerek devletlerarasında gerekse büyük şirketler arasında kartlı veya kartsız ödeme araçları yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Bu noktada şu ifadelere yer verilmiştir; normal bir alışverişte satın alınan bir malın kabzı, o malı alıp götürmektir. Bununla beraber malın fizikî özelliklerine ve ticarî teamüllere bağlı olarak kabz, farklı olarak da gerçekleşebilmektedir.⁷¹ Zira günümüzde yüklü miktarlarda para ödemeleri yapılmakta ve sınırlar ötesinden yüksek miktarda alımlar yapılmaktadır. Bu işlemlerin hazırlar arasında yapılması ise mümkün olmamaktadır.⁷² Bugünün dünyasında kullanılan internet, banka ve benzeri kurum ve teknolojilerle sınırlar ötesinde kabz olaylarının gerçekleşmesi zorunluluk haline gelmiştir. Aksi takdirde ekonomik yönden ve teknolojik yönden ayakta durmak mümkün olmayacaktır.⁷³ Günümüzde birçok sözleşme, sanal ortamda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla söz konusu bu işlemleri gerçekleştiren yazılımların fizikî varlık olarak değerlendirilmesi ve kendilerine özgü kabz şekillerinin bulunması kabul edilmelidir.⁷⁴

⁶⁹ Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu'*, 3: 744.

⁷⁰ Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu'*, 3: 748.

⁷¹ Mustafa Kisbet, "İslam Hukukuna Göre Satılan Malın Kabzı ve Hükümleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* (2010) : 478.

⁷² Arif Atalay, "İslam Hukukunda Elektronik Ortamda Akitleşme", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2015): 39.

⁷³ Atalay, "İslam Hukukunda Elektronik Ortamda Akitleşme", 29.

⁷⁴ Kisbet, "İslam Hukukuna Göre Satılan Malın Kabzı ve Hükümleri", 484; ayrıca konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla modern iletişim sistemleri üzerinden gerçekleştirilen akitlerin İslam hukuku açısından durumu vb. konuların detayına girilmemiştir. İlgili konular hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz. İbrahim Kâfi Dönmez, "İslam Hukukunda Modern İletişim Araçları ile Yapılan Akidler (Batı Hukuku ile Mukayeseli olarak)", *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi*

Klasik eserlerde yer alan ifadelerden o dönemlerde fiili olarak yapılan mal ya da para mübadelelerinde örfün dikkate alındığı dile getirilmiştir. Çünkü o dönemlerde fiziki olan madeni paraların kullanıldığı, bu paralarda kabz şartının da elle tutup almak olacağı söylenmiştir. Ayrıca sarf akdinde karşılıklı kabz şart olmasına rağmen fakihlerin *zimmette sarfa* cevaz vermesi; onların fiili kabz dışında bir kabza onay verdiğini göstermektedir⁷⁵ şeklinde yorumlanmıştır. Bu durumda alacaklı kişi hükmi ve takdiri olarak alacağını kabzetmiş sayılmaktadır. Zira zimmetinde mal sabit olan borçlu, borcunun aynısını yeni bir akitle ya da borcu gerektiren bir şeyle alacaklıdan kabzetmeye müstahak olması burada hükmi kabzın gerçekleştiğini göstermektedir. Fukaha katında bunun pek çok örneğinin mevcut olduğu da beyan edilmiştir.⁷⁶ Bu örneklerle yer verilecek olursa;

1- İki nakitten birini diğerinin yerine ödemek: Bu işlem şu şekilde tasavvur edilebilir: Zeyd'in Amr'da 10 gr. altını var. Amr bu 10 gr. altın yerine gümüş para ödemek istemektedir. Yani Amr zimmetinde bulunan 10 gr. altını gümüş para karşılığında sarf akdi yapmak istemektedir. Bu işlem çoğu ulemaya göre iki şartla caiz kılınmıştır. Birincisi; bu tür bir sarf işlemi, ödemenin yapılacağı günün değeri üzerinden gerçekleştirilmelidir. İkincisi ise; değiştirilmek istenen miktar akit meclisinde ödenmeli, zimmette herhangi bir şey kalmamalıdır. Örneğin borç 10 gr. altın olup borcun tamamı gümüş para üzerinden ödenmek istendiğinde ve ödeme gününde 10 gr. gümüşün 1gr. altın değerinde olduğu düşünüldüğünde burada 100 gr. gümüş mukabilinde ödeme işlemi caiz olacaktır. Ayrıca bu 100 gr. gümüş paranın tamamının o mecliste ödenmesi gerekecektir. Ancak taraflar zimmetteki borcun tamamını değil de bir kısmını değiştirmek istediğinde, değişimin yapılacağı kısmın o mecliste ödenmesi şartı ile bu işlem de

İncelemeleri (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 291; Üzeyir Öztürk, *Elektronik Ortamda Yapılan Akitlerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 32; Ahmet Bayraktar, *Elektronik Ortamda Gerçekleştirilen Alım Satım İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 71...

⁷⁵ Zimmette sarf, farklı para cinsinden olan borçların karşılıklı olarak kapatılması üzerine yapılan muamelelerdir. Bkz. Emrullah Dumlu, "Fıkhi Açından Altın Hesabı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 20 (2012): 257-258; zimmette sarf konusuna ayrıntılı olarak bkz. Bedevî, *Ahkamu's-sarfi'l-elektrûnî fi'l-fikhi'l-islâmî*, 31.

⁷⁶ Nezih Hammad, *Kazâyâ fikhîyyetün muâsiratün fi'l-mâli ve'l-iktisât* (Beyrut: Darü'shamiyye, 1421/2001), 89; ayrıca bkz. Kanca, *Sarf Akdinde Hükmi Kabz Problemi*, 58-59.

geçerli olacaktır.⁷⁷ Bu durumda sarf akdinin sahih olabilmesi için tekâbüz şartının yerine getirilmesi gerekeceğinden, borçlunun farklı cinsten ödeyeceği bedeli akit meclisinde teslim etmesi gerekecektir. Fakat alacaklının dönüştürülen para birimini akit meclisinde teslim etmesi gerekmeyecektir. Çünkü söz konusu borcun, borçlunun zimmetinde sarf akdi öncesinde sabit olması ile hükmen kabz edilmiş ve takdiri olarak alacaklıdan istenmiş sayılır. Bu durumda alacaklı, sarf akdi sonrasında borçlunun ödeyeceği bedeli kabzetmiş sonra da kendisi, sanki ikinci defa borçluya bedeli teslim etmiş gibi sayılır. Bu işlemin caiz olması; sarf akdini geçerli kılan şeyin yani akdin hemen tamamlanmış olması gereğinin, zimmetteki sarf akdinde daha çabuk gerçekleşmiş olması gibi bir takım gerekçelere bağlanmıştır. Çünkü bu durumda zimmette sarf işleminin icap, kabul ve tek tarafın kabzı ile sona ereceği, normal sarf akdinde ise tarafların her ikisinin de bedelleri kabzetmesi ile işlemin tamam olacağı beyan edilmiştir. Burada akitten vazgeçme yolunun açık olduğu, bu sebeple de geçerli olması açısından zimmette sarfın daha uygun olacağı zikredilmiştir. Bu uygulamanın delili şu hadise dayandırılmaktadır: “Abdullah b. Ömer (r.a) şöyle demiştir: Ben Bakî’de deve satardım. Dinar karşılığında satar bunun yerine dirhem alırdım. Dirhem karşılığında satar bunun yerine dinar alırdım. Bunun yerine şunu alırdım, bunun yerine şunu verirdim. Allah Resulü Hafsâ’nın evinde bulunuyorken O’na: ‘Ey Allah’ın Resulü izin ver sana bir şey sormak istiyorum; ben Bakî’de deve satıyorum. Dinar karşılığında satıyor bunun yerine dirhem alıyorum. Dirhem karşılığında satıyor bunun yerine dinar alıyorum’ dedim. O: ‘birbirinizden ayrılmadan ve aranızda bir şey kalmadığı müddetçe o günün değeri üzerinden almanda bir beis yoktur’ buyurdu.”⁷⁸ Bu rivayetten yola çıkarak zimmette gerçekleşmiş olanın hali hazırda gerçekleşmiş gibi kabul edileceği ifade edilmiştir.⁷⁹

2- Takas/Misilleme/ödeşme (Mukâssa): Alacaklı kişinin zimmeti, cins, sıfat ve ödeme vakti bakımından borçlu olan kişiye karşı aynı şekilde

⁷⁷ Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu'*, 3: 704.

⁷⁸ Ebû Davud, “Büyû”, 14.

⁷⁹ Hammad, *Kazâyâ fıkhiyyetün muâsiratün fi'l-mâli ve'l-iktisât*, 89; ayrıca bkz. Kanca, *Sarf Akdinde Hükmi Kabz Problemi*, 58-59; Bedevî, *Ahkamu's-sarfi'l-elektrûnî fi'l-fikhi'l-islamî*, 31; Fethî Şevket Mustafâ Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timân i'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islamî* (Nâblus: Camiatü'n-Necâhi'l-Vataniyye, Risâletü'l-Mâcistîr, 2007), 114-115.

borçlandığında, kendi aralarında herhangi bir kabza gerek duyulmaksızın⁸⁰ borçlu kişinin borcunun kapanmış olacağı dile getirilmiştir. Buna göre miktarlar eşit olduğu vakit birbirine karşı borcu olan her iki kişinin de borcu düşecektir.⁸¹ Çünkü bu durumda zimmette olan şeyin hükmen kabzedildiği sayılmaktadır. Şayet miktarlar birbirinden farklı ise az olan miktarın daha fazla olan miktardan düşeceği ve fazla olan kısmın kalacağı belirtilmiştir. Böylece karşılık gelen kısımda takas/ödeşme gerçekleşmiş olacak, fazla olan kısım yine borç olarak kalmış olacaktır.⁸²

3- Farklı para cinsinden olan her iki borcun sarf işlemine tabi tutulmasında da yine hakiki kabz şartı aranmamıştır. Buna göre; bir kimsenin başka bir kimsenin zimmetinde dinarı olsa o kişinin de diğer şahsın zimmetinde dirhemi olsa da her iki kişi zimmetindekileri sarfa tabi tutsalar, bu tür sarf işleminin Hanefî ve Maliki mezhebine göre ayrıca Şafî ve Hanbeli mezhebinden bazılarına göre sahih olacağı beyan edilmiştir.⁸³ Fukahanın icmâsı ile tekâbüz sarf akdinin sıhhat şartı olmasına rağmen bu uygulamada hakiki kabza ihtiyaç duyulmaksızın⁸⁴ her iki borcun düşmüş olacağı zikredilmiştir. Çünkü burada fiziki kabzın yerine kaim olan hükmi kabz bulunmaktadır. Fukaha bunu ‘hazırdaki zimmet, hazırdaki ayn (mal) gibidir’ ve ‘zimmette olan borç kabzedilmiş gibidir’

⁸⁰ Bu konu hakkında Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’tan şöyle bir görüş beyan edilmiştir: Taraflar birbirlerinden ayrılmadan önce takas etmişlerse işlem caiz, şayet ayrıldıktan sonra takas etmişler ise işlem batıldır. Bkz. Heyet, *el-Fetevâ’l-hindiyîye* (b.y.: Matbeatü’l-Emîriyye, 1310), 3: 230.

⁸¹ Mezheplerin bu konu hakkındaki görüşleri için bkz. Muhammed Takî Osmanî, *Fıkhu’l-Büyyu’*, 3: 705-706.

⁸² Hammad, *Kazâyâ fıkhiyyetün muâsiratün fi’l-mâli ve’l-iktisât*, 90; ayrıca bkz. Bedevî, *Ahkamu’s-sarfi’l-elektrünî fi’l-fıkhi’l-islamî*, 32-33; Arafât, *Bitâkâtü’l-i’timân i’l-benkiyye fi’l-fıkhi’l-islamî*, 114.

⁸³ Borçların zamanı gelsin ya da gelmesin bu tür sarf muamelesi İ. Âzam’a göre sahihtir. İ. Malik’e göre borçların zamanı gelmiş ise sahih olur. İ. Şafîi göre ise borçların zamanı gelmiş olsa bile birbirleri ile mübadele edilemez. Zira gaip olan bir şey yine gaip olan bir şeyle satılmış olacaktır. Mevcut olan bile gaip olan nakit karşılığında satılamazken her ikisi de gaipse birbirleri karşılığında kesinlikle satılamaz. Malikiler zamanları gelen borçların mevcut sayılacağını belirtirler. Dolayısıyla onlar bu durumda borcun borç karşılığında satılmamış olacağını belirtirler. Bkz. Bilmen, *Hukukî İslamiyye*, 6: 94.

⁸⁴ Bu konu hakkında da yine şu ifadeler yer verilmiştir: “Her iki şahıstan biri diğerine duvarın arkasından ya da uzak bir yerden bağırarak ‘benim sende bulunan nakdimi, senin bende bulunan nakdine karşılık sattım’ demiş olsa bu alışveriş işlemi caiz değildir.” Hatta bu kişiler bu işlemi mektupla yapmış olsalar yine bedenler birbirinden ayrı olduğu için işlemin caiz olamayacağı ifade edilmiştir. Bkz. Heyet, *el-Fetevâ’l-hindiyîye*, 3: 217; ayrıca bkz. İbn Abidin, *Reddû’l-muhtar ale’d dürri’l-muhtar*, 7: 521.

kaideleri ile gerekçelendirmiştir.⁸⁵ Fakat Malikiler her iki borcun ödenme vaktinin aynı anda gelmiş olması gerektiğini şart koşmuşlardır. Her iki ödeme vaktinin aynı anda gelmiş olmasını ‘yeden bi yedin’ yerine (yani işlemin peşin olması gibi) kabul etmişlerdir.⁸⁶

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak sırası ile şunlar söylenebilir;

1- Elektronik ödeme araçları ile yapılan sarf işlemlerinin geçerliliği konusunda ortaya çıkan tartışmalar, genel olarak tekâbüz unsurundan kaynaklanmaktadır. Hâlbuki klasik dönem fakihleri de zimmette sarf veya takas/ödeşme ya da farklı cinsteki her iki borcun sarf işlemlerine tabi tutulması gibi bazı durumlarda bedellerin hükmi kabz yoluyla karşılıklı olarak ödendiğini ifade etmişlerdir. Zimmette olan bir şeyin kabz edilmiş gibi olduğunu ifade etmişler ve bedellerin çıkartılıp tekrar karşılıklı olarak kabzedilmesi gerekeceğinden bahsetmemişlerdir. Elektronik ortamda anlık olarak gerçekleştirilen sarf akitlerinin durumu da buradaki durumlara benzetilebilir. Zira taraflarca elektronik ortamda gönderilecek miktarlarda bir zimmetten başka bir zimmete nakledilmektedir. Müşteri borçlandığı miktarı kendi hesabından alacaklının hesabına transfer yoluyla ödeyebilmektedir. Bu şekilde söz konusu nakit paraları çekip tekrar alacaklının eline verme mecburiyeti/meşakkati olmadan borç zimmetten düşmektedir.⁸⁷ Elektronik ortamda bedeller anlık olarak zimmetlere geçtikten ve tarafların tasarrufu altına girdikten sonra, tarafların ikinci defa nakitleri hesaplardan çekip tekrar kabzetmelerine ihtiyaç olmasa gerek. Şu halde elektronik araçlarla yapılan sarf işlemlerinin geçerli olabilmesi için bedellerin anlık olarak zimmetlere geçmiş olması ve tarafların tasarrufu dâhilinde olması gerekmektedir.

Bu noktada banka kayıtları üzerinden gerçekleşen sarf akitlerinin geçerliliği konusunda günümüz hukukçularının iki farklı görüşe sahip oldukları ifade edilmiştir. İlk bakış açısına göre böyle bir muamelenin zimmette sarf niteliğinde olduğu zikredilmiştir. Fakat konunun bu çerçevede incelenmesinin

⁸⁵ Bkz. Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu*, 3: 706.

⁸⁶ Hammad, *Kazâyâ fikhıyyetün muâsıratün fi'l-mâli ve'l-iktisât*, 90-91; ayrıca bkz. Kanca, *Sarf Akdinde Hükmi Kabz Problemi*, 58-59.

⁸⁷ Safâu's-Seyyidi Lü'lü'l-fâr, “et-Tehvilü'l-masrifî fi'l-fıkhi'l-islâmi”, *Câmiatü'l-Ezher* 9 (2018): 1118-1119.

doğru olmadığı zira zimmette sarfın borçlu-alacaklı arasında yapılan bir işlem olduğu banka ve müşteri arasında ise böyle bir ilişkinin olmadığı da ifade edilmiştir. Yine yukarıda yer verilen Bakî hadisinde de müstakil bir sarf akdinin olmadığı, zimmette sabit olan bir borcun tahsilinin söz konusu olduğu, banka hesabı ile gerçekleşen spot döviz⁸⁸ işlemlerinde ise böyle bir durumun söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Çoğunluğun yer aldığı ikinci görüş sahiplerinin ise banka kayıtlarının hükmi kabz niteliğinde olduğu ve bir şeyin kabz sayılmasındaki ölçünün örf olduğu düşüncesini taşıdıkları bildirilmiştir. Bu görüşe göre kabzın, kişiye tasarruf salahiyeti vermiş olması hesaba kayıtlı da sağlanmaktadır.⁸⁹

Zimmette sarf üzerine yapılan bu değerlendirme isabetli gözükmemektedir. Zira yukarıda da beyan edildiği üzere böyle bir işlemin, ödemenin yapılacağı günün değeri üzerinden yapılması ve akit meclisinde gerçekleştirilmesi gerektiği düşünüldüğünde, taraflar arasındaki borçlu-alacaklı muamelesi artık yeni bir sarf akdi işlemine tabi tutulmaktadır. Yani işlem sonuç olarak bir sarf işleminden ibarettir. Ayrıca her ne kadar tartışmalı olsa da hesapta bulunan paranın karz niteliğinde olduğu düşünülecek olursa banka ile müşteri arasında borçlu-alacaklı ilişkisi de bulunmaktadır.

2- Yukarıda da ifade edildiği üzere konuyla ilgili olarak söz konusu hadislerde geçen “yeden bi yedin” veya hâe ve hâe” gibi ifadeleri Hanefiler hariç klasik dönem fakihleri fiili kabz olarak anlamış, Hanefiler ise ‘tayin’ olarak anlamışlardır. Hanefi mezhebine göre sarf akdinde altın veya gümüşün fiili olarak kabzedilmesi tayin ancak kabz yoluyla gerçekleşeceği için gerekli görülmüştür. Çünkü Hanefilere göre para tayinle taayyün etmez ancak kabz yoluyla taayyün eder ve taraflar teslim almadıkça da aynıyla malik olunamaz. Yani ancak teslim almayla altın ya da gümüşe malik olunabilir.⁹⁰ Buradan yola çıkarak günümüz

⁸⁸ Spot döviz alım satım işlemi, müşterinin kendi hesabından/kasadan peşin alım satım şeklinde gerçekleştirdiği işleme denilmektedir. Bkz. Ziraat Bankası, Erişim 29.01.2020. <https://www.ziraatkatilim.com.tr/ticari/yatirim-urunleri/spot-doviz>.

⁸⁹ Abdullah Durmuş, *Fikhî Açından Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 32-33.

⁹⁰ el-Cezîrî, *Kitâbü'l-fıkhi ale'l-mezâhibi'l-erbea*, 2: 244; ayrıca bkz. Durmuş, “Güncel İktisadi Fıkıh Meselelerini Değerlendirmede Farklı Yaklaşımlar: Forex (Döviz Satım) İşlemleri Örneği”, 88; ayrıca paranın bu özelliği için bkz. Abdülaziz Bayındır, “Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Toplumunda Madeni paralar ve Kâğıt Paralar”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000): 32.

hukukçularından; sarf akdindeki bedellerin tayin yoluyla kabz edilebileceğini bu sebeple de fiziki olarak kabza gerek olmadığını sadece belirlemenin bu konuda yeterli olabileceğini beyan edenler olmuştur. Fakat Hanefilerin, sarf akdinde tayinin sadece elle kabz yoluyla olabileceğini ve tayinle kabzın gerçekleştiği durumlarda ise sarf akdini hariç tuttukları ifade edilerek bu görüşün isabetli olmadığı da belirtilmiştir.⁹¹ Bu konu hakkında paranın üzerinde yazılan yazıların şekli ve seri numarasının önemli olmadığı⁹² ifade edilmesi de bu eleştiriyi doğrular mahiyettedir. Fakat teknolojinin gelişmesi ile yeni durumların ortaya çıktığı da göz ardı edilmemelidir. Zira günümüzde insanlar artık altın ATM'leri ile sarf akdi yapmaya başlamış tekâbüz unsuru insan ile makine arasında gerçekleşir olmuştur. Sonra devlet bir maddeye para dedikten sonra o maddenin demir veya kâğıt olması arasında hiçbir fark yoktur. Zira o maddenin her ne kadar madde itibari ile bir değeri olmasa da gücünü devletten alan bir değerinin ortada olduğu aşikârdır.

Bütün dünyanın artık elektronik ortama taşındığı ve geleneksel ticaretin yerini yavaş yavaş dijital ticarete bırakmaya başladığı bu internet çağında gayri resmi de olsa artık dijital paralar kullanılmaya başlamıştır. İleride değinileceği üzere devletlerin dijital paralar üzerinde ciddi çalışmalara başladığı bilinmektedir. Bütün iş ve eylemlerin hızla elektronik ortama taşınmaya başladığı şu günlerde, hükümetler kendi çalışmalarını tamamlayıp kâğıt paraları tedavülden kaldırıp akabinde dijital paraları kullanıma açabilir. Bu durumda fiziki paralarda olması gereken hakiki kabz unsuruna kıyasla elektronik ortamda çok hızlı gerçekleşen ve klasik dönemde olmayan bu yeni kabz şekilleri kabul edilmediği takdirde bir takım problemlerin ortaya çıkacağı aşikârdır. Çünkü bu paraların hakiki olarak kabzı mümkün olmayacaktır.

Dijital para çalışmalarının hızla devam ettiği artık temassız kartlarla ödemelerin yapılabilirdiği ve akıllı kartların alışverişlerde yoğun olarak kullanılmaya başlandığı modern çağın yeni buluşları doğrultusunda ortaya çıkan yeni kabz türlerini kabul etmek gerekir.

⁹¹ Yusuf Erdem Gezgîn, *Fıkhî Açından Altın Mübadele İşlemleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 87-88.

⁹² Bayındır, “Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Toplumunda Madeni paralar ve Kâğıt Paralar”, 32.

3- İlgili hadislerdeki ifadelerden yola çıkarak sarf akdindeki tekâbüz şartının ihlalinin, söz konusu hadislerle çelişkili olacağı bu nedenle de nassa aykırı olan böyle bir örfle amel edilemeyeceği durumu akla gelebilir. Zira nassa aykırı olan örfle riayet etmemek gerekecektir.⁹³ Daha önce de belirtildiği üzere ve ilgili hadislerdeki ifadelerden anlaşıldığına göre sarf sözleşmesine *nesîe faizinin* tahakkuk etmemesi için tarafların o mecliste bedelleri peşin olarak kabzetmesi gerekecektir. Bu sebeple elektronik ortamda anlık olarak gerçekleşen sarf akitleri de peşin olarak gerçekleştiği için bu durum ilgili naslara aykırı olmayacaktır. Zira ribevî malların hakiki olarak kabzedilmesi gereğindeki temel gerekçe, araya sürenin girmemesi ve faize bulaşmamaktır. Zira semenler taraflarca hakikaten kabz edilmemiş olsa araya süre girecek ki bu işlemde faize yol açacaktır. Bu açıdan bakıldığında elektronik ortamda hesaplara anlık olarak yapılan kayıtlar ilgili nasslara aykırı olmasa gerek.

Sonuç olarak e-ortamda anlık ve peşin olarak gerçekleştirilen sarf akdinin hadislere aykırı olmadığını belirtmek gerekir. Bu doğrultuda hadislerdeki ilgili ifadelerle muhalif olmamak için peşinlik ilkesine riayet etmenin zorunlu olduğunu ifade etmek gerekir.

2. SARF AKDİNİN DİĞER SÖZLEŞMELERLE İLİŞKİSİ

Sarf akdinin; ibra, hibe, havale, rehin, karz gibi birtakım sözleşmelerle ilişkisi bulunmaktadır.⁹⁴ Bu başlık altında sarf akdi ile ilgisi bulunan bütün sözleşmelerden ziyade söz konusu bu çalışma ile doğrudan ilgisi bulunan sözleşmelere yer verilecektir. Günümüzde altın alışverişlerinin; kredi kartları ya da akıllı kartlar gibi e-ödeme sistemleri aracılığıyla yapılabildiği düşünüldüğünde sarf akdinin havale, kefalet, vekâlet, karz ya da vedia sözleşmeleriyle olan bağının ortaya konulması önem arz etmektedir.

⁹³ Abdülvehhab Hallâf, *‘İlmü usulî’l-fıkhi* (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1436/2011), 81.

⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Öztıp, *İslam Hukukunda Sarf Ahkamı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 62-69; ayrıca bazı çalışmalarda yine sarf akdinin bazı sözleşmelerle ilişkisine yer verilmiştir. Bkz. Gezgın, *Fıkhi Açıdan Altın Mübadele İşlemleri*, 94-97.

2.1. Sarf Akdinin Havale Sözleşmesiyle İlişkisi

Havale sözleşmesi⁹⁵ sarf akdi çerçevesinde incelenecek olursa; Hanefi mezhebine göre sarf akdinde havalenin caiz olabilmesi, kendisine havale edilenin (muhâlun aleyhin) akit meclisinde bulunup bedeli ödemesi şartına bağlıdır. Yine Hanefi mezhebine göre, havalede alacaklı kişinin (muhâl) alacağını mecliste kabzetmesi gerekli olmamasına rağmen sarf akdi bu durumdan istisna edilmiştir. Buna göre kendisine havale edilen kişinin, borcu havale eden (muhil) ve alacaklı olan kişinin bulunduğu bir mecliste borcu ödemesi gerekmektedir.⁹⁶ Şayet teslimden önce akdi yapan taraflardan biri ya da her ikisi meclisten ayrılırsa, kendisine havale edilen kişi orada kalmış olsa bile sarf akdi geçersiz olacaktır.⁹⁷ Maliki mezhebi ise sarf akdinde havaleyi caiz görmemektedir. Onlara göre aynı mecliste kabz gerçekleşmiş olsa bile durum aynıdır.⁹⁸ Şafi mezhebinde ise kabz akit meclisinde gerçekleşmemiş ise sarf akdinin batıl olacağı belirtilmekle birlikte tarafların birbirinden ayrılmadan önce akit meclisinde bedelleri teslim etmesi konusu, caiz olup-olmaması açısından tartışılmıştır.⁹⁹

2.2. Sarf Akdinin Kefalet Sözleşmesiyle İlişkisi

Sarf akdinde kefalet¹⁰⁰ Hanefi mezhebine göre caizdir. Buna göre kefil olan ve akdi yapan taraflar meclisten ayrılmadan önce teslim gerçekleşirse akit sahih, akdi yapan taraflardan biri ya da her ikisi o meclisten ayrılırlarsa kefil olan kişi orada kalmış olsa bile işlem geçersiz olacaktır.¹⁰¹ İmam Malik sarfta kefaleti caiz görmemiştir.¹⁰²

⁹⁵ Havale; borcu, havale eden kişinin (muhîlin) zimmetinden kendisine havale edilenin (muhâlun aleyhin) zimmetine nakletmek demektir. Bkz. İbn Abidin, *Reddû'l-muhtar ale'd dūrri'l-muhtar*, 8: 3.

⁹⁶ İbn Abidin, *Reddû'l-muhtar ale'd dūrri'l-muhtar*, 8:10

⁹⁷ Heyet, *el-Fetevâ'l-hindiyye*, 3: 247.

⁹⁸ Maliki fukahâsından olan Sahnûn bu duruma cevaz vermiştir. Bkz. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdîrahmân el-Hattâb er-Ruaynî, *Mevahibü'l-celil fî şerhi muhtasari halîl* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1412/1992), 4: 308; ayrıca bkz. Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah b. Yûnus es-Sıkillî, *el-Câmi' li-mesâ'ili'l-Müdevvene*, thk. Mecmûatü Bâhisîn fî Resâili Duktûra (b.y.: Câmiatü Ümmü'l-Kurâ, 1434/2013), 12: 398.

⁹⁹ el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 5: 148.

¹⁰⁰ Kefalet, bir zimmetin başka bir zimmete eklenmesi demektir. Bkz. el-Meydani, *el-Lübâb*, 2: 76.

¹⁰¹ Heyet, *el-Fetevâ'l-hindiyye*, 3: 247.

¹⁰² es-Sıkillî, *el-Câmi' li-mesâ'ili'l-Müdevvene*, 13: 834.

2.3. Sarf Akdinin Vekâlet Sözleşmesiyle İlişkisi

Vekâlet, bir kimsenin başka birisine kendi adına belirli tasarrufları yapma noktasında yetki vermesi¹⁰³ demektir. Hanefi mezhebine göre sarf akdinde vekâlet caizdir.¹⁰⁴ Bu durumda vekiller karşılıklı olarak teslim-tesellüm işlemini gerçekleştirmeden ayrılamazlar. Burada müvekkillerin hazır olarak bulunmalarına da gerek yoktur. Şayet iki kişi almaya ve vermeye vekil tayin edilmişse bu kişiler teslim ve tesellümden önce birbirlerinden ayrıldıkları takdirde sarf işleminin batıl olacağı beyan edilmiştir.¹⁰⁵

Maliki eserlerinde, kabz tamamlanmadan önce tarafların birbirinden ayrılmasına yol açacağı gerekçesiyle sarfta vekâletin caiz olamayacağı belirtilmiştir.¹⁰⁶ Bununla birlikte vekil müvekkilinin yanında kabzı gerçekleştirecek olursa tercih edilen görüşe göre işlemin caiz olacağı ifade edilmiştir. Yine sarf akdi için vekil tayin edilmiş olsa fakat kabzı müvekkil gerçekleştirmiş olsa akdin geçersiz olacağı belirtilmiş, işlemin caiz olabilmesi için kabzın akit meclisinde vekilin yanında gerçekleştirilmesi gerekeceği beyan edilmiştir.¹⁰⁷

Hanbelilerde de akdi yapan her iki tarafın ya da bir tarafın akit sonrası kabz için vekil tayin etmesi caiz görülmüştür. Bu durumda vekilin kabzetmesi müvekkilin kabzının yerine geçmektedir. Fakat müvekkilin akit meclisinde bulunması şart kılınmıştır. Şayet müvekkil, vekilin kabzından önce meclisten ayrılacak olursa akdin batıl olacağı bildirilmiştir. Ancak vekil, akdi yapma konusunda tayin edilecek olursa burada vekilin durumu itibara alınmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰³ el-Meydani, *el-Lübâb*, 2: 66.

¹⁰⁴ Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyira* (b.y.: el-Matbaatü'l-Hayriyye, 1322), 1: 301.

¹⁰⁵ Heyet, *el-Fetevâ'l-hindiyye*, 3: 242.

¹⁰⁶ es-Sıkkîlî, *el-Câmi' li-mesâ'ili'l-müdevvene*, 12: 398.

¹⁰⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İlîş, *Menhu'l-celil şerhu muhtasari halîl* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1409/1989) 4: 494-495.

¹⁰⁸ el-Buhûtî, *Dekâ'iku üli'n-nühâ li-şerhi'l-müntehâ*, 2: 73.

2.4. Sarf Akdinin Karz Sözleşmesiyle İlişkisi

Karz, misliyyattan olan bir malı, mislini almak üzere başkasına borç verme¹⁰⁹ şeklinde tarif edilebilir. Hanefî mezhebine göre iki kişi paraları olmamasına rağmen birbirleriyle sarf akdi yapmış olsalar, sonra da her biri belirttikleri parayı borç alıp birbirlerinden ayrılmadan bedelleri teslim etmiş olsalar yapılan akit geçerli olacaktır.¹¹⁰

Sarf akdinin karz akdi ile ilişkisi söz konusu bu çalışma açısından birkaç şekilde tasavvur edilebilir. Örneğin kredi kartları ile yapılan altın alım satım işlemlerinde müşterinin ödeyeceği bedeli banka ödemektedir. Bu durumda müşteri bankaya borçlanmaktadır. Bu konu ayrıntılı olarak ikinci bölümde ele alınacaktır. Ayrıca satıcının bizzat kendisinden bir şeyler satın alınması şartıyla borç vermesi durumu da bulunmaktadır ki bu konuda ikinci bölümde işlenecektir. Yine ileride değinileceği üzere banka ile hesap sahibi arasındaki ilişkinin fikhî niteliği konusunda tartışma bulunmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse günümüz hukukçuları ikili ilişkiyi, karz akdi veya vedia gibi bir takım nitelemelere tabi tutmuştur. İkili ilişkinin karz akdi olduğu düşünüldüğünde bu durumda müşteri alacaklı, banka ise borçlu olmaktadır. “Hükmi Kabz” başlığı altında da ifade edildiği üzere şer’î şartlara dikkat ekmek suretiyle zimmette sabit olan borç, farklı bir para birimi ile ödenebilmektedir. Konunun diğer boyutları ise ikinci bölümde ele alınacaktır.

2.5. Sarf Akdinin Vedia Sözleşmesiyle İlişkisi

Vedia, bir kişinin malını koruması için bir başkasına bırakması demektir.¹¹¹ Hanefî mezhebine göre kendisine emanet edilen kişinin, emanet dirhemleri dinar karşılığında satın alması; şahıslar birbirinden ayrılmadan önce ve emanet bırakan şahsın onaylaması durumunda caiz görülmüştür.¹¹² Bununla birlikte emanet verilen paranın akit sırasında bulunmaması konusunda şunlar dile getirilmiştir: “Bir kişi başka birisine bin dirhem emanet verse ve emanetler eve konulmuş olsa daha sonra her iki taraf çarşıda karşılaşmış olsa ve o kişi emaneti

¹⁰⁹ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 6: 94.

¹¹⁰ Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 14.

¹¹¹ el-Meydani, *el-Lübâb*, 2: 11.

¹¹² Heyet, *el-Fetevâ'l-hindiyye*, 3: 248.

bırakan kişiden, evinde emanet olarak bulunan dirhemleri dinar karşılığında satın alıp ödemesini yapmış olsa, evinde vedia olarak bırakılan parayı kabzetmeden taraflar birbirlerinden ayrılmış olsa bu akit geçerli olmaz.”¹¹³ Bu durumda, kendisine emanet olarak bırakılan paralar için kabz yenilenmediğinden söz konusu işlemin ribe’n-nesîeye yol açacağı ve sarf akdinin batıl olacağı belirtilmiştir. Bunun nedeni, daha önce vedia akdi için gerçekleştirilen kabzın ödemeyi gerektiren bir kabz olmadığı ve bunun satın alma için gerekli olan kabzın yerine niyabet edemeyeceği şeklinde izah edilmiştir.¹¹⁴

3. ELEKTRONİK TİCARETE GENEL BAKIŞ

Geçmişten günümüze kadar devam eden ve şahıslar arasında fiili olarak yapılan akitler günümüzde farklı bir boyut kazanmış, teknolojinin gelişmesi ile birlikte insanlar bedenen bir araya gelmese de bu muameleler elektronik ortamda yapılır olmuştur. Bu çalışmada, e-ticaretin ödeme sistemleri üzerinden yapılan altın muameleleri inceleneceği için e-ticareti; kapsamı, tarafları özellikle ödeme araçları açısından tanımak büyük önem arz etmektedir.

3.1. Elektronik Ticaretin Tanımı, Kapsamı ve Temel Araçları

Bilişim dünyasının muazzam gelişimi ticaret anlayışını ve ticaret şeklini doğrudan doğruya etkisi altına almıştır. Öyle ki doksanlı yıllarda internet kullanımı; haberleşme, e-posta gönderme vb. işlemlerden meydana geliyor iken günümüz dünyasında sınırsız birtakım işlemler için kullanılmaktadır. Bireyler ve kurumların alışverişlerini internet üzerinden yaptığı bilişim çağındaki bu teknolojik gelişme, en büyük ekonomik faaliyet durumuna gelmiştir. Taraflar elektronik ticaretle, klasik ticarete ulaşamayan kişilere daha kolay ulaşabilir olmuş ve yerinde hizmet edebilir olmuştur.¹¹⁵

Günümüz dünyasında internet kullanımının ve cep telefonu kullanımının yaygınlık göstermesi ürünlerin satış sunumunu değiştirmiştir. Bu ticarî faaliyette işletmeciler klasik yöntemden farklı olarak müşterilerle irtibata geçmekte ve satış

¹¹³ Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 53.

¹¹⁴ İbn Abidin, *Reddû 'l-muhtar ale 'd dūrri 'l-muhtar*, 7: 522.

¹¹⁵ Yavuz Akçi & Sabiha Annaç Göv, “Tüketicilerin E-Ticaret Algılarının İncelenmesi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (2015): 414-415.

işlemini bu yöntemle gerçekleştirmektedirler. Söz konusu ürün ise daha sonra müşteriye teslim edilmektedir.¹¹⁶

3.1.1. E-Ticaretin Tanımı

Ticaret kavramı kavramsal açıdan mal veya hizmetlerin alınıp satılması olarak tanımlanmaktadır. İşte bu alım satım işlemi elektronik ortamda yapıldığında *elektronik ticaret* olarak isimlendirilmektedir. Elektronik ticaret kısaca bu şekilde açıklanmış olsa da aslında elektronik ticaretin genel bir tanımı bulunmamaktadır. Bu sebeple elektronik ticaretin pek çok farklı tanımı yapılmıştır. Örnek olarak Dünya Ticaret Organizasyonu (WTO) elektronik ticareti; “mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağlar üzerinden yapılmasıdır” şeklinde tanımlamakta iken T.C. Ulaştırma Bakanlığı, Türkiye Ulusal Enformasyon Alt Yapısı (TUENA, 1998) ise doğrudan doğruya elektronik ticareti; “fiziksel bağlantı kurmaya veya fiziksel bir değiş tokuş işlemine gerek kalmadan tarafların elektronik olarak iletişim kurdukları her türlü ticarî iş etkinliği” olarak tanımlamıştır.¹¹⁷ Farklı kuruluşlar tarafından yapılan bu genel tanımlamalara bakıldığında bu tanımların, e-oramda gerçekleşebilecek muhtemel tüm ticaret işlemlerini kapsadığı görülecektir.¹¹⁸

3.1.2. E-Ticaretin Kapsamı

Genel olarak e-ticaret, doğrudan ve dolaylı e-ticaret olmak üzere, ticarî işlemlerin yapılış şekline göre iki kısma ayrılmaktadır. Dolaylı e-ticaret işleminde satışa konu olan eşyanın veya hizmetin siparişi elektronik ortamda sağlanmakta fakat satın alınan eşyanın veya hizmetin teslimatı klasik ticaret yolları ile yapılmaktadır. Doğrudan e-ticaret işleminde ise, satışa konu olan malın ya da hizmetin siparişi elektronik ortamda yapılmakla birlikte satın alınmış olan bu malın ya da hizmetin teslimatı, ayrıca bedelinin ödenmesi de elektronik ortamda

¹¹⁶ Alev Koçak Alan & Ebru Tümer Kabadayı & Tuğbay Erişke, “İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Pazarlaması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 66/17 (2018): 501.

¹¹⁷ Aysun Küçükylmazlar, *Elektronik Ticaret Rehberi* (İstanbul: Rema Yayıncılık, 2006), 6.

¹¹⁸ Önder Canpolat, *E-Ticaret ve Türkiye’deki Gelişmeleri* (Ankara: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Hukuk Müşavirliği, 2001), 4.

yapılmaktadır.¹¹⁹ Buna göre internet üzerinden yapılacak bir alışverişte akdin unsuru olan icap ve kabulün, ödeme işleminin ve teslimatın sanal ortamda gerçekleşmesi ile doğrudan e-ticaret, telefonla yapılan alışveriş işleminde icap ve kabulün telefonla yapılması, ödeme ve teslimatın ise klasik yöntemle yapılması ile de dolaylı e-ticaret gerçekleşmiş olmaktadır.

3.1.3. E-Ticaretin Temel Araçları

Elektronik ticaretin temel araçları çok geniş yelpazeye yayılmıştır. Telefon, televizyon, bilgisayar gibi bu araçların bir kısmı günlük yaşantıda uzun süredir kullanılmaktadır.¹²⁰

Elektronik ticaretin temel araçları genel olarak:

- Telefon
- Televizyon
- Bilgisayar
- Elektronik ödeme ve para transferi sistemleri
- İnternet şeklinde sıralanabilir.¹²¹

E-ticaret yapılırken taraflar birçok aracı aynı anda kullanabilmektedir. Bununla birlikte e-ticarete kullanılan temel araçlar; internet, e-ödeme, para transfer sistemleri olarak da tanımlanabilir. Bu araçların en önemlisi şüphesiz internettir. Çünkü internet aracılığıyla; ürüne veya müşteriye daha hızlı ulaşılabilmekte, görsel, sesli vb. araçlar kullanılarak e-ticaret yapılabilmektedir.¹²²

3.2. Elektronik Ticaretin Tarafları

E-ticarete yapılan işlemler, taraflarına göre bir takım kısımlara ayrılabilir. Buna göre; tüketicilerin elektronik ortamda birbirleri ile yapmış oldukları alışverişe tüketiciler arası e-ticaret, bu işlem işletmeci ile tüketici arasında

¹¹⁹ Canpolat, *E-Ticaret ve Türkiye'deki Gelişmeleri*, 4.

¹²⁰ Murat Doğaner, *Türkiye'de Elektronik Ticaretin Gelişimi ve İşletmeden Tüketicieye Elektronik Ticaret Üzerine Bir Araştırma* (Konya: Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 9.

¹²¹ Canpolat, *E-Ticaret ve Türkiye'deki Gelişmeleri*, 4.

¹²² Hakan Kılıç, *Elektronik Bankacılık Uygulamalarında Banka Çalışanlarının Karşılaştıkları Sorunlar: Şanlıurfa Banka Çalışanları Örneği* (Ankara: Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 14.

yapılıyorsa söz konusu işleme işletmeciden tüketiciye e-ticaret denilmektedir. Tarafların her iki tarafı da şirket olduğu takdirde yapılan alışverişe işletmeler arası e-ticaret, işletmeler ile devlet kurumları arasında yapılıyorsa işletmeden devlete e-ticaret, vatandaşın elektronik araçları kullanarak devletin kurumları ile yapmış olduğu işlemlere ise tüketiciden devlete e-ticaret denilmektedir. E-Ticaretin taraflarının her biri ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

3.2.1. Tüketiciden Tüketiciye E-Ticaret

Tüketiciden tüketiciye e-ticaret, elektronik ortamda bazı web siteleri aracılığı ile tüketicilerin birbirleriyle eşya veya hizmet alışverişi yaptığı bir tür elektronik ticaret çeşididir. Tüketiciler arası e-ticaretin kapsadığı aktiviteler de şu şekilde sıralanabilir:

- Mal ve hizmet alışverişi yapabilme
- Sipariş oluşturabilme
- Sözleşme yapabilme
- Fon transferi gerçekleştirebilme.¹²³

3.2.2. İşletmeciden Tüketiciye E-Ticaret

İşletmeciden tüketiciye e-ticaret, elektronik ticaretin en çok kullanılan bir türüdür. Tüketiciler web siteleri aracılığı ile istenilen mala veya hizmete erişebilmekte, bu konuda bilgi ve fiyat alıp diğer firmalarla kıyaslama yapabilmekte, ödeme işlemlerini ve bankacılık, gibi birçok işlemi gerçekleştirebilmektedir. Firmalar, e-ticaret pazarlarında birçok ürünü doğrudan müşterilere sunabilmektedir.¹²⁴

İşletmeciden tüketiciye e-ticarete söz konusu işlemler, işletme ve müşteri arasında gerçekleşmektedir. Bu işlemlere örnek verilecek olursa;

- E-Alışveriş işlemleri
- E-Ödeme hizmetleri

¹²³ Küçükylmazlar, *Elektronik Ticaret Rehberi*, 12-13.

¹²⁴ Küçükylmazlar, *Elektronik Ticaret Rehberi*, 11-12.

- E-Bankacılık işlemleri.¹²⁵

İşletme ile tüketici arasında gerçekleşen bu e-ticaret işleminde firma web siteleri aracılığıyla müşteri ile bağlantı kurmaktadır. Daha sonra satın alınan eşyayı tüketicinin teslimat adresine göndermektedir.¹²⁶

Elektronik ticaretin en fazla kullanılan türü olan işletmeciden tüketiciye e-ticaret işlemleri taraflara bir takım avantajlar sunduğu için tercih sebebi olmaktadır. Tüketicilerin ya da işletmecilerin e-ticareti tercih etmesine sebep olan avantajlar ise:

- İstenildiği zaman satın alınacak ürüne ulaşabilme imkânı
- Ürünleri araştırma ve kıyaslama yapabilme imkânı ve kolaylığı şeklinde sıralanabilir.¹²⁷

İşletmeciler açısından tercih edilmesinin sebepleri ise:

- Daha fazla satış yapabilmeleri
- Coğrafi sınırları olmadığı için tüm dünyaya satış yapabilme imkânı
- Ürünlerin pazarlama maliyetlerinin daha düşük olması
- Her zaman diliminde satış yapabilme imkânı olarak sıralanabilir.¹²⁸

3.2.3. İşletmeciden İşletmeciye E-Ticaret

Elektronik ticaretin türevleri arasında yaygın olarak kullanılan işletmeler arası (veya şirketler arası) e-ticaret sistemi 1960'lı yıllardan itibaren kullanılmaktadır. Bu ticarî faaliyet sanal ortamda firmalar arasında karşılıklı olarak gerçekleşmektedir.¹²⁹ Bu sistemde firmalar ihtiyaç duyduğu ürünleri başka bir firmanın sanal pazarından sipariş vererek tedarik etmektedir.¹³⁰

¹²⁵ Zeynep Özge Özcan, *Türkiye'de Elektronik Bankacılık: İnternet Bankacılığı Üzerine Bir Çalışma* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 28.

¹²⁶ Hakan Kibar Bacıoğlu, *Bankacılıkta Elektronik Pazarlama Yöntemleri, Uygulamaları ve Etkinliği* (İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 45-46.

¹²⁷ İstanbul Sanayi Odası, *E-Ticaret* (İstanbul: İstanbul Sanayi Odası Yayınları, 2015), 89.

¹²⁸ İstanbul Sanayi Odası, *E-Ticaret*, 89.

¹²⁹ Küçükylmazlar, *Elektronik Ticaret Rehberi*, 11.

¹³⁰ Ali Tamer Bucaklı, *Elektronik Ticaret* (İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 53-54.

3.2.4. İşletmeciden Devlete E-Ticaret

İşletmeciden devlete e-ticaret sistemi şirketler ile kamu idareleri arasında yapılan e-ticaret sistemidir. Kamu ihalelerinin elektronik ortamda yayınlanması ve işletmelerinde buna teklif vermeleri bu sisteme örnek olarak gösterilebilir.¹³¹

3.2.5. Tüketiciden Devlete E-Ticaret

Tüketiciden devlete e-ticaret işlemlerine örnek verilecek olursa; elektronik noter işlemleri, ehliyet ve pasaport başvuru süreçleri ile vergi ödemeleri gibi “E-Devlet” uygulamaları bu kapsamda yer almaktadır.¹³²

3.3. Elektronik Ticaretin Ödeme Araçları

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte ödeme araçlarında bir takım değişimler söz konusu olmuştur. E-Ticaretin ödeme araçları günlük hayatta yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamış, klasik alışverişlerde fiziki olarak ödeme yapılan paranın yerini sanal ortamdaki ödeme araçları almıştır.¹³³ Bugün gelinen noktada elektronik ortamda yapılan ödeme işlemleri tamamen şekil değiştirmiş klasik ticarete fiziki olarak yapılan ödemeler fon transferine dönüşmüştür. Madeni veya kâğıt paralarla yapılan ödeme işlemleri artık kredi kartı veya banka kartı gibi araçlarla yapılır olmuştur.¹³⁴ ATM’ler (Otomatik Para Çekme Makineleri) ile başlayan elektronik hizmetler, internet bankacılığı, telefon bankacılığı gibi araçlarla artarak hızla devam etmiştir.¹³⁵

3.3.1. Kartlı Ödeme Araçları ve ATM

ATM cihazları 1967 yılında Londra’da kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye’de ise ilk kullanıma 1982’de Ankara’da başlanmış ve kendisine

¹³¹ Bucaklı, *Elektronik Ticaret*, 55.

¹³² Canpolat, *E-Ticaret ve Türkiye’deki Gelişmeleri*, 9; Özcan, *Türkiye’de Elektronik Bankacılık: İnternet Bankacılığı Üzerine Bir Çalışma*, 30.

¹³³ Burak Ünsal Tüfek, *Elektronik Ödeme Araçları ve Geleceğin Yaklaşımı Kripto Para* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 52.

¹³⁴ Şerif Çay, *Elektronik Ödeme Sistemlerinin Finansal Piyasalara Etkisi* (Ankara: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 22-23.

¹³⁵ Esengül Salihoğlu, *Merkez Bankası Para Politikaları ve Elektronik Para İlişkisi: Türkiye Uygulaması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 35.

‘Bankamatik’ adı verilmiştir. Sonraki yıllarda insanlar paralarını nakit olarak değil de bankalarda tutmaya yönelmiş ve ödemelerini bu yolla yapmaya başlamışlardır. Bu nedenle ATM sayısı hızla artmıştır.¹³⁶

ATM’ler; bankalar tarafından müşterilere verilen plastik kartlar aracılığı ile ya da herhangi bir karta ihtiyaç duyulmadan bankacılık hizmetinin verildiği cihazlardır. Mesai saatleri dışında hizmet vermeleri, işlem ücretlerinin şubedekinden çok daha düşük olması veya tamamen ücretsiz olması vb. avantajları sebebiyle ATM’ler kullanıcılar tarafından tercih konusu olmuştur. ATM’lerde;

- Hesap bakiyesi sorgulama
- Para yatırma işlemleri
- Para çekebilme
- Havale işlemleri
- Döviz alım satım işlemleri gibi belli başlı bankacılık işlemleri

yapılabilmektedir.¹³⁷

İlk dönemlerdeki ATM cihazlarına kıyasla geçen süre zarfında günümüzdeki ATM cihazları bankacılık işlemleri açısından gelişme göstermiştir. Örnek olarak daha önceleri ATM kullanıcıları transfer yapacağı paraları bir zarfa koyarak ATM’ye yerleştirirdi. Daha sonra banka görevlisi gelir zarftaki paraları sayar, müşterinin zarfın üzerine yazmış olduğu hesaba, kendi terminalinde yapacağı işlemle alacak kaydı yaparak gerçekleştirirdi. Son zamanlarda kullanılan ATM cihazlarında ise kullanıcı, ister kendi hesabına isterse başka bir hesaba para transferi yapabilmektedir.¹³⁸

¹³⁶ Tüfek, *Elektronik Ödeme Araçları ve Geleceğin Yaklaşımı Kripto Para*, 53-55.

¹³⁷ Erol Buğdaycı, *Dünya’da ve Türkiye’de Elektronik Bankacılığın Gelişimi ve Basel Komitesi’nin Elektronik Bankacılık Konusuna Yaklaşımı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 30-35; ATM cihazlarında yapılan diğer işlemler için bkz. Kuveyt Türk, Erişim 04.04.2020. <https://www.kuveytturk.com.tr/subesiz-bankacilik/atm/islem-ozelliklerine-gore-atmler>; Vakıf Katılım, Erişim 04.04.2020. <https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/bireysel/kamu-bankalari-atmleri-ucretsiz-olarak-hizmetinizde>.

¹³⁸ Buğdaycı, *Dünya’da ve Türkiye’de Elektronik Bankacılığın Gelişimi ve Basel Komitesi’nin Elektronik Bankacılık Konusuna Yaklaşımı*, 30-35.

Kredi kartları ve banka kartları elektronik ödeme araçları içerisinde en fazla kullanılanıdır.¹³⁹ Bu noktada kredi kartları ve banka kartlarından başlamak üzere kartlı ödeme araçları hakkında bir takım bilgilere yer verilecektir. İkinci bölümde ise her bir ödeme aracının fikhî açıdan değerlendirmesi yapılacaktır.

3.3.1.1. Kredi Kartları

Günümüzde uygulamada olan kredi kartları iki başlık altında incelenebilir. Zira her iki kartın birbirinden ayrıldığı noktalar mevcuttur. Bununla birlikte her iki kart işlevleri açısından birbiriyle benzerlik göstermektedir. Bu nedenle ikinci bölümde sarf akdi açısından değerlendirmesi birlikte yapılacaktır.

3.3.1.1.1. Kredilendirilen Kredi Kartları (Credit Card) ve Pos Cihazları

Günümüzde ‘kredi kartı’ diye bilinen kartlardır. Kredi kelimesinin latince karşılığı ‘Crede’ kelimesidir.¹⁴⁰ Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu’nda kredi kartı; “nakit kullanımı gerekmeksizin mal ve hizmet alımı veya nakit çekme olanağı sağlayan basılı kartı veya fiziki varlığı bulunmayan kart numarasını ifade etmektedir”¹⁴¹ şeklinde tanımlanmıştır. POS cihazları ise kredi kartı gibi kartlı ödeme araçlarıyla ödemenin yapılabildiği elektronik cihazlardır. Bu cihazlar kartlarda bulunan çiplerdeki ya da manyetik şeritlerdeki bilgileri okuyup gerekli olan işlemleri yapmaktadır.¹⁴²

Kredi kartları, kullanıcılarına bir takım avantajlar sunmaktadır. Bu sebeple de kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Kısaca bu avantajlar;

- Dünyanın her yerinde kullanılabilmesi

¹³⁹ Tüfek, *Elektronik Ödeme Araçları ve Geleceğin Yaklaşımı Kripto Para*, 52.

¹⁴⁰ Diğer tanımlar için ve daha fazla bilgi için bkz. Ferudun Kaya, *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması* (İstanbul: Graphis Matbaa, 2009), 5

¹⁴¹ BBDK, “Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu”, Erişim 21.03.2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5464.pdf>; ayrıca kredi kartlarının birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar için bkz. Hamid Muhammed Salih & Muâz Abdü’l-Latîf en-Nâyif, “el-Ahkâmü’s-şerîyye li bitâkâtü’l-i’timâniyye benkü dübe’l-islamî nümüzecen”, *Müntedâ Fıkhi’l-İktisâdî’l-İslamî* (Dubai: y.y., 2015), 11-12-13; Sadîk Muhammed Emîn ed-Darîr, “Bitâkâtü’l-i’timân”, *Mecelletü Mecmei’l-Fıkhi’l-İslamî* 15/3 (2004): 14; Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 42-43.

¹⁴² İsmail Bekçi & Ömer Tekşen, “Bankaların Kredi Kartı Puan Uygulamaları ve Muhasebeleştirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 26/2 (2012): 224.

- Kullanıcılarına taksit imkânının sunulması
- Nakit bulunmadığında satın alma imkânı tanınması
- Son ödeme tarihinin geçilmemesi ve kredi limitinin aşılması

kaydıyla faizsiz kredi imkânının sağlanması

- Nakit çekebilme
- Hediye puanlar ile üye işyerlerinde harcama yapabilme (Bu puanlar nakde çevrilememekte ve bunlarla kredi borcu ödenememektedir. Bazı durumlarda son kullanma tarihi belirlenebilmektedir.) şeklinde sıralanabilir.¹⁴³

Ayrıca kredi kartları, taraflar arasında bir takım hukuki ilişkileri gerektirmektedir.¹⁴⁴ Bu nedenle taraflar arasında gerçekleşen bu ilişkilere kısaca değinilmesi yerinde olacaktır.

1- Kredi kartını kullanıma açan banka ile kart hamili arasındaki hukuki ilişki:

Bu durumda kart hamili;

- Kredi kartı ile yapacağı işlemlerin bizzat tarafından gerçekleştirilmiş sayılacağını,
- Satın alınan mal veya hizmetin içeriği, ayıbı, teslimi vb. konularda bankanın herhangi bir sorumluluğunun bulunmadığını,
- Kredi kartına yönelik ortaya çıkacak tüm anlaşmazlık konularında banka kayıtlarının delil sayılacağını,
- Kart mülkiyenin bankada olduğunu ve bankanın istemesi durumunda kartı geri alabileceğini, banka hizmetlerini kötüye kullanma vb. durumlarda bankanın sözleşmeyi feshetme hakkının bulunduğunu taahhüt etmiş olmaktadır.¹⁴⁵

Kredi kartları ile mal alım satım işlemlerinde bedeller, nakit kullanılmadan plastik kartlar vasıtasıyla ve elektronik yolla ödenmektedir. Bu durumda

¹⁴³Tüfek, *Elektronik Ödeme Araçları ve Geleceğin Yaklaşımı Kripto Para*, 58-59; Özcan, *Türkiye’de Elektronik Bankacılık: İnternet Bankacılığı Üzerine Bir Çalışma*, 86-87; ayrıca bkz. Salih & en-Nâyif, “el-Ahkâmü’ş-şerî’yye li bitâkâti’l-i’timâniyye benkü dübe’l-islamî nümûzecen”, 19-20; Ziraat Bankası, “Banka Kartı Özellikleri”, Erişim 24.03.2020. <https://www.bankkart.com.tr/kart-ozellikleri/banka-karti-ozellikleri/bankkart-taksit-kmh-oteleme>; Ziraat Bankası, Erişim 27.03.2020. <https://www.bankkart.com.tr/sikca-sorulan-sorular?id=65>; Garanti Bonus, Erişim 24.03.2020. <https://www.bonus.com.tr/kredi-kartlari>.

¹⁴⁴ Seza Reisoğlu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, *Bankacılar Dergisi* 49 (2004): 103.

¹⁴⁵ Reisoğlu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 103-104.

müşterinin manyetik alanı bulunan plastik bir karta, işyerinin ise elektronik terminalle donatılmış bir cihaza sahip olması gerekmektedir.¹⁴⁶ Kredi kartı ödeme aracı ile alışveriş yapıldığında sırası ile şu işlemler gerçekleştirilmektedir:

- Ödenecek tutar POS cihazına yazıldıktan sonra kredi kartının POS cihazıyla teması sağlanır.
- POS cihazına veya şifre giriş cihazına (PINPAD) şifre girilir.
- Tutar kontrol edilir ve onay için giriş tuşuna basılır. Ödeme sorunsuz bir şekilde gerçekleştirildikten sonra POS makinası işlem fişi verir.¹⁴⁷ Son zamanlarda ortaya çıkan cep POS uygulamalarında ise fiziki POS'a ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu sistemde söz konusu uygulama akıllı telefona yüklenmekte ve ilgili kartlarla ödeme işlemi gerçekleştirilebilmektedir. Konu ikinci bölümde ele alınacaktır.

Sanal ortamda yapılan alışveriş işlemlerinde de en fazla kullanılan ödeme aracı kredi kartlarıdır. Akde konu olan mebi'i satın alacak olan kişiden kredi kartı hesap numarası istenir. İşletmeci kredi kartının doğruluğunu araştırır. Kredi kartı kullanılabilir durumda ise ödeme işlemi gerçekleşir. İnternet sitelerinin sanal ortamda kredi kartlarından tahsilat yapmalarını sağlayan yazılıma sanal post denilmektedir. Siteden alışveriş yapılırken müşterinin girmiş olduğu kredi kartı bilgileri sanal ortam üzerinden müşteri bankasına ulaşır. Ardından provizyon (ön onay) alınıp yapılan işlemlerin tutarları banka tarafından kredi kartı limiti düşürülerek üye işyerinin hesabına aktarılır.¹⁴⁸ Satın alınan mebi' de müşterinin belirtmiş olduğu adrese gönderilerek satın alma işlemi gerçekleştirilmiş olur. Alışveriş esnasında hesap bilgilerinin çalınmasını önlemek ve güvenli alışveriş yapabilmek için kart bilgilerini şifreleyen güvenli soket katmanı (SSL) ve güvenli

¹⁴⁶ Hande Hadiş, *Bankacılık Sektöründe Elektronik Müşteri İlişkileri Yönetimi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 52.

¹⁴⁷ Karina Mikhaylichenko, *Finansal Hizmetlerin Küreselleşmesine Katkı Açısından Elektronik Bankacılık* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 25-26.

¹⁴⁸ Tefik Emre Aksoy, *İşadamlarının Elektronik Bankacılık Kullanma Durumları ve Karşılaşılan Problemler* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 18.

elektronik işlem (SET) protokolleri kullanılmaktadır.¹⁴⁹ Kredi kartı numaralarının çalınıp alışveriş işlemlerinde kullanılmasının önüne geçmek için A.B.D. de bulunan Mastercard şirketi sanal kart projesini geliştirmiştir. Sanal kredi kartı ise sadece internet ortamında kullanılmaktadır.¹⁵⁰ Sanal kart ve özellikleri, kartsız ödeme araçları bölümünde ve kendi başlığı altında değerlendirilecektir.

Kredi kartı ile sanal ortamda alışveriş süreci şu şekilde gerçekleşir:

- Kredi kartının ön tarafında bulunan bilgiler ilgili alana girilir.
- Sonra kartın arka tarafındaki CVV (card verification value)'nin verilmesi beklenir.

- Daha sonra da web sitesi, anlaşmalı bankanın sistemi üzerinden sanal POS erişimi yapar ve ilgili tutar için provizyon alır.

- En sonunda sanal ortamdaki müşteriye olumlu ya da olumsuz işlem sonucu gösterilir ve işlem tamamlanır.¹⁵¹

Bankanın müşterinin yaptığı harcamayı üye işyerine ödeme, müşterinin de bu harcamaları tekrar bankaya ödeme yükümlülüğünün hukuki niteliği noktasında tartışma bulunmaktadır. Şöyle ki bu sözleşmenin; istisna akdinin özelliğini taşıyan bir iş görme sözleşmesi, bir hizmet sözleşmesi, vekâlet sözleşmesi, alacak temliki ve garanti sözleşmesi olduğu şeklinde birçok görüş öne sürülmüştür. Söz konusu sözleşmeye İslam hukuku çerçevesinde bakıldığında da durum yine aynı olup, hakkında birçok değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmelere ikinci bölümde yer verilecektir. İkili hukuki ilişkide ifade edilmesi gereken bir diğer önemli konu ise; kart sahibinin yaptığı harcamayı bankanın ödemesi ile birlikte, bankanın kart hamiline açtığı gayri nakdi kredi artık nakdi krediye dönüşmektedir. Bu nakdi kredi de sözleşmede belirtilen ödeme tarihinde tamamıyla ödenirse banka sıfır faizli bir nakdi kredi vermekte, uğradığı kaybı da üye işyerinden alacağı komisyonla telafi etmektedir. Nakdi kredinin bir kısmı ödenirse; bakiye borç

¹⁴⁹ Murat Arslandere, *Elektronik Ticaret ve Karaman'daki Kobi'ler Üzerine Bir Araştırma* (Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2010), 21-22.

¹⁵⁰ Serdar Şimşek, *Türkiye'de Elektronik Ticaret ve E-Ticaretin Kobi'ler Üzerindeki Etkisi* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 40-41.

¹⁵¹ Çay, *Elektronik Ödeme Sistemlerinin Finansal Piyasalara Etkisi*, 27-28.

taksitlenmekte ve akdi faiz uygulanmaktadır. Kredi kartı ile doğrudan nakit çekilirse, çekim gününden itibaren akdi faiz uygulanmaktadır.¹⁵²

2- POS terminali bulunan banka ile üye işyeri arasında gerçekleşen hukuki ilişki:

Bu durumda işyeri;

- Kredi kartı kullanıcılarının, kartları ile ödeme yapabileceklerini, kart kullanıcısından ayrıca komisyon isteyemeyeceğini,
- Gerektiğinde kart kullanıcısından geçerli bir kimlik belgesi isteme ve karşılaştırma yapma yükümlülüğünün bulunduğunu,
- Müşteri ile yaşayacağı fiyat vb. anlaşmazlık konularında bankanın taraf olamayacağını,
- Kredi kartının amacının sadece alışveriş olduğunu dolayısıyla amacı dışında kart kullanıcısına nakit ödeme yapıp ta karşılığında satış belgesi imzalamayacağını taahhüt etmiş olur.¹⁵³ Bankaların üye işyerleri ile yaptıkları sözleşmeler; vekâlet, kefalet, borç altına girme, borca katılma veya havale hesabı olarak değerlendirilmektedir. Bu işlemde işyeri POS cihazını kullanması ile kart hamiline ait bilgiler ve harcama meblağları bankaya ait bilgisayara işlenmekte ve bir süre sonra işyerine ödeme yapılmaktadır. Yapılan işlemde dolayı işyeri bankaya komisyon ödemektedir. Bu komisyon faiz olmayıp kredi kartını kullanıma açan kuruluşun gerçekleştirmiş olduğu hizmetin karşılığıdır. Zira söz konusu komisyon, işyerine ödenen meblağdan tahsil edilmektedir. Bu komisyonun küçük bir kısmı POS terminali kullanılan bankaya, bakiyesi ise kartı çıkaran bankaya ait olmaktadır.¹⁵⁴ Burada açıklanan durumların her biri bu çalışma açısından önemlidir. Bu konular ikinci bölümde bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

3- Üye işyeri ile kredi kartı hamili arasındaki hukuki ilişki:

Kredi kartı hamili ile üye işyeri arasında satış, kira, hizmet sözleşmesi vb. hukuki ilişkiler oluşmaktadır. Satılan malın veya hizmetin kalitesi, teslimi vb.

¹⁵² Reisoglu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 104-106.

¹⁵³ Banka ile üye işyeri arasında yapılan ilgili sözleşmeler için bkz. Vakıf Katılım, Erişim 04.04.2020. <https://www.vakifkatilim.com.tr/documents/mp3/uye-syeri-sozlesmesi.pdf>; Kuveyt Türk, Erişim 04.04.2020 <https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-656.vsf>.

¹⁵⁴ Reisoglu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 108-109.

konular kendi aralarındaki sözleşmeye göre belirlenir. Üye işyeri-kart hamili arasında gerçekleşen hukuki ilişkide işyeri;

- Kredi kartı kullanıcısının kartla ödeme isteğini kabul etme yükümlülüğünü,
- Nakit para ile ödeme şartlarının kredi kartı için de aynı şekilde geçerli olduğunu,
- Kredi kartı kullanıcısından, kullanım sebebiyle ayrıca komisyon talebinde bulunamayacağını taahhüt eder.¹⁵⁵

Ayrıca üye işyeri kredi kartı ile yapılan harcamayı sırası ile;

- a- İlk önce kendisi ile sözleşme yapılan bankadan,
- b- Banka faaliyetini durdurduğu zaman kartı kullanıma açan bankadan, (Ayrıca milletlerarası kartlı sistem kuruluşlarına -Visa veya MasterCard- başvuru hakkı saklı kalmaktadır.)

c- Son olarak teorik olsa da işyeri bu kuruluşların hiçbirinden harcamayı alamazsa satış işlemini gerçekleştirdiği kart sahibinden talep edebilecektir. Bu durumda kredi kartı harcamasında bankanın ödeme yükümlülüğünün borcun nakli anlamında olmadığı, hamilin işyerine olan ödeme yükümlülüğünün yerini bankaya karşı ödeme yükümlülüğünün aldığı ifade edilmiştir.¹⁵⁶ Günümüz hukukçuları arasında bu tür sözleşmemin fikhî niteliği noktasında tartışma bulunmaktadır. İkinci bölümde kısaca bu tartışmaya yer verilecektir.

4- POS terminali bulunan banka ile kredi kartını çıkaran banka arasındaki hukuki ilişki:

Bir işyerinde yapılan alışverişin ücreti kredi kartıyla ödendiği zaman işyeri satış ücretini POS terminalinin ait olduğu bankadan almaktadır. Bankada yapmış olduğu ödemeyi kartı ihraç eden bankadan istemektedir. Bu işlem sebebiyle ayrıca bir komisyon da talep etmektedir. İşte bu işlem takas sistemi aracılığı ile yapılmaktadır. Başka bir bankanın kredi kartı POS cihazında kullanıldığında ileti ilk önce POS bankası bilgisayarına sonra da kartı ihraç eden bankanın bilgisayarına gitmektedir. Bu sistem BKM aracılığı ile saniyeler içerisinde gerçekleşmektedir. Şayet kredi kartı yurt dışında kullanılıyorsa veya yabancı

¹⁵⁵ Reisoglu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 110-111.

¹⁵⁶ Reisoglu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 111.

bankalara ait bir kredi kartı yurt içinde kullanılacak olursa söz konusu işlemler, milletlerarası kartlı sistem kuruluşlarına ait takas sistemi üzerinden gerçekleşmektedir.¹⁵⁷

5- Kredi kartını kullanıma açan bankalar ile milletlerarası kartlı sistem kuruluşları arasındaki hukuki ilişki:

Bankalar, kendileriyle sözleşme yaptıkları milletlerarası kartlı sistem kuruluşlarının logosu ile kredi kartlarını kullanıma açmaktadırlar. Kartı çıkaran banka bu kuruluşlara her yıl belli miktarda telif ödemektedir. Bu sözleşme sebebiyle de üye işyerine ödemede bulunup ta izni kaldırılan bankalardan meblağlarını alamayan bankalar Visa ve Mastercard garantisi ile meblağlarını tahsil etmektedirler.¹⁵⁸ Ayrıca bu noktada konuyla ilgisi bakımından üye işyeri ile diğer kuruluşlar arasındaki hukuki ilişkiye de değinmek yerinde olacaktır. Kredi kartlarının üzerinde kartı kullanıma açan bankanın ismi ile birlikte, kartın kendisi adına çıkarılmasını kabul eden milletlerarası kartlı sistem kuruluşlarının (Visa veya Mastercard) ismi bulunmaktadır. Gerek bu kuruluşlar ile gerekse kendisiyle sözleşme yapılan bankanın dışındaki bankalar ile işyerlerinin herhangi bir sözleşmesi de bulunmamaktadır. Fakat ifade edildiği üzere kartı kullanıma açan banka ile milletlerarası kartlı sistem kuruluşlarının kart üzerindeki logo ve isimleri, kredi kartı ile limit dahilinde yapılan harcamanın ödenmesi noktasında bir garantidir. Örnek olarak yurt dışında bir işyerinde Türk bankalarına ait bir kredi kartı ile alışveriş yapılacağı zaman işyeri, kartın üzerinde bulunan Visa/MasterCard logosuna ve POS terminali bulunan banka ile yaptığı sözleşmeye güvenerek bu ödeme işlemini gerçekleştirmektedir. Bu durumda işyeri;

a- İlk olarak sözleşme yaptığı bankaya müracaat eder. (Bu bankanın ödemeyi yapmaması durumunda ise;)

b- Sözleşmesi olmayan ve kredi kartını kullanıma açan bankaya müracaat eder. (Ayrıca kartlı sistem kuruluşlarına başvurma hakkı da saklı bulunmaktadır.)¹⁵⁹

¹⁵⁷ Reisoğlu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 110.

¹⁵⁸ Reisoğlu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 111-112.

¹⁵⁹ Reisoğlu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 111.

3.3.1.1.2. Kredilendirilmeyen Kredi Kartları (Charge Card)

Kredilendirilmeyen kredi kartları (charge card) özü itibari ile normal kredi kartlarına benzemektedirler. Ancak bu kartların en önemli özelliği, yeniden kredilendirme özelliğinin bulunmamasıdır. Bu nedenle dönem içinde (örneğin 1 ay) yapılan alışverişlerin veya nakit çekilişlerin toplam tutarının tamamı ilgili bankaya belirtilen süre içerisinde ödenmelidir.¹⁶⁰ Bu kartlar kredilendirilme özelliğini barındırmadıkları için, kredilendirilmeyen kredi kartları diye isimlendirilmektedir. Bu kartların özellikleri kısaca şu şekildedir:

- Belirli bir limit dâhilinde kredi temin edilebilmektedir.
- Mal ya da hizmet alımlarında kullanılabilir.
- Nakit çekilebilmektedir.
- Yeniden kredilendirilme özelliği bulunmamaktadır. Bu nedenle kart hamili borcunun tamamını süresi içerisinde ödemesi gerekmektedir.
- Hamil, kartı ihraç eden kuruma satın almış olduğu mal ve hizmetler nedeniyle herhangi bir komisyon ödememektedir. Bu durumda söz konusu komisyon üye işyerinden alınmaktadır.
- Hamilin bankada bir hesabının bulunmasına veya bu hesabında para bulundurmasına ihtiyaç yoktur.¹⁶¹

3.3.1.2. Banka Kartları (Debit Card)

5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu'nun 3. maddesi d bendinde banka kartı; “mevduat hesabı veya özel carî hesapların kullanımı dâhil bankacılık hizmetlerinden yararlanmayı sağlayan kartı ifade eder” şeklinde tarif edilmiştir.¹⁶² Kendisine banka kartı isminin verilmesinin sebebi çoğunlukla banka

¹⁶⁰ Kaya, *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması*, 57.

¹⁶¹ AAOIFI, *Finans Kuruluşları İçin Faizsiz Bankacılık Standartları*, çev. Mehmet Odabaşı & İshak Emin Aktepe (İstanbul: Erkam Matbaası, 2012), 66-67; Seracettin Yıldız, *Kredi Kartı Uygulamasında Banka İle Üye İşyeri Arasındaki İlişkinin Fıkhi Durumu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 20-21; ayrıca bkz. Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 49; Salih & en-Nâyif, “el-Ahkâmü’s-şer’iyye li bitâkâtü’l-i’timâniyye benkü dübe’l-islamî nümüzecen”, 25-26.

¹⁶² BBKD, “Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu”; banka kartlarının diğer tanımları için bkz. Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 46; Muhammed Ali Karî, “Bitâkâtü’l-i’timân gayru’l-muğattâti zâtî’l-eksât”, *Mecelletü Mecmei’l-Fıkhi’l-İslamî* 15/3 (2004): 97-98.

tarafından çıkartıldığı içindir. Bununla birlikte bu türden kartlar diğer finansal kuruluşlar tarafından da sağlanmaktadır. Bu kartlarla normalde alışveriş yapmak mümkün değildir. Fakat tıpkı kredi kartlarında olduğu gibi bu kartlarında üzerlerinde VİSA ve Mastercard gibi kuruluşların amblemleri yer almaya başlamış ve bu logoları taşıyan kartlarla ATM'lerden ve alışveriş noktalarından işlem yapılabilir olmuştur. Üzerinde amblem yer almayan kartlar ile bir anlaşma sağlanmadığı sürece diğer finans kuruluşlarının ATM'lerinde işlem yapılması mümkün değildir.¹⁶³

Banka kartlarının en belirgin özelliği, bu kartların, kart sahibinin banka hesabına bağlı olmasıdır. Bu kartlarla ATM'lerden veya POS cihazlarından mal veya hizmet alımları ayrıca para çekme ve birçok bankacılık işlemleri yapılabilmektedir.¹⁶⁴

Banka kartlarının özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- 7 gün 24 saat hesaptaki parayı kullanabilme ve alışveriş yapabilme
- ATM cihazlarından para çekebilme ve hesaplar arasında transfer yapabilme
- Yabancı ülkelerde de alışveriş işlemi yapabilme
- Gerekli özellikler tanımlandığında banka kartları ile anlaşmalı üye işyerlerinde taksitli alışveriş işlemi yapabilme.¹⁶⁵

3.3.1.3. Akıllı Kartlar (Smart Card)

Akıllı kartlar; kendisinde silikon mikroçip bulunan ve *Smart Card* diye adlandırılan bir tür plastik kartlardır. Bu kartlara para yüklenmekte ve harcama yapılabilmektedir. Bu kartlarda 1 KB ile 32 KB arası hafıza ve işletim sistemine sahip bir mikro işlemci bulunmaktadır. Bu nedenle de bu kartlar çok çeşitli veriyi saklayabilmekte ve işleyebilmektedir. Ayrıca güvenlik sistemi ve kolay kullanımı sebebiyle kullanıcılar tarafından ilgi konusu olmaktadır.¹⁶⁶

¹⁶³ Çay, *Elektronik Ödeme Sistemlerinin Finansal Piyasalara Etkisi*, 27.

¹⁶⁴ Tüfek, *Elektronik Ödeme Araçları ve Geleceğin Yaklaşımı Kripto Para*, 53.

¹⁶⁵ Ziraat Bankası, “Banka Kartları”, Erişim 24.03.2020.
<https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bireysel/kartlar/banka-kartlari/bankkart>.

¹⁶⁶ Hasan Bakır, “Türkiye’de Plastik Kartlar ve Plastik Kartların Geleceği-Akıllı Kartlar (Smart Card)”, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16/1 (2000): 198-199.

Teknolojik gelişmelere paralel olarak yeni ödeme sistemleri de gelişmektedir. Kendi işlemcisi ve belleği olan bellek kartı (Memory Card veya Smart Card) da bu gelişmelerin bir sonucudur.¹⁶⁷

Akıllı kartlar ile kredi kartları arasındaki temel fark; akıllı kartlarda kredi kartlarında bulunan manyetik şeritler yerine özel mikroçip bulunmaktadır. Bu çipe de e-para dâhil birçok bilgi yüklenebilmektedir. Manyetik şeritli karttan 500 kez daha fazla veri depolayabilen akıllı kartların¹⁶⁸ içerisine para yüklenebilmekte ve alışveriş yapılabilir. Ayrıca bu kartlar diğer kartlara göre daha esnek ve daha işlevsel yapıdadır. Bunun yanında daha kullanışlı ve çok daha güvenilir olması da bu kartların özellikleri arasındadır.¹⁶⁹ Karta yüklenen para miktarı azaldığında ya da tamamen bittiğinde tekrar dolum yapılabilir.¹⁷⁰

Akıllı kartlar, “temaslı” veya “temassız” olmak üzere iki kısımdır.¹⁷¹ Buna göre:

1- Temaslı Çipli Kart: Kredi kartının üzerinde bulunan manyetik şeridin yerine bu tür kartların ön yüzünde küçük boyutlu bir plaka bulunmaktadır. Kart POS cihazında bulunan yuvaya yerleştirilir. Kart üzerinde bulunan mikroçip ile POS cihazı arasında iletişim sağlanarak gerekli olan işlemler gerçekleştirilir. Temaslı kartlarda kendisine bilgi yüklenip yüklenmemesine göre ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi “reloadable” dır ki, bu kartların içerisindeki para bittiğinde tekrar yükleme yapılarak söz konusu kart kullanılabilir. Bazı belediyelerin kullandığı akbil kartlar böyledir. İkincisi ise “disposable” dır. Bu kartlara yükleme yapılamamakta, içerisindeki para bittikten sonra atılması gerekmektedir. Telefon kartları da bu tür kartlardandır.¹⁷²

2- Temassız Çipli Kart: Okuyucu kart, üzerindeki mikro işlemci aracılığıyla tanınan belirli bir radyo frekansından sinyaller yaymaktadır. Herhangi bir nesneye (saat, anahtarlık vb.) mikroçip ve anten konulmuştur. Bu nesnenin

¹⁶⁷ Bakır, “Türkiye’de Plastik Kartlar ve Plastik Kartların Geleceği-Akıllı Kartlar (Smart Card)”, 198-199.

¹⁶⁸ Özcan, *Türkiye’de Elektronik Bankacılık: İnternet Bankacılığı Üzerine Bir Çalışma*, 89.

¹⁶⁹ Kaya, *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması*, 84.

¹⁷⁰ Arslandere, *Elektronik Ticaret ve Karaman’daki Kobi’ler Üzerine Bir Araştırma*, 25.

¹⁷¹ Mahmut Özcan, *Türkiye Elektronik Bankacılığı İçin Güvenli Elektronik Ticaret Modeli* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 47.

¹⁷² Kaya, *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması*, 86.

anten ile bağlantı kurması sağlanıp ödeme işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu kartlar;

- Alışveriş işlemlerinde,
- Köprü ve otoyol geçişlerinde, [OGS (Otomatik Geçiş Sistemi) gibi.]
- Kimlik belgelerinde ve sürücü belgelerinde,
- E-Bilet uygulaması olarak yolcu taşımacılığında (Toplu taşımalarda kullanılan ‘akbil’ kartlar akıllı kartlara verilebilecek en güzel örnektir.) vb. yerler de kullanılmaktadır.¹⁷³

3.3.2. Kartsız Ödeme Araçları

3.3.2.1. E-Paralar

E-Para, 6493 sayılı Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkındaki Kanun’un 3. maddesi ç bendinde: “Elektronik para ihraç eden kuruluş tarafından kabul edilen fon karşılığı ihraç edilen, elektronik olarak saklanan (...) gerçek ve tüzel kişiler tarafından ödeme aracı olarak kabul edilen parasal değeri ifade eder”¹⁷⁴ şeklinde tarif edilmiştir.

Kaydî para ile dijital/sanal para için *elektronik para* ifadesi kullanılmaktadır. Bununla birlikte her iki para arasında birtakım farklılıklar da bulunmaktadır. Birçok çalışmada bu para birimleri arasındaki farklılıklar gözetilmeyerek çoğu kez birbirlerinin yerine kullanılmıştır.¹⁷⁵ Bu karışıklığı önlemek için kaydî paralar, *dar kapsamlı e-para* ya da doğrudan *kaydî para* şeklinde ifade edilebilir.

Her iki para arasındaki farklılıklar ise şu şekilde sıralanabilir;

1- Sanal para ve elektronik/kaydî paranın her ikisi dijital olmakla beraber, kaydî para itibari paranın bir temsilidir. Zira kaydî para hesap birimi yasal tedavülü olan paralardır. Sanal paraların hesap birimi ise yasal tedavülü

¹⁷³ Kaya, *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması*, 87-88.

¹⁷⁴ BBDK, “Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun”, Erişim 25.03.2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6493.pdf>.

¹⁷⁵ Gül Cennet Laçın, *Elektronik Para ve Dijital Para Sistemleri: Bitcoin ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Analizi* (Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 12.

bulunmayan paralardır. Dolayısıyla itibari paralar için geçerli olan durumlar kaydı paralar için de geçerlidir. Hâlbuki sanal paralar henüz bir otorite tarafından desteklenmemektedir.¹⁷⁶

2- Her iki para biriminin arz unsuru da birbirinden farklıdır. Kaydı para, itibari paranın bir temsili olduğu için arzı sabit değildir. Zira buradaki arz TCMB ve hükümet politikası tarafından belirlenmektedir. Ancak sanal paralarda arz sınırı matematiksel işlemlerle belirlenmiştir.¹⁷⁷

3- Sanal para ve kaydı paranın transfer şekli de birbirinden farklıdır. Kaydı para transfer; banka gibi söz konusu işlemi onaylayan üçüncü bir aracı kurumla birlikte iki kişi arasında gerçekleşiyorken, sanal paralarda bu durum herhangi üçüncü bir aracı kurum olmadan elektronik değer alıcı ve satıcıdan oluşan iki kişi arasında gerçekleşmektedir.¹⁷⁸ Bu ifadelerden yola çıkarak gerek kaydı paralar gerekse sanal paralar *dar kapsamlı elektronik/kayı para* ve *dijital/sanal para* şeklinde iki grupta incelenebilir. Birincisi, merkez bankalarınca çıkarılan banknotların elektronik formata dönüştürülmüş halidir. Burada karşılığı daha önce kâğıt para olarak ödenen elektronik para, kolaylık sağlaması amacıyla kullanılmakta ve paranın mübadele işlevini yerine getirmektedir.¹⁷⁹ İkincisi ise sanal para ve kripto paraları da kapsayan bir başlıktır.¹⁸⁰

Sanal para kavramı ile dijital para kavramı arasında pek de fark yoktur. Sanal para sadece dijital olarak var olup, gerçek dünyada fiziki olarak bir karşılığı bulunmamaktadır.¹⁸¹

¹⁷⁶ Laçın, *Elektronik Para ve Dijital Para Sistemleri: Bitcoin ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Analizi*, 12.

¹⁷⁷ Laçın, *Elektronik Para ve Dijital Para Sistemleri: Bitcoin ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Analizi*, 12.

¹⁷⁸ Laçın, *Elektronik Para ve Dijital Para Sistemleri: Bitcoin ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Analizi*, 12.

¹⁷⁹ Nurettin Öztürk & Asuman Koç, “Elektronik Para, Diğer Para Türleriyle Karşılaştırılması ve Olası Etkileri”, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* (2006): 209.

¹⁸⁰ Salihoğlu, *Merkez Bankası Para Politikaları ve Elektronik Para İlişkisi: Türkiye Uygulaması*, 14-16.

¹⁸¹ Laçın, *Elektronik Para ve Dijital Para Sistemleri: Bitcoin ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Analizi*, 12-13.

3.3.2.1.1. Dar Kapsamlı Elektronik/Kaydî Para

Nakit kullanımına dijital bir alternatif olan elektronik para, kendi kullanıcılarına telefon veya internet üzerinden ödeme yapma imkânı sunmaktadır. Elektronik para, TCMB parası karşılığında ve kendisine lisans verilen elektronik para kuruluşları tarafından üretilmektedir. Bu kuruluşlar merkez bankası dışında bankalar, e-para kuruluşları vb. kuruluşlardan oluşmaktadır.¹⁸²

Elektronik para servisi bulunan banka, müşterinin talep ettiği ve ödemesini yaptığı e-parayı bilgisayara transfer eder. Müşteri internet üzerinden yaptığı alışverişin ödemesini e-para ile yaptığından harcanan miktar bilgisayardan düşer. Bu işleğin kontrolünü banka da yapabilmektedir. Bazı uygulamalarda ödemeyi direkt banka yapmaktadır. Bu uygulamada banka tarafından müşteriye teyit mesajı gönderilir. Teyitten sonra banka internet sitesinin sahibi olan firmaya gerekli olan ödemeyi yapar.¹⁸³

3.3.2.1.2. Dijital/Sanal Para

Dijital para; *dijital ortamlarda depolanan ve geliştirilen bir değer* olarak tanımlanabilir. Bu başlık altında, Merkez Bankası tarafından üretilen sanal/dijital para ve Merkez Bankası'ndan bağımsız olarak üretilen kripto para olmak üzere iki para birimi ele alınacaktır. Zira sanal para birimleri ile kripto para birimlerinin ortak yönü internet ortamında oluşturulup dijital ortamda depolanmalarıdır. Her ikisi de fonksiyonları ve ihraç edenleri açısından birbirinden ayrılmaktadır.¹⁸⁴

1- Merkez Bankası Parası Karşılığında Üretilen Dijital Para: Her geçen gün hızla sayısı artmakta olan dijital paranın, henüz yasal otoriterler tarafından ihracı ve kontrolü yapılmamaktadır. Fakat bununla birlikte çoğu yasal otoriterin ve dünyanın önde gelen merkez bankalarının araştırma içerisinde olduğu hatta

¹⁸² Salihoğlu, *Merkez Bankası Para Politikaları ve Elektronik Para İlişkisi: Türkiye Uygulaması*, 16-18.

¹⁸³ Aksoy, *İşadamlarının Elektronik Bankacılık Kullanma Durumları ve Karşılaşılan Problemler*, 17-18.

¹⁸⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Salihoğlu, *Merkez Bankası Para Politikaları ve Elektronik Para İlişkisi: Türkiye Uygulaması*, 22-26.

ihracı ve kontrolü kendilerinde olan bir dijital para üretmek konusunda çalıştığı bilinmektedir.¹⁸⁵

2- Merkez Bankası Parasından Bağımsız Olarak Üretilen Dijital Para: Bağımsız olarak üretilen dijital paraların bağlı olduğu bir kurum veya ülke bulunmadığı için banka mevduatları gibi doğrudan bir düzenlemeye tabi değildirler. Yapılan işlemler merkezi olmayan bir yapıda ve alıcı-satıcı arasında gerçekleşmektedir.¹⁸⁶

3.3.2.2. Sanal Kartlar

Sanal kart; “kredi kartı uygulamasına bağlı olarak oluşturulan, kartın fiziki olarak bulunmadığı tüm alışverişlerde kullanılabilen ve kart özelliklerini taşıyan bir kredi kartı numarasıdır”¹⁸⁷ şeklinde tanımlanabilir. Sanal kartların fiziki varlıkları yoktur. Kullanıcıların kredi kartlarına veya banka hesaplarına bağlı olarak oluşturulmakta ve limitleri yine kullanıcıları tarafından belirlenmektedir. Sanal kart kullanımının yaygınlaşmasının nedeni, kredi kartı bilgilerinin internette paylaşılması istegidir. Söz konusu sistem, internet üzerinden güvenli alışveriş yapmak isteyenler için oluşturulmuştur. Bu sebeple de online alışveriş dışında kullanılamamaktadır. Online alışverişlerde işlem yapılabilmesi için de kullanıcıların asıl kredi kartlarından veya banka hesapları üzerinden sanal kartlarına limit aktarımı yapmaları gerekmektedir.¹⁸⁸

Kredi kartları günümüzde en fazla kullanılan ödeme araçlarından biridir. Bu durum kredi kartı bilgilerinin düzenlenmesini ve tutulmasını da beraberinde getirmektedir.¹⁸⁹ Bu sebeple herhangi bir fiziki varlığı bulunmayan sanal kartlar, sadece internet üzerinden kullanılabilecek şekilde ve kullanıcılarına güvenli bir alışveriş yapma olanağı sunmak üzere geliştirilmiştir. Bu kartlar ana karta bağlı olarak çalışmakta ve başlangıç olarak limiti sıfır lira olarak çıkarılmaktadır. Kart

¹⁸⁵ Salihoğlu, *Merkez Bankası Para Politikaları ve Elektronik Para İlişkisi: Türkiye Uygulaması*, 26.

¹⁸⁶ Salihoğlu, *Merkez Bankası Para Politikaları ve Elektronik Para İlişkisi: Türkiye Uygulaması*, 26-27.

¹⁸⁷ Ziraat Bankası, Erişim 27.03.2020. <https://www.bankkart.com.tr/sikca-sorulan-sorular?id=65>.

¹⁸⁸ Selma Kalyoncuoğlu, “Tüketicilerin Online Alışverişlerindeki Sanal Kart Kullanımlarının Teknoloji Kabul Modeli İle İncelenmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/2 (2018): 198.

¹⁸⁹ Çay, *Elektronik Ödeme Sistemlerinin Finansal Piyasalara Etkisi*, 27.

sahibi fiziksel ana kartın limitini geçmemek koşuluyla sanal kartının limitini belirleyip alışveriş işlemlerini yapabilir ya da limitini sıfırlayıp kartını kullanıma kapatabilir. Sanal kartlarda kullanıcı, kart limitini kendisi belirleyebildiği gibi bu limitlerin kullanılacağı tarihi veya saat dilimini de kendisi belirleyebilmektedir.¹⁹⁰

3.3.2.3. E-Çekler

E-çek; “Finansal Hizmetler Teknoloji Konsorsiyumu (FSTC) tarafından, İmzalı Doküman Biçimleme Dili (SDML) adı verilen bir işaretleme dili kullanılarak gerçekleştirilen, (...) kâğıt çekler ile tüketici tercihlerini birleştiren yeni bir ödeme aracıdır” şeklinde tarif edilebilir. Bu sistemde normal olarak çek yazılmaz. Ödeme işlemi, banka hesabından EFT (Elektronik Fon Transferi) aracılığıyla resmi kurumlara veya diğer kurumlara ve sesli yanıt sistemi (IVR) yoluyla bir defaya mahsus yapılmaktadır. E-çek sistemi tıpkı kendisinde; tarih, ödemede bulunulacak şahsın adı, ödeme yapılacak miktar, sayısal imza, hesap numarası ve yönlendirme numarasını içeren bilgilerin bulunduğu kâğıt çek sistemi gibidir. Aslında kâğıt çekin elektronik versiyonudur. Buna rağmen e-çekin bir ödeme aracı olarak kullanılmasının nedenleri arasında; ödeme sistemi yöntemine bir katkı sağlaması, yüksek miktarda havale yapılabilmesi ve internette kaldıraç etkisinin olması bulunmaktadır.¹⁹¹

E-Çek, kâğıt çekin elektronik ortamdaki karşılığı olduğu için normal kâğıt çek uygulamasına değinmek yerinde olacaktır. Buna göre bir çekin üç tarafı bulunmaktadır. Şöyle ki;

1. Keşideci: Kelime anlamı çek düzenleyen kişi demektir. Terim olarak ise gerekli şartları sağladıktan sonra çek defteri elde eden kişilere veya tüzel kişilere denilmektedir. Çekin üzerinde keşidecinin adı, soyadı ve banka hesap bilgileri yer almaktadır.¹⁹²

¹⁹⁰ Özcan, *Türkiye Elektronik Bankacılığı İçin Güvenli Elektronik Ticaret Modeli*, 56.

¹⁹¹ Ayşegül Karabıyık, “Alternatif Ödeme Aracı Olarak: Elektronik Çek Sistemi (E-Çek) -1”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 38 (2008): 81-82.

¹⁹² Findeks, Erişim 27.03.2020. <https://www.findeks.com/findeksakademi/kesideci-kimdir-kesideci-ne-demektir>.

2. Alacaklı: Çekin teslim edildiği ve ödemenin yapılacağı kişidir. Alacaklının ismi bazı çeklerde yazılırken bazılarında yazılmaz.¹⁹³

3. Banka: Çekler bankaya hitaben yazılmaktadır. Bu nedenle banka doğal olarak çekin bir tarafı olmaktadır. Banka, çeki ödemekle yükümlüdür. Ancak söz konusu meblağ keşidecinin hesabında bulunmak zorundadır. Aksi takdirde karşılıksız çek keşide edilmiş olur.¹⁹⁴

Çek, *bir ödeme emridir*. Çekler bankalar tarafından bastırılır ve bir mal ya da hizmet satın alınmasında veya başka bir borcun ödenmesinde nakit para yerine kullanılır. Çekte yazılı olan miktarı ödemesi için o bankaya emir verilmiş olur. Banka da verilen emir doğrultusunda ödemeyi yapar. Çeklerin karşılığı sadece kayıtlarda gözükmekte olup tam olarak bankada bulunmamaktadır. Para gibi dönüp dolaştığından bunlara kaydî para da denilmektedir.¹⁹⁵ Burada ifade edilen çekler vadesiz, günlük çeklerdir.¹⁹⁶ Aslında çekte herhangi bir vade yoktur.¹⁹⁷ Çek, ödemenin yapılabilmesi için verilen bir yazılı emir olduğu için hesapta para yoksa çek kesilemeyecektir.¹⁹⁸ Şayet çeki düzenleyenin hesabı müsait ise banka, çeki ödemekle yükümlüdür. Bunu yapmak, itibar kaybıdır ve daha büyük sorunlara yol açabilmektedir. Zira ticari icaba göre bir çek, vadesinden önce tahsil edilmemelidir.¹⁹⁹ Ayrıca hesapta para bulunup da alacaklı kişi bankaya başvurduğu takdirde, bankanın tarihine bakmaksızın çekin karşılığını ödemesi gerekir. Fakat uygulamada buna uyulmadığı ve vadeli çeklerin para gibi dolaşımda olduğu bu nedenle de piyasadaki para miktarını artırdığı ifade edilmiştir.²⁰⁰ Buna göre müşteriden alınan çek bir başkasına verileceği zaman

¹⁹³ Findeks, Erişim 27.03.2020. <https://www.findeks.com/findeksakademi/kesideci-kimdir-kesideci-ne-demektir>.

¹⁹⁴ Findeks, Erişim 27.03.2020. <https://www.findeks.com/findeksakademi/kesideci-kimdir-kesideci-ne-demektir>.

¹⁹⁵ Bayındır, “Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Toplumunda Madeni paralar ve Kâğıt Paralar”, 25-26.

¹⁹⁶ Bayındır, “Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Toplumunda Madeni paralar ve Kâğıt Paralar”, 29.

¹⁹⁷ Yusuf Şahin, “Çek Nedir ve Nasıl Kullanılır”, Paraşüt. Erişim 27.03.2020. <https://www.parasut.com/blog/cek-nasil-kullanilir>.

¹⁹⁸ Bayındır, “Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Toplumunda Madeni paralar ve Kâğıt Paralar”, 30.

¹⁹⁹ Şahin, “Çek Nedir ve Nasıl Kullanılır”.

²⁰⁰ Bayındır, “Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Toplumunda Madeni paralar ve Kâğıt Paralar”, 30-31.

çekin cirolanması gerekir. Firma tarafından bir başkasına verilecek olan bu çekin arka kısmının kaşelenmesi ve yetkili kişinin imzalaması işlemine cirolama (havale) denilmektedir. Böylece çek tutarı ciro ile tedarikçiye devredilmiş olmaktadır. Ciro ile çeki alan firmanın da çeki bankaya vererek, vadesi içerisinde tahsilatı beklemesi gerekir. Bu durumda ödemeyi çeki ilk düzenleyen firma yapmaktadır. Ardından bu ödeme sırası ile son firmanın hesabına geçmektedir.²⁰¹

Teknolojinin gelişimi ile kâğıt çeklerde de yeni uygulamalara geçilmiştir. Buna göre kâğıt çeklerde karekodlu sistem geliştirilmiştir.²⁰² Karekodlu çek sistemi sayesinde, çek üzerinde bulunan karekodla çek hakkında ve keşidecinin çek ödeme geçmişi hakkında detaylı bir rapor alınabilmektedir. Bu sebeple ilgili kanun gereği, 1 Ocak 2017 tarihi itibarıyla tüm bankalar sadece karekodlu çek vermektedir. Bu tarihten önce müşterilerin bankadan aldıkları karekodsuz çekler ise yine kullanılabilir. Mobil uygulamalar üzerinden kullanılan karekodlu çek raporu ile çekin dolaşımında olup olmadığı öğrenilebilmektedir. Ayrıca çek üzerindeki bilgilere ve keşidecinin çek ödeme geçmişine ait raporlara da ulaşılabilmektedir.²⁰³

Elektronik çekler, e-ticarî işlemlerde ödemeyi nakit olarak yapmak istemeyen kişilerin kullandığı ve kâğıt çekin sanal bir karşılığının olduğu daha önce ifade edilmişti. Kâğıt çekten farkı ise güvenliği sağlamak amacıyla oluşturulan dijital bir imzanın kullanılmasıdır.²⁰⁴ Bu sistemde ödeme işlemleri, kredi kartına ihtiyaç duyulmadan gerekli banka hesap bilgilerinin elektronik ticaret sitesine girilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Kısaca müşteri, alışveriş yaptığı siteye çek keserek ödemesini yapmaktadır. E-çekin işleyişi ise;

- Müşteri (borçlu) gerekli olan hesap bilgilerini kullanarak elektronik dokümanı e-imzası ile imzalar.
- Alacaklı kişi e-imza ile imzalanmış e-çeki alır, imzanın doğruluğunu onaylar, ciro eder ve ödemeyi imzalar.

²⁰¹ Şahin, “Çek Nedir ve Nasıl Kullanılır”.

²⁰² Karekodlu Çekler; 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’na göre üzerine kare veya dikdörtgen barkod basılan, mevzuata uygun detay bilgilere erişilmesini sağlayan barkod baskısı olan çeklerdir. Bkz. TEB Bankası, Erişim 27.03.2020. <https://www.teb.com.tr/sizin-icin/teb-karekodlu-cek/>.

²⁰³ Bkz. TEB Bankası, Erişim 27.03.2020. <https://www.teb.com.tr/sizin-icin/teb-karekodlu-cek/>.

²⁰⁴ Arslandere, *Elektronik Ticaret ve Karaman’daki Kobi’ler Üzerine Bir Araştırma*, 24.

- Bu aşamada alacaklı kişinin bankası devreye girerek her iki tarafın e-imzalarını onaylayıp, parayı alacaklının hesabına alacak olarak kaydettikten sonra e-çeki takas ve hesaplaşma sistemine yönlendirir.
- Müşterinin (borçlunun) bankası da borçlunun e-imzasını onaylayıp gerekli olan ödemeyi borçlunun hesabından çeker.
- Şayet alacaklının bankası e-çek hesaplarını sunmuyor ise borçlu kişinin bankası EFT ile alacaklı kişinin bankasına e-çek bedelini gönderir. Alacaklı kişi bu şekilde e-çeki ciro eder ve borçlunun bankasında bozdurmuş olur.²⁰⁵

3.3.2.4. Transfer Sistemleri

Transfer sistemlerinin işleyiş süreçleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle her bir sistem ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

3.3.2.4.1. EFT/FAST

EFT (Elektronik Fon Transferi) sistemi; “Türk Lirası üzerinden yapılan ödeme işlemlerinin bankalar arasında elektronik ortamda gerçekleştirilmesini sağlayan ödeme sistemidir.”²⁰⁶ Bu sistemde farklı banka müşterileri birbirleriyle nakit transferi yapabilmektedirler.²⁰⁷

EFT sisteminin işleyişi şu şekildedir;

- A bankasından B bankasına EFT yapılacağı zaman, A bankası işlemin gerçekleşmesi için gerekli olan gönderici ve alıcı ile ilgili bilgileri, ödenecek tutarı EFT sistemine ödeme mesajı olarak gönderir.
- EFT sistemi ödeme mesajını hemen işleme koyar.
- A bankasının hesabında yeterli bakiye varsa, birkaç saniye içerisinde ödenecek tutar B bankasına gönderilir.

²⁰⁵ Karabıyık, “Alternatif Ödeme Aracı Olarak: Elektronik Çek Sistemi (E-Çek) -1”, 82-85-86.

²⁰⁶ TCMB, Erişim 28.03.2020.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Sistemleri/Turkiyedeki+Odeme+Sistemleri/Elektronik+Fon+Transfer+%28EFT%29+Sistemi>.

²⁰⁷ Hadiş, *Bankacılık Sektöründe Elektronik Müşteri İlişkileri Yönetimi*, 50.

- A bankasındaki hesapta yeterli bakiye yoksa ödeme mesajı beklemeye alınır. A bankası gelen ödemeyi alıcının hesabına kaydeder.²⁰⁸

EFT sisteminde transfer işlemi çok hızlı gerçekleşmektedir. Fakat uygulamalara bağlı olarak bazen gecikmeler olabilmektedir. Bu sistem bir *alacaklandırma sistemi* olduğu için, başka bir banka hesabına para gönderilebilmekte fakat o bankanın hesabından diğer hesaba para çekilememektedir. Ayrıca bu sistemde hesabı kesinleştirilmiş bir mesaj, iptal edilememektedir. İşlem hatası yapılması durumunda ise bu hata bankalarının karşılıklı olarak anlaşması ile düzeltilebilmektedir. Bu sistemde alt ya da üst bir sınır olmadığı için ve küçük tutarlı ödeme işlemlerinin sayısı oldukça fazla olduğu için büyük tutarlı acil ödemeler risk unsuru olmaktaydı. Bu sebeple de 2012 yılında EFT sisteminde; “Müşteriler Arası TL Aktarım Sistemi ve Bankalararası TL Aktarım Sistemi” olmak üzere iki ayrı bileşene gidilmiştir. Müşteriler Arası Türk Lirası Aktarım Sistemi’nde müşteriler adına bankaların gerçekleştirmiş olduğu ödemeler, Bankalararası Türk Lirası Aktarım Sistemi’nde de bankalar arası gerçekleştirilen ödemeler ve yurt dışı bankacılık ödemeleri gerçekleştirilmektedir. Her iki bileşende TCMB’ye ait yazılımlar kullanılmaktadır.²⁰⁹ Bu arada hemen belirtmek gerekir ki 8 Ocak 2021 tarihi itibarıyla TCMB tarafından FAST (Fonların Anlık ve Sürekli Transferi) uygulaması hayata geçirilmiştir. Bu sistemde farklı bankalara ait hesaplar arasındaki para transfer işlemleri 7 gün 24 saat ve anlık olarak yapılabilir. İleri tarihli olmayan para transferleri ve TCMB tarafından belirlenen limitin aşılmadığı transfer işlemleri FAST kapsamındadır. İfade edildiği üzere FAST işlemlerinde limit uygulaması bulunmakta olup işlemler sadece vadesiz hesaplar arasında gerçekleştirilmektedir. FAST sistemi, farklı bankalar arasında gerçekleştirilecek olan transfer işlemleri için hayata geçirilmiştir. Bu nedenle aynı bankaya ait hesaplar arasındaki transfer işlemleri FAST’ın kapsamı dışındadır.²¹⁰

²⁰⁸ Mikhaylichenko, *Finansal Hizmetlerin Küreselleşmesine Katkı Açısından Elektronik Bankacılık*, 38-39.

²⁰⁹ Mikhaylichenko, *Finansal Hizmetlerin Küreselleşmesine Katkı Açısından Elektronik Bankacılık*, 39.

²¹⁰ Yapı Kredi, Erişim 25.01.2021. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/odemeler-ve-hizmetler/fonların-anlık-transferi>; ayrıca bkz. Ziraat Katılım, Erişim 25.01.2021. <https://www.ziraatkatilim.com.tr/bireysel/odemeler/Anlik-Transfer>; Deniz Bank, Erişim

FAST kriterlerine uygun olmayan işlemler iptal edilmemekte, söz konusu işlem EFT sistemi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu sistemde sadece TL transferi yapılmaktadır. Sistem döviz transferine kapalıdır.²¹¹

3.3.2.4.2. Virman, Havale ve Cebe Havale Sistemi

Virman ve havale; “aynı finansal kuruluş bünyesindeki hesaplar arasında para, fon, kıymetli maden ve benzeri değerlerin transfer edilmesi amacıyla oluşturulmuş bir sistemdir” şeklinde tarif edilebilir.²¹² İşletilmesi tamamen kendi kuruluşuna ait olan bu sistemde hesap sahibi kişi transfer işlemini, kendi hesapları arasında gerçekleştirebileceği gibi (virman) diğer kişi ya da kuruluşların hesaplarına da (havale) gerçekleştirilebilmektedir.²¹³

Hesaplar arası icra edilen havale işlem süreçlerine değinmek yerinde olacaktır. Zira virmanda söz konusu işlem aynı bankadaki aynı müşterinin farklı hesapları üzerinden yapıldığı için işlem anlık olarak gerçekleşmektedir. Havale sisteminde ise süreç şu şekilde ilerlemektedir:

- Hesap sahibi, transferi yapılacak olan paranın gönderilmesi için bankaya talimat verir.
- Bankada söz konusu tutarı alıcının hesabına, hesabı yoksa adına ödenmek üzere hazır bulundurur.
- Alıcı kişinin bu tutarı bankadan hesaben veya nakden tahsil etmesiyle işlem tamamlanmış olur.²¹⁴

Havale işlemlerinde bazen bir takım sorunlar çıkabilmektedir. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir;

- Havale yapılan tutar alıcıya geç ödenebilmektedir.
- Alıcının bulunamaması nedeniyle ödemenin yapılamaması söz konusu olabilmekte veya yanlış kişiye ödeme yapılabilmektedir.²¹⁵

25.01.2021. <https://www.denizbank.com/mobildeniz/fonlarin-anlik-surekli-transferi.aspx>; İş Bankası, Erişim 25.01.2021. <https://www.isbank.com.tr/fast-anlik-para-transferi>.

²¹¹ Yapı Kredi, Erişim 25.01.2021. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/odemeler-ve-hizmetler/fonlarin-anlik-transferi>.

²¹² Çay, *Elektronik Ödeme Sistemlerinin Finansal Piyasalara Etkisi*, 30.

²¹³ Çay, *Elektronik Ödeme Sistemlerinin Finansal Piyasalara Etkisi*, 30.

²¹⁴ Mustafa Çeker, “Banka Hukuku Açısından Havale İşlemi ve Karşılaşılan Sorunlar”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12 (2008): 64.

Cebe havale veya cebe para gönderme sistemi ise internet bankacılığı veya mobil bankacılık yoluyla banka hesabı ya da banka kartı olmasa bile cep telefonuna para transferinin yapılabildiği bir sistemdir. Gönderilen para ATM'ler aracılığıyla çekilebilmektedir.²¹⁶ Bu sistemde günlük, haftalık ya da aylık olarak gönderilen tutara ve işlem sayısına sınırlama getirilebilmektedir. Ayrıca gönderilen paranın alıcı tarafından 24 saat içerisinde alınmaması ya da belirli sayıda tutarın veya referans numarasının yanlış girilmesi durumlarında söz konusu tutarın tekrar göndericiye iade edilmesi bu sistemin özellikleri arasındadır. Yine bu sistemde gönderilen para henüz çekilmemişse gönderici tarafından 24 saat içerisinde iptal edilebilmektedir.²¹⁷

Sistemin işleyişi kısaca şu şekildedir:

- İnternet/Mobil bankacılık yoluyla ilgili menüden, gönderilmek istenen tutar ile alıcının cep telefonu numarası ve TCKN numarası girilir. İşlem masrafı ayrıca tahsil edilir.²¹⁸
- Alıcı ATM'ye gidip ilgili menüden TCKN'nı, göndericinin cep telefonu numarasını, alıcının cep telefonu numarasını, alıcının cep telefonuna gelen mesajdaki güvenlik kodunu ve gönderilen tutarı tuşlayarak parayı çeker.²¹⁹

3.3.2.4.3. SWIFT

SWIFT (Dünya Bankalararası Finansal İletişim Birliği); Genellikle uluslararası ödemelerin (para transferi) gerçekleştirildiği sistemdir.²²⁰ Ayrıca yurtiçi döviz transferleri de yine SWIFT sistemi aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir.²²¹

²¹⁵ Çeker, “Banka Hukuku Açısından Havale İşlemi ve Karşılaşılan Sorunlar”, 64.

²¹⁶ Garanti Bankası, Erişim 01.04.2020. <https://www.garantibbva.com.tr/cepbank>.

²¹⁷ Akbank, Erişim 02.04.2020. <https://www.akbank.com/cebe-para-gonderme>.

²¹⁸ VakıfBank, Erişim 01.04.2020. <https://www.vakifbank.com.tr/cebe-para-gonder.aspx?pageID=2458&Exc=2993#:~:text=Cebe%20Para%20G%C3%B6nder%20i%C5%9Fleminde%20zaman,Cebe%20Para%20G%C3%B6nderme%20i%C5%9Flemini%20yapabi%20lirsiniz>.

²¹⁹ Yapı Kredi, Erişim 01.04.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/sinirsiz-bankacilik/cebe-havale>.

²²⁰ TCMB, Erişim 01.04.2020. http://eftemkt.tcmb.gov.tr/odemeSistemleri_TR.htm.

²²¹ Türkiye Finans, Erişim 04.10.2020. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/bankacilik-hizmetleri/sayfalar/doviz-transferi-swift.aspx>.

SWIFT sisteminin işlevi EFT sistemine benzemektedir. Her iki sistemin farkı; SWIFT işlemlerinin uluslararası boyutunun olmasıdır.²²² Bu sistemde bankalar yurt dışındaki bir şubesi ile veya çalıştıkları banka ile iletişim kurabilmektedir. Sisteme dâhil olan bankaların kendilerine ait SWIFT kodu kullanılarak (Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası kodunun TCZBTR2A olması gibi.) para transfer işlemleri gerçekleştirilebilmektedir.²²³

Swift işlemi şu şekilde yapılmaktadır:

- Swift işleminin gerçekleştirileceği hesap girilir.
- İşlem ücretinin tahsil edileceği hesap yazılır.
- Para transferinin yapılacağı bankanın Swift kodu girilir. Bu kod bilinmiyorsa; transferin gerçekleştirileceği ülke ve bu bankanın ilk harfi ile şubenin bulunduğu şehrin ilk üç harfinin girilmesi gerekmektedir.
- Bu bilgiler girildikten sonra Swift sistemine tanımlı banka şubeleri listelenir. Şayet transfer yapılacak banka listede yoksa işlemin gerçekleşmesi için şubeye gidilmelidir.
- Saat 17: 00 öncesi yapılan işlem iki iş gününde, sonrası yapılan işlem üç iş gününde karşı banka hesabına ulaşır.²²⁴

3.3.2.4.4. Western Union

Western Union; herhangi bir banka hesabına gerek duyulmadan gerçekleştirilen uluslararası para transfer sistemidir. Bu sistem aracılığı ile herhangi bir Western Union acentesine gidilerek para gönderme veya alma işlemi gerçekleştirilebilir. Bu sistemde herhangi bir banka hesabına ihtiyaç duyulmadığı için nakit para direkt isme gönderilebilmektedir. Gönderen taraf sadece para transfer masrafını ödemektedir. Makbuzda yer alan “Para Gönderme Kontrol Numarası (MTCN)” ile de gönderilen tutar takip edilir.²²⁵

²²² Hadiş, *Bankacılık Sektöründe Elektronik Müşteri İlişkileri Yönetimi*, 51.

²²³ Mikhaylichenko, *Finansal Hizmetlerin Küreselleşmesine Katkı Açısından Elektronik Bankacılık*, 30-31.

²²⁴ Mikhaylichenko, *Finansal Hizmetlerin Küreselleşmesine Katkı Açısından Elektronik Bankacılık*, 32.

²²⁵ Ömer Artun Aktimur, “Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşlarında Yaşanan Gelişmeler ve Bu Kuruluşların 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Bankacılar Dergisi* 93 (2015): 111.

Türkiye’de bu sistem aracılığı ile Türk Lirası, ABD Doları ya da Euro transferi gerçekleştirilebilmektedir. Western Union aracılığıyla para transfer süreci şu şekilde gerçekleşmektedir:

- Para gönderme formu doldurulur.
- Gönderilecek para, komisyon ve resmi kimlik belgesi yetkililere teslim edilir.
- Alıcıya gerekli bilgiler verilir.
- Alıcı Western Union acentesinde “Para Alma” formunu doldurur.
- Gerekli bilgi ve belgeleri yetkiliye verir.
- Yetkili de gönderiyi kontrol eder ve makbuzla söz konusu parayı öder.²²⁶

İkinci bölümde ifade edileceği üzere herhangi bir acenteye gidilmeksizin internet ya da mobil bankacılık üzerinden gerek SWIFT sistemi gerekse Western Union sistemi aracılığıyla transfer işlemi de yapılabilmektedir.

Transfer sistemleri başlığı altında yer alan ödeme sistemlerinden başka para transfer sistemleri de bulunmaktadır. Fakat bu sistemlerin işleyişi söz konusu bu çalışma kapsamında ele alınan transfer sistemlerinden biriyle benzerlik gösterecektir. Bu nedenle bu çalışmada her bir sistemin açıklanması ve değerlendirilmesi yoluna gidilmemiştir. Zira her bir ödeme sistemini inceleme alanına dâhil etmek tekrara neden olacaktır.

²²⁶ Aktimur, “Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşlarında Yaşanan Gelişmeler ve Bu Kuruluşların 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi”, 111.

İKİNCİ BÖLÜM

KARTLI VE KARTSIZ ELEKTRONİK ÖDEME ARAÇLARIYLA YAPILAN ALTIN UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Modern çağın en önemli getirilerinden biri de ödeme araçlarındaki yeni gelişmelerdir. Buna göre yeni ödeme araçları ortaya çıkmış ve ödemeler bu araçlar aracılığıyla yapılır olmuştur.

Günümüzde elektronik ödeme araçları altın alım satım işlemlerinde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu nedenle bu araçlarla yapılan altın sözleşmelerinin fikhî durumunun tetkik edilmesi büyük önem arz etmektedir. Kısaca belirtmek gerekirse, gerek bankalarda, gerek katılım bankalarında ve gerek kuyumcularda yaygın olarak yapılan altın alışveriş işlemleri şu şekilde sıralanabilir:

- Genel olarak altın bankacılığı uygulamaları üç sınıf altında toplanabilir;

- 1- Altın mevduat/yatırım işlemleri: Bu kapsam altında fiziki altınlar vadeli veya vadesiz depo hesaplarına alınmaktadır.

- 2- Altın kredisi işlemleri

- 3- Diğer işlemler: Bankalarda TL ile yapılan işlemler gibi altınla yapılan işlemler. Bu bağlamda; altın alım satım işlemleri, altın hediye çeki, elektronik transfer, ATM'den fiziki altın çekimi, altın hediye çeki ve vadeli altın işlemleri olarak da; forward, future, opsiyon kontratları ve altın swapları gibi işlemler yapılmaktadır.²²⁷

Bankalarda uygulanan ve temelde aynı olan altın işlemleri bankalar tarafından farklı olarak isimlendirilebilmektedir. Buna göre bankaların uygulamış oldukları altın bankacılığı işlemleri tespit edilebildiği kadarıyla; vadeli veya vadesiz altın hesabına kredi kartı ile veya vadesiz TL vb. mevduat hesapları ile

²²⁷ Bu uygulamalar için bkz. Mustafa Canbaz, “Altın Bankacılığı ve İşletmeler Açısından Altın İşlemlerinin Muhasebesi”, *bmij Dergisi* 7/4 (2019): 1240.

altın alımı işlemleri, altın fonu,²²⁸ birikimli altın hesabı, hediye altın gönderme, altın hediye çeki, altın transferi,²²⁹ altın kredi işlemleri (kuyumculuk sektörü için), taksitli altın kredisi, altın fonu, gümüş hesabı, milyem kart,²³⁰ internet aracılığı ile altın alım satım işlemleri, altın forward işlemleri, altın future işlemleri, altın hesaplarında havale, ATM'den fiziki altın çekimi, altın swapları, altın tahvili, altına dayalı kira sertifikası, gram altın,²³¹ altın günleri²³² şeklinde belirtilebilir.

- Katılım bankalarında da; altın katılma hesabı,²³³ altın depo hesabı,²³⁴ gümüş hesap,²³⁵ altına altın katılma hesabı, ziynet altın katılma hesabı, birikimli altın katılma hesabı, altın günleri,²³⁶ fiziki altın toplama²³⁷ gibi yine farklı isimlendirmelerle altın alım satım uygulamaları mevcuttur.

- Kuyumcuların uyguladığı işlemler ise başlıca; altının para karşılığında mübadelesi, altının fiziki altın karşılığında mübadelesi, vadeli altın işlemleri (taksitli alışveriş olanağı) ya da altının kartlı veya kartsız ödeme araçları aracılığıyla peşin ya da vadeli olarak mübadele edilmesi şekilde sıralanabilir.

Bu çalışmanın konusu, müşteri temelinde e-ödeme araçları aracılığıyla yapılan altın alım işlemleri olduğu için, burada belirtilen bütün altın alım satım uygulamaları bu araştırmanın kapsamı dâhilinde değildir. Bu çalışmada daha çok müşterinin ilgili işletmecilerden e-ödeme araçları üzerinden yapmış olduğu altın alım satım işlemleri değerlendirilecektir. Bu nedenle daha iyi bir sonuca

²²⁸ İş Bankası, “Mevduat ve Yatırım-Altın”, Erişim 03.04.2020. <https://www.isbank.com.tr/altin>.

²²⁹ Garanti Bankası, “Mevduat ve Yatırım-Altın”, Erişim 04.04.2020.

“https://www.garantibbva.com.tr/tr/bireysel/mevduat_ve_yatirim/altin.page.”

²³⁰ TEB Bankası, “Altın”, Erişim 04.04.2020. <https://www.teb.com.tr/esnafim/altin/>.

²³¹ Ziraat Bankası, “Altına Dayalı Kira Sertifikası Altın Tahvili”, Erişim 04.03.2020. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bireysel/yatirim/altina-dayali-kira-sertifikasi-altin-tahvili>.

²³² Halkbank, “Altın”, Erişim 04.04.2020.

<https://www.halkbank.com.tr/Search?q=alt%C4%B1n&p=1>.

²³³ Ziraat Katılım, “Altın Katılma Hesabı”, Erişim 04.04.2020. <https://www.ziraatkatilim.com.tr/bireysel/katilma-hesaplari/Sayfalar/altin-katilma-hesabi.aspx>.

²³⁴ Ziraat Katılım, “Altın Depo Hesabı”, Erişim 04.04.2020. <https://www.ziraatkatilim.com.tr/bireysel/cari-hesaplar/Sayfalar/altin-depo-hesabi.aspx>.

²³⁵ Türkiye Finans, “Gümüş Hesap”, Erişim 04.04.2020. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/altin-urunleri/Sayfalar/gumus-hesap.aspx>.

²³⁶ Kuveyt Türk, “Altın Bankacılığı”, Erişim 04.04.2020. <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/altin-bankaciligi>.

²³⁷ alBaraka, “Fiziki Altın Toplama”, Erişim 05.04.2020. <https://www.albaraka.com.tr/fiziki-altin-toplama.aspx>.

ulaşabilmek için müşterinin gerek bankadan gerekse kuyumcudan e-ödeme sistemleri aracılığıyla yapacağı işlemler, *kartlı ve kartsız elektronik ödeme araçları* şeklinde yapılan tasnife göre bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1. KARTLI ÖDEME ARAÇLARIYLA YAPILAN ALTIN ALIM SATIM İŞLEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kartlı ödeme araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, hem bankalar hem de kuyumcular müşterilerine bu sistemler aracılığıyla ödeme yapma imkânı sunmaktadır. Kartlı ödeme araçlarının her birinin işlevi ve işlem süreçleri birbirinden farklı olduğu için her bir sistem üzerinden gerçekleştirilen sarf sözleşmelerinin ayrı ayrı incelenmesi önem arz etmektedir.

1.1. Kredi Kartlarının Kullanımı

Birinci bölümde ‘Kredi kartları’ başlığı altında da ifade edildiği üzere kredi kartları iki başlık altında ele alınacaktır. Her iki kart benzer yapıda oldukları için bazı çalışmalarda birlikte değerlendirme yapılmıştır.²³⁸ Bu çalışmada da sarf akdi açısından değerlendirmesi birlikte yapılacaktır.

1.1.1. Kredilendirilen Kredi Kartlarının (Credit Card) Kullanımı ve Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi

Bu kartlar günümüzde kredi kartı olarak bilinen plastik kartlardır. Günümüzde daha çok *kredi kartı* ismi ile müsemma olduğu için bu çalışmada da genel olarak bu isim tercih edilmiştir.

Bankaların veya katılım bankalarının sunmuş oldukları plastik ödeme araçları vasıtasıyla kredi kartı kullanıcıları alışveriş işlemlerini nakit ödemeksizin gerçekleştirebilmekte ayrıca nakit para çekebilmek imkânı bulabilmektedirler.

Birinci bölümde; kredi kartının tarafları arasında gerçekleşen hukuki ilişkiye yer verilmişti. Bu başlık altında ise taraflar arasındaki söz konusu ilişkinin fikhî boyutu ele alınacak olup ardından da kredi kartı ile yapılan altın alışverişlerinin sarf akdi açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Sarf akdine

²³⁸ Bkz. Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 359; ayrıca credit kartların ve charge kartların temel özellikleri için bkz. Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 49-51-52.

konu olup olmaması açısından taraflar arasındaki hukuki ilişkinin fikhî boyutunu incelemek söz konusu bu çalışma açısından önem arz etmektedir.

Kredi kartı kullanımı neticesinde ortaya çıkan taraflar arasındaki hukuki ilişki fikhî açıdan şu şekilde incelenebilir:

1.1.1.1. Kredi Kartını Kullanıma Açan Banka ile Kart Hamili Arasındaki İlişkinin Fikhî Boyutu

Kredi kartının kullanıma açılabilmesi için banka ile *Kredi Kartı Sözleşmesi*'nin imzalanması gerekmektedir. İmzalanan bu sözleşme çerçevesinde banka ile kart hamili arasında tetkik edilmesi gereken hususlar tespit edilebildiği kadarı ile şu şekildedir:

a- Kendisinde faiz sözleşmesi bulunan akdin imzalanması: Bankalar kredi kartı sahiplerine; nakit ödemeksizin alışveriş yapma imkânı sunmasının yanında nakit avans çekme gibi bir takım imkânlar da sunmaktadır. Bu bağlamda kart hamili, sözleşmede yer alan faiz oranlarını veya belirtilen sürede ödeme yapılmadığı takdirde gecikme faizi uygulanacağını, sözleşmenin şartlarında taahhütte bulunmuş olmaktadır.²³⁹

Kredi Kartı Sözleşmesi'nin içerisinde, faiz şartının bulunuyor olması İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığına neden olmuştur. Bu nedenle bazı çağdaş hukukçular Hanefi ve Hanbeli mezheplerinin; şartın batıl olduğu durumdaki “akit caiz fakat şart batıl” görüşlerine istinaden²⁴⁰ haram olan şarta düşmemek kaydıyla kredi kartı akdini caiz görmüşlerdir. Bazıları ise Şafi ve Maliki hukukçularının; “menfaat şartı içeren karz akdi fasit olur” görüşlerine dayanarak²⁴¹ söz konusu akdin caiz olmadığını belirtmişlerdir.²⁴² İslam Fıkıh Akademisi de sözleşmesinde

²³⁹ Bkz. Reisoğlu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 106-107.

²⁴⁰ Bkz. İbn Abidin, *Reddü'l-muhtar ale'd dürrü'l-muhtar*, 7: 394; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Kâfi fi fikhî'l-imâmî ahmed* (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-ilmîyye, 1414/1994), 2: 72...

²⁴¹ Bkz. Ahmet b. Muhammed b. Hacer el-Heytemî, *Tühfetü'l-muhtâc fi şerhi'l-minhâc* (b.y.: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1357/1983), 5:46; Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesit* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1425/2004), 4: 26.

²⁴² Daha fazla bilgi için bkz. Hasan El-Cevâhirî, “Bitâkâtü'l-i'timân el-ikrâz”, *Mecelletü Mecmei'l-Fikhî'l-İslamî* 15/3 (2004): 117-118; Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timânî'l-benkiyye fi'l-fikhî'l-islamî*, 120-121; Ahmet Yılmaz, “İslam Hukukuna Göre Kredi Kartı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2001): 86-87-88; ayrıca bkz. Ahmed Ramadan Moftah Ghashout, *İslam*

faiz şartı bulunan kredi kartı kullanımını caiz görmemektedir.²⁴³ Bu konunun değerlendirmesinin yapılması önem arz etmektedir. Zira buradan çıkacak olan sonuç sarf akdi açısından herhangi bir incelemeye tabi tutulup tutulamayacağını etkileyecektir.

Konu bu çalışmada iki şekilde değerlendirmeye tabi tutulacaktır:

Birincisi: Bankaların ihraç ettiği kredi kartını kullanmak üzere adı geçen sözleşmeyi imzalarken; sermayesinin büyük bir bölümünü faizli işlemlerle elde eden bir kurumun kartının kullanılacağı göz ardı edilmemelidir. Zira İslam dininin faize karşı tutumu kesin ve nettir.

İkincisi: Birinci durumun göz önünde bulundurulmasıyla birlikte akdi ifsat edici duruma düşülmediği sürece yani söz konusu faizli işlemlere bulaşmadığı sürece akdin fasit olmayacağı hususudur. Dolayısıyla her ne kadar böyle bir sözleşme imzalanmış olsa da akdi ifsat edici sınırlar korunarak, faizli işlemlerde bulunulmadığı sürece kanaatimizce kredi kartı akdi geçerli olacaktır.

b- Üyelik aidatının durumu: Banka kullanıma açtığı kredi kartları ya da buna ek olarak çıkarılabilen ek kartlar için sağlamış olduğu hizmetler karşılığında her ne kadar aidatsız kredi kartı fırsatı tanıyarak herhangi bir ücret talep etmeme seçeneğini sunmuş olsa da,²⁴⁴ çoğunlukla kart sahibinden belli oranda ücret alabilmektedir. Bu durum esasında 5464 sayılı kanunun 24. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre kartı ihraç eden kuruluşlar, ‘Kredi Kartı Sözleşmesi’nde yer alan faiz veya komisyon oranında ücret talebinde bulunabilmekte veya hesaptan kesinti yapabilmektedirler.²⁴⁵

Kredi kartı kullanıcılarından talep edilen ücretler İslam hukukçuları tarafından caiz olup olmaması açısından farklı değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Kimi hukukçular bu ücreti hizmet bedeli olarak telakki etmiş, kimileri ücretli

Hukuku ve Beşeri Hukukta Elektronik Ödeme Kartları (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 69; Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 45; Şevki Ahmed Dünyâ, “Bitâkâtü’l-i’timân”, *Mecelletü Mecmei’l-Fıkhî’l-İslamî* 15/3 (2004): 157-158.

²⁴³ Söz konusu karar için bkz. Heyet, “Karar bi şe’ni mevzû’i bitâkâtü’l-i’timâni ğayri müğattâ”, Erişim 10.02.2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/2055.html>.

²⁴⁴ Akbank, “Kredi Kartı Aidatı”, Erişim 05.04.2020. <https://www.akbank.com/kredi-karti-aidati>.

²⁴⁵ Söz konusu madde için bkz. BBDK, “Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu”.

vekâlete yorumlamış, kimileri de kefalet akdi karşılığında alınan ücret olarak değerlendirmiştir.²⁴⁶

Söz konusu kart aidatlarının fikhî boyutu tarafımızca değerlendirilecek olursa; bu ücretleri (Günü geciktirmeyip faize düşülmemesi kaydıyla.) bankaların sağlamış olduğu hizmetlerin bedeli olarak kabul etmek gerekir. Zira kredi kartları ile banka; ihtiyaç duyulduğunda, kartla nakit para çekmek için kurulan ATM cihazları ile bu imkânı sağlama, para yatırma işlemleri, hesap bakiyesi sorgulama, hesap hareketleri sorgulama, fatura ödeme gibi birçok hizmet sunmaktadır. Ayrıca kredi kartının yıllık üyelik ücretinin, kartın fiili olarak kullanılmaması durumunda tahsil edilemeyeceğinin belirtilmesi de²⁴⁷ bu kanaati destekler niteliktedir. Çünkü kartın fiili olarak kullanılmaması söz konusu hizmetlerden yararlanılmadığını bu sebeple de aidatın alınmadığını göstermektedir.

c- Son ödeme tarihinden önce ödemesi tamamlanan ve tamamlanmayan alışveriş borcunun durumu: Kart hamili kredi kartını kullanarak ödeme yaptığı; hamil bankaya olan borcunu ödeme tarihinden önce ve borcunun tamamını bankaya geri ödediğinde; bu durumda banka, yapmış olduğu ödeme miktarını aynen geri almakta ve üzerine herhangi bir faizli işlem yansıtmamaktadır. Hamil ifade edilen harcamanın sadece belirli bir kısmını bankaya ödediğinde veya hiç ödemede bulunmadığında bu durumda söz konusu borca gecikme faizi uygulanmaktadır.²⁴⁸

Her iki konu İslam hukuku çerçevesinde değerlendirilecek olursa öncelikle kredi kartı borcunun vakti geciktirilmeden bankaya ödenmesinin faizli bir işlem olmadığını açıkça belirtmek gerekir. Bununla beraber hamil, gerekli olan ödeme

²⁴⁶ Söz konusu görüşler için bkz. Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timâni'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islamî*, 100-101; İshak Emin Aktepe, “Kredi Kartı Sistemi ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 1/10 (2010): 151 (65 numaralı dipnot); ayrıca bkz. Salih & en-Nâyif, “el-Ahkâmü's-şeriyye li bitâkâti'l-i'timâniyye benkü dübe'l-islamî nümüzecen”, 46...; Karî, “Bitâkâtü'l-i'timân gayru'l-muğattâti zâti'l-eksât”, 101...

²⁴⁷ Ziraat Bankası, Erişim 05.04.2020. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/sss/kart-ve-uye-isyeri/kredi-karti>; bu konuyla ilgili olarak karşıt görüşler de sunulmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Emine Gül Kamiloğlu Latifoğlu, “Kredi Kartlarında Yıllık Ücret Alınmasına İlişkin Hususlar”, *TBB Dergisi* 121 (2015): 333.

²⁴⁸ Kaya, *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması*, 127.

süresine riayet etmeyip de yapmış olduğu harcamaya gecikme faizi uygulanacak olursa, yapılan işlem doğal olarak fikhî açıdan uygun olmayacaktır.

d- Nakit avans çekimi sonucunda alınan fazla ücretin durumu: Kredi kartının sunmuş olduğu olanaklardan bir diğeri de kullanıcısına nakit avans çekebilme imkânı tanımasıdır. Müşteriler bu hizmetten yararlandığı takdirde de bu borca uygulanacak faiz, işlemin yapıldığı çekim tarihinden itibaren uygulanmaya başlamaktadır.²⁴⁹

Fikhî açıdan bu işleme bakıldığında; şayet nakit avans, kartı ihraç eden bankanın ATM'sinden çekilecek olursa bu durumda bankanın kart hamiline borç vermiş sayılacağı, başka bir bankadan çekilecek olursa bu durumda havale işleminin söz konusu olacağı beyan edilmiştir. Zira hamil, çekilen miktarın ödenmesi için nakit çektiği o bankayı, kartını kullanıma açan bankaya havale etmektedir.²⁵⁰ Bu durumda banka, çekilen nakde ek olarak hamilin hesabına iki ayrı ücret yansıtmaktadır.

Birincisi: Nakit çekim ücreti ki, bu oran bankalar tarafından çekilen meblağa göre belirlenmektedir.

İkincisi: Nakit avans faizidir. Hesap özetinde belirtilen oran üzerinden çekimin yapıldığı günle birlikte günlük olarak hesap edilmektedir.²⁵¹

Her iki grupta yer alan hususların fikhî durumuna bakılacak olursa; bankaların yapmış oldukları hizmet ve yüklendiği maliyeti aşmayacak ölçüde almış oldukları bedelin bir hizmet bedeli olarak düşünülebileceği,²⁵² nakit avans faizinin ise haram olacağı belirtilmiştir.²⁵³ Nakit avans faizinin faizli bir işlem olduğu açıkça ortadadır. Bu sebeple bu uygulama İslam hukuku açısından problemlidir. Ancak yapılan hizmeti ve kullanılan maliyeti aşmaması kaydıyla nakit çekim ücretinin caiz olması yönünde genel bir kanaat bulunmuş olsa da, bu

²⁴⁹ Kaya, *Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması*, 128.

²⁵⁰ İshak Emin Aktepe, "Kredi Kartı İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Fikhî Açıdan Finans ve Altın İşlemleri*, (İstanbul: y.y., 2012), 377; ayrıca banka kartıyla da başka bankanın ATM'sinden para çekileceği zaman yine cihazın ait olduğu banka, kartı çıkaran bankaya havale edilmiş olmaktadır. Bkz. ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", 18; charge kartlar için de yine bu durum aynı olacaktır. Bkz. Emîn ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", 21.

²⁵¹ Her iki madde için için bkz. Kaya, *Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması*, 128.

²⁵² Zühaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", 53.

²⁵³ Bkz. Aktepe, "Kredi Kartı Sistemi ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 151.

konunun tartışmalı olduğu bildirilmiştir.²⁵⁴ Çünkü bu ücretin bir açıdan menfaat karşılığı borç verme şüphesini doğurduğu belirtilmiştir.²⁵⁵ Dolayısıyla nakit çekim sebebiyle kart sahibinden alınan ücret her ne kadar bankalar tarafından faiz olarak nitelendirilmeyip hizmet komisyonu olarak belirtilse de, işlem faiz şüphesinden tamamen uzak değildir. Zira banka hamile borç vermekte ve verilen tutarın üzerinden ücret almaktadır. Dolayısıyla hamil aldığı borcu daha fazlasıyla ödeyecektir. Kaldı ki banka söz konusu bu hizmetlerin bedelini yıllık üyelik ücreti olarak zaten hamile yansıtmaktadır. Bu ücretin nakit çekilen tutar üzerinden hesaplanması da ayrıca tartışılması gereken bir konudur.

e- Limit aşım ücreti: Kart hamilleri kredi kartlarını, bankayla yapılan sözleşmede belirtildiği üzere, belirli limitler dâhilinde kullanmayı kabul etmektedir. Buna göre söz konusu limit aşılsa aynı gün belirli bir oran üzerinden faiz hesaplanmaya başlanmaktadır. Toplamdaki borç tahsis edilen limite düşünceye kadar da limit aşım faizi işlenmektedir.²⁵⁶ Bu doğrultuda limit aşım ücretinin faizli bir işlem olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu sebeple de kart hamilinin karta tanımlanmış olan limiti aşarak alışveriş yapması fikhî açıdan uygun olmayacaktır.

1.1.1.2. POS Terminali Bulunan Banka ile Üye İşyeri Arasında Gerçekleşen Hukuki İlişkinin Fikhî Boyutu

Banka, kart hamilleriyle yapmış olduğu sözleşme çerçevesinde kredi kartları ile alışveriş yapabilmesini sağlamak adına üye işyerlerine POS terminali kurmaktadır. Banka bu ilişkide üye işyeri üzerinden şu ücretleri elde etmektedir:

- POS cihazı kullanım aidatı (Şayet üye işyeri banka tarafından belirlenen işlem hacmine ulaşılmışsa bu ücret tahsil edilmeyebilmektedir.)

²⁵⁴ İlgili görüşler için bkz. Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timâni'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islamî*, 104-105.

²⁵⁵ Menfaat karşılığında borç verilmesi riba kapsamında değerlendirilmiş ve söz konusu işlem caiz görülmemiştir. Bkz. Osman b. Ali b. Mihcen el-Bari'î Fahu'd-dîn ez-Zeyle'î, *Tebyînü'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik ve hâşiyetü's-şilbiyyi* (Kahire: Matbeatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1313), 6: 29; ayrıca bkz. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, 371.

²⁵⁶ Bkz. Yapı Kredi, "Kredi Kartlar", Erişim 06.04.2020.
<https://www.yapikredi.com.tr/memnuniyetiniz-icin-buradayiz/sikca-sorulan-sorular/kartlar-ve-uye-isyeri/kredi-kartlari/genel/6619#faqItem203>.

- Satış ücreti üzerinden belli oranda komisyon²⁵⁷

Bankanın üye işyerinden sağlamış olduğu bu menfaatlerin fikhî boyutu başlıklar halinde incelenebilir.

A- POS cihazı kullanım aidatı: Banka, kredi kartı ile alışveriş yapılabilmesi için üye işyerine POS terminali yerleştirmektedir. POS cihazının kurulumu ve alt yapının sağlanmasından dolayı banka aidat alabilmektedir. Konuya fikhî açıdan bakıldığında; bankanın, hizmet karşılığı olarak bir ücret talep etmesi sakıncalı görülmemiştir.²⁵⁸ Belirtildiği üzere bu tür ücretlerin bankaların sağlamış olduğu hizmetlerin karşılığı olduğu söylenebilir.

B- Satış ücreti üzerinden belli oranda alınan komisyon: Banka üye işyeri ile yapmış olduğu sözleşme çerçevesinde; POS cihazı kullanıldığında üye işyerinden belli oranda komisyon almaktadır. Bu komisyonun fikhî niteliği hakkında günümüz fıkıhçıları tarafından birçok görüş ortaya konmuştur.

İslam hukuku açısından bu komisyonun durumunun ne olduğu noktasında belirtilen değerlendirmeler, banka ile üye işyeri arasındaki sözleşmenin fikhî niteliğine göre şekillenmiştir. Bu bakımdan yine ilgili başlık altında ve bir önceki bölümde belirtildiği üzere bu tür sözleşmenin mahiyeti hakkında birçok değerlendirme yapılmıştır. Buna göre bankacılık kanununda bu sözleşme; kefalet, vekâlet, havale sözleşmesi, borç altına girme gibi bir takım değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Konuya İslam hukuku penceresinden bakılacak olursa yine bu sözleşmenin mahiyetinin farklı değerlendirmelere tâbi tutulduğu görülecektir. Buna göre bu ilişki; kefalet sözleşmesi, havale sözleşmesi, vekâlet sözleşmesi, karz akdi, kefâletle beraber havâle sözleşmesi, faizli kredi görüşü²⁵⁹ vekâlet ile

²⁵⁷ Karî, “Bitâkâtü’l-i’timân gayru’l-muğattâti zâtî’l-eksât”, 101-103; ayrıca bankalar takas sistemi aracılığı ile kendi POS cihazını kullanan farklı bankalardan belli oranda komisyon da alabilmektedir. Bkz. Kaya, *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması*, 126.

²⁵⁸ Servet Bayındır, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fikhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III* (Ankara: Kalkan Matbacılık, 2013), 45.

²⁵⁹ Bkz. ed-Darîr, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 17; Arafât, *Bitâkâtü’l-i’timân i’l-benkiyye fi’l-fikhi’l-islâmî*, 81...; Karî, “Bitâkâtü’l-i’timân gayru’l-muğattâti zâtî’l-eksât”, 100-101; El-Cevâhirî, “Bitâkâtü’l-i’timân el-ikrâz”, 119-120-121; daha detaylı bilgi ve ilgili değerlendirmeleri yapan çağdaş hukukçular için bkz. Bayındır, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fikhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler”, 46-47; Aktepe, “Kredi Kartı Sistemi Ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 143-144; Yılmaz, “İslam Hukukuna Göre Kredi Kartı”, 68-73.

birlikte kefalet, vekâletle birlikte simsarlık, alım-satım ve senet kırdırma²⁶⁰ gibi bir takım nitelemelere tabi tutulmuştur.

Kredi kartı kullanımı neticesinde ortaya çıkan ve İslam hukukçuları tarafından belirtilen bu görüşler çerçevesinde üye işyerinden alınan komisyon hakkında da yine farklı görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşlerin POS çalışma sistemi içerisinde tetkik edilmesi daha uygun olacaktır. Buna göre üye işyeri ile banka arasında gerçekleşen fiziki POS çalışma şekli de iki sınıfta incelenebilir:

A- Erken ödemeli: Banka tarafından üye işyerine yapılan bu ödeme işlemi genelde POS cihazı ile satım işleminin yapıldığı günden bir sonraki gün gerçekleşmektedir. Banka bu tür ödemeleri belli bir komisyon karşılığında yapmaktadır.²⁶¹ Söz konusu bu komisyonu caiz görenler; bankanın sağlamış olduğu hizmet sözleşmesi, kefalet sözleşmesi neticesinde hizmet mukabili olarak, ücretli vekâlet, banka-üye işyeri arasındaki indirim anlaşması,²⁶² simsarlık (komisyonculuk) ücreti,²⁶³ üye işyerinin kendi rızasıyla ödediği ücret²⁶⁴ vb. şeklinde yorumlamışlardır. Ayrıca kredi kartı ile yapılan alışverişlerde bankanın yaptığı hizmet karşılığında iş yeri sahiplerinden komisyon alması faiz olur mu? şeklinde sorulan soruya verilen cevapta Din İşleri Yüksek Kurulu, kredi kartıyla bir hizmet sunulduğunu belirtmiş ve bankaların sunmuş oldukları hizmet

²⁶⁰ Kredi kartlarının fikhî niteliği konusunda daha geniş bilgi için bkz. Yıldız, *Kredi Kartı Uygulamasında Banka İle Üye İşyeri Arasındaki İlişkinin Fikhî Durumu*, 49; konuyla ilgili değerlendirmeler için bkz. Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timân i'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islâmî*, 90...; Abdurrahman b. Salih el-Etram, “Bitâkâtü'l-i'timân et-tekyîfü ve'l-bedâilü”, *Mecelletü Mecmei'l-Fikhi'l-İslâmî* 15/3 (2004): 76...

²⁶¹ POS cihazı çalışma sistemi için bkz. TEB Bankası, Erişim 07.04.2020. <https://www.teb.com.tr/tebpos/calisma-sekilleri/>; Ziraat Bankası, Erişim 07.04.2020. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/sss/kart-ve-uye-isyeri/pos-ve-uye-isyeri>.

²⁶² Daha detaylı bilgi ve görüş sahibi çağdaş hukukçular için bkz. Bayındır, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fikhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler”, 50-53; Aktepe, “Kredi Kartı Sistemi ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 152-153-154; konuyla ilgili değerlendirmeler için bkz. Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timân i'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islâmî*, 101-102-103; Salih & en-Nâyif, “el-Ahkâmü's-ş-şeriyye li bitâkâtü'l-i'timâniyye benkü dübe'l-islâmî nümüzecen”, 51...; ayrıca bkz. Karî, “Bitâkâtü'l-i'timân gayru'l-muğattâti zâtî'l-eksât”, 103...

²⁶³ ed-Darîr, “Bitâkâtü'l-i'timân”, 26.

²⁶⁴ Görüş sahipleri için ve ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldız, *Kredi Kartı Uygulamasında Banka İle Üye İşyeri Arasındaki İlişkinin Fikhî Durumu*, 79.

karşılığında anlaşma gereği işyerlerinden aldıkları komisyonun faiz olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir.²⁶⁵

Bankanın erken ödeme karşılığında işyerinden almış olduğu komisyonu caiz görmeyenler ise böyle bir komisyonu *hamile verilen kredinin faizi* ve *senet kırdırma sonucu elde edilen bir fazlalık* şeklinde yorumlamışlardır.²⁶⁶

B- Geç (blokeli) ödemeli: Bu uygulama da kendi içerisinde ikili tasnife tabi tutulabilir. Şöyle ki;

a- Blokeli ve komisyonlu ödeme: Bu sistemde POS cihazı aracılığı ile yapılan satışların bedeli, her haftanın veya her ayın belirli bir gününde kendi durumuna göre daha düşük bir oranda komisyon karşılığında üye işyerine ödenmektedir.

b- Blokeli ve komisyonsuz (kesintisiz) ödeme: Bu işlemde bedel, belirtilen blokeli süre sona erdiğinde herhangi bir kesinti yapılmadan banka tarafından üye işyerinin hesabına geçmektedir.²⁶⁷

Taksitli satışın yapıldığı işlemlerde ise üye işyeri alacağını vade gününü beklemek yerine kesinti ile birlikte peşin olarak bankadan tahsil edebilmektedir. Bu tür işlem ise ‘indirim yap peşin öde’²⁶⁸ şeklinde telakki edilmiş ve söz konusu işlemin fıkıhçılar arasında tartışıldığı ifade edilmiştir.²⁶⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu işyerinin taksitli satış uygulamasında vadeyi beklemeden süresinden önce alacağını tahsil etme işlemini senet kırdırmaya benzetmiş ve caiz olamayacağını

²⁶⁵ İlgili fetva için bkz. Din İşleri Yüksek Kurulu, Erişim 07.04.2020.

<https://fetva.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/962/kredi-karti-ile-yapilan-alisverislerde-bankanin-yaptigi-hizmet-karsiliginda-is-yeri-sahiplerinden-komisyon-almasi-faiz-olur-mu>

²⁶⁶ Yıldız, *Kredi Kartı Uygulamasında Banka İle Üye İşyeri Arasındaki İlişkinin Fıkıhî Durumu*, 84.

²⁶⁷ POS cihazı çalışma sistemi için bkz. TEB Bankası, Erişim 07.04.2020.

<https://www.teb.com.tr/tebpos/calisma-sekilleri/>; Ziraat Bankası, Erişim 07.04.2020.

<https://www.ziraatbank.com.tr/tr/sss/kart-ve-uye-isyeri/pos-ve-uye-isyeri>.

²⁶⁸ Klasik İslam hukukunda bu ilke “ضع وتعجل” olarak tabir edilir. Bu doğrultuda yapılan işlem, klasik dönem fukahasının bir kısmı tarafından caiz görülmezken bir kısmı işlemi caiz görmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular* 2, 374-375; ayrıca bkz. Bayındır, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkıhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler”, 55-56.

²⁶⁹ Bkz. Abdülaziz b. Bâz, “Beyânü’r-râcih fi meseleti za’ ve teaccel”, Erişim 25.12.2021. <https://binbaz.org.sa/fatwas/3396/بيان-الراجح-في-مسألة-ضع-وتعجل>; İslam Fıkıh Akademisi alacaklı veya borçlunun talebi üzerine gerçekleşecek olan bu işlemin caiz olduğu yönünde karar almıştır. Fakat söz konusu bu işlem iki kişi arasında gerçekleşmelidir. Zira akademi, araya üçüncü bir kişinin girdiği işlemi caiz görmemektedir. Bkz. Heyet, “Karar bi şe’ni’l-bey’i bi’t-taksit”, Erişim 07.04.2020. <https://www.iifa-aifi.org/ar/1849.html>.

belirtmiştir.²⁷⁰ Buna mukabil günümüz hukukçuları arasında söz konusu işlemin sahih olacağı yönünde görüş belirenler de olmuştur. Bu görüşlerin temel argümanları ise işlemin nizaya götürmediği ve tarafların rızası ile gerçekleştiği,²⁷¹ faizli işlemlerde borç olarak verilen para, borçlunun sermayesi içerisinde artırılırken bu işlemde borcun azaltılmış olmasıdır.²⁷²

Görüldüğü üzere çağdaş fıkıhçılar böyle bir ilişkinin ne tür bir sözleşme olduğu noktasında ve buna bağlı olarak alınan komisyonun niteliği konusunda farklı yorumlar yapmışlardır. İslam hukukçuları arasında gerçekleşen bu tartışmalar, genel olarak akdin meşruluğu üzerinde olmayıp daha çok akdin niteliği ile ilgilidir. Birinci bölümde ifade edildiği üzere e-ödeme araçlarıyla yapılan sarf sözleşmeleri havale, kefalet, vekâlet vb. sözleşmelerle ilişkilidir. İlgili şartlara riayet edildiği sürece bu ilişki genel olarak caiz görülmüştür. Dolayısıyla bu bilgilerden yola çıkarak söz konusu uygulamaların sarf işlemine konu olacağı söylenebilir.

1.1.1.3. İşyeri ile Kredi Kartı Hamili Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkî Boyutu

Bankacılık kanunu açısından kredi kartı hamili ile üye işyeri arasındaki akdin bir satış, kira veya hizmet sözleşmesi gibi sözleşmelerden oluştuğu belirtilmişti. İslam hukuku açısından kart hamili ile üye işyeri arasındaki ilişkinin yine bir alım satım sözleşmesi olduğu belirtilebilir. Bu durumda hamil borcun ödenmesi için işyerini bankaya havale etmektedir.²⁷³ Bu noktada hemen belirtmek gerekirse birinci bölümde de ifade edildiği üzere “işyerinin, farklı nedenlerden dolayı sözleşmeli bankadan alacağını tahsil edememesi durumunda: sırası ile kartı çıkaran bankaya, sonra uluslararası kartlı sistem kuruluşlarına, en sonunda teorik de olsa kart sahibine başvuru hakkı saklı kalmaktadır.” İşte bu noktada Türkiye

²⁷⁰ İlgili fetva için bkz. Din İşleri Yüksek Kurulu, “Diyanete Sorulmuş”, Erişim 07.04.2020. <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=11638>; ayrıca bkz. Yıldız, *Kredi Kartı Uygulamasında Banka İle Üye İşyeri Arasındaki İlişkinin Fıkî Durumu*, 87-88-89.

²⁷¹ İlgili görüşe ayrıntılarıyla birlikte bkz. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, 378-380-381.

²⁷² Bayındır, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler”, 56.

²⁷³ Bkz. Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 58; Emîn ed-Darîr, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 37.

Bankalar Birliği'nin yayınladığı Bankacılar Dergisinde yer alan bu ifadeler ile “bankanın ödeme yükümlülüğünün borcun nakli anlamına gelmediği, kart hamilinin banka tarafından ödemenin yapılması ile işyerine karşı borcundan kurtulacağı”²⁷⁴ şeklinde yer verilen ifadeler, İslam hukuku açısından yapılacak olan değerlendirmelerde göz önünde bulundurulabilir. Konu bu çalışma açısından değerlendirilecek olursa her iki görüş arasında sarf akdi bağlamında herhangi bir fark yoktur. Zira birinci bölümde kendisine havale edilen kişinin (muğalun aleyhin) akdi yapan tarafların yanında (muğil ile alacaklının yanında) borcu ödemesi şartı ile sarf akdinde havalenin caiz olacağı belirtilmişti. İşlem havale sözleşmesi olarak düşünöldüğünde, borcun kendisine havale edilen bankanın akit meclisinde ve tarafların yanında hükmen bulunduğu durumda ise söz konusu sarfin caiz olabileceđi²⁷⁵ ifade edilmiştir. Aynı durum kefalet sözleşmesi içinde geçerli olacaktır.

1.1.1.4. POS Terminali Bulunan Banka ile Kredi Kartını Çıkaran Banka Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkğı Boyutu

Üye işyeri, alışverişte kullanılan kredi kartı hangi bankaya ait olursa olsun yaptığı satışın ücretini POS cihazını kuran sözleşmeli bankadan almaktadır. Sözleşmeli banka da söz konusu meblağı, kredi kartını kullanıma açan bankadan belli bir komisyon karşılığında geri almaktadır.²⁷⁶

Sistemin işleyişi noktasında alınan komisyonun niteliği hizmet bedeli olarak düşünölebilir.

²⁷⁴ Bkz. Reisoğlu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 111.

²⁷⁵ Gezgin, *Fıkğı Açısından Altın Mübadele İşlemleri*, 97; ayrıca konu bütönlüğünü bozmamak için e-ortamda yapılan sözleşmelerin elektronik araçlar ile kurulması konusuna değinilmeyecektir. İlgili konu hakkındaki değerlendirmeler ve daha fazla bilgi için bkz. Ayşe Darendeli, *İslam Hukuku Akit Teorisi Açısından İnternet Üzerinden Yapılan Sözleşmeler* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 62...

²⁷⁶ Reisoğlu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 110.

1.1.1.5. Kredi Kartı Çıkaran Bankalar ile Milletlerarası Kartlı Sistem Kuruluşları Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkhî Boyutu

Kredi kartlarının telif hakkı uluslararası sistem kuruluşlarına aittir. Bu sebeple kart çıkartan banka yıllık olarak bu kuruluşlara ücret ödemektedir. Buna mukabil kartın üzerinde bulunan ve bu kuruluşlara ait olan logolar garanti niteliği taşımaktadır. Zira bu kuruluşlar alacağın tahsil edilemediği durumlarda alacağın temin edildiği yerlerdir.²⁷⁷ Bu sebeple yıllık olarak ödenen bu ücret, sistemin işleyişi için sağlanan hizmet bedeli olarak düşünülebilir.

Kredilendirilen kredi kartları içerisinde katılım bankalarının sunmuş oldukları murabaha kartını da zikretmek bu çalışma açısından önemlidir. Bu sistemde bir mal veya hizmetin, müşteriye verilen vekâlete istinaden katılım bankası adına peşin satın alınması, daha sonra da müşteriye vadeli olarak satılması söz konusudur.²⁷⁸ Dolayısıyla bu kartlarda murabaha yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöneme göre; kart sözleşmesi imzalanırken müşteriye taksitli alacağı malları katılım bankası adına alması yönünde vekâlet verilmektedir. Ayrıca müşteriden, faizsiz bankacılık ilkelerine aykırı mal ve hizmetleri almayacağına ve doğmuş borçlarını ödemeyeceğine dair bir taahhütte alınmaktadır.²⁷⁹

Bu durumda kart hamilinin, katılım bankasının vekili konumunda olduğu ve kredi kartıyla aldığı bütün malları katılım bankası adına aldığı belirtilmiştir. Daha sonra ise kredi kartı POS cihazına girdiğinde, katılım bankası kendi adına mal alımına izin vermektedir. Hemen belirtmek gerekir ki POS cihazını kuran banka ile üye işyeri arasındaki bu ilişkinin borçlu alacaklı ilişkisi olduğu beyan edilmiştir.²⁸⁰ Alınan mallar da katılım bankasından kart hamiline akdi kâr oranı üzerinden liste fiyatla satılmaktadır. Yani kart hamili, katılım bankasından vadeli

²⁷⁷ Reisoğlu, “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”, 111-112.

²⁷⁸ Bkz. ed-Darîr, “Bitâkâtü'l-i'timân”, 31-32.

²⁷⁹ Kuveyt Türk, Erişim 08.04.2020. <https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-nedir>.

²⁸⁰ Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timâni'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islamî*, 122; Aktepe, “Kredi Kartı İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 383.

liste fiyatı üzerinden satın almaktadır. Bununla beraber katılım bankalarının haram olan malların alım satımına aracı olmadığı da belirtilmiştir.²⁸¹

Finans kurumlarının, müşteri tarafından istenilen malı satın almadan ve mülkiyetine geçirmeden, satıcıdan müşteriye intikalini sağlaması faiz olarak görülmüştür. Yine bu işlemde henüz malın satın alınmadan alışveriş yapılmasının yanında, finans kurumu malı aldıktan sonra müşterinin de ondan bu malı satın alacağı şeklinde ‘söz verme’ işlemi mevzubahistir. Bu nedenle böyle bir işlem caiz görülmemiştir.²⁸² Zira caiz görülen murâbahalı alışverişte birbirinden ayrı iki akdin bulunması gerekir.²⁸³

Katılım bankalarının teslim almadığı (kabzetmediği) malları satmasının caiz olup olmadığı konusu,²⁸⁴ müşterinin söz konusu malı kabzettikten sonra kendisine tekrar satması meselesi (Müşteri burada bir taraftan alıcı diğer taraftan satıcı konumunda olmaktadır.) ve müşteriye verilen vekâlet anlaşması ile murabaha akdinin birleşerek bir akitte iki akit (mürekkep akit) yasağı şeklini alması konuları tartışmalıdır.²⁸⁵ Bu meseleler söz konusu bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer almadığı için burada ilgili tartışmaların değerlendirilmesine girilmeyecektir. Bununla birlikte ödeme araçları ile doğrudan bağlantılı olan meselelere ise ileriki başlıklarda değinilecektir.

²⁸¹ Bkz. Katılım Analiz, “İslam İktisadı Sözlüğü”. Erişim 10.04.2020. <https://katilimanaliz.com/islam-iktisadi-sozlugu/>; Aktepe, “Kredi Kartı İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 379.

²⁸² Her iki mevzu hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz. Komisyon, *İslam’da Alışveriş ve Ticaret Hukuku* (b.y.: İkra Yayınları, 2016), 105...; ayrıca bkz. ed-Darîr, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 32.

²⁸³ Komisyon, *İslam’da Alışveriş ve Ticaret Hukuku*, 104-105; konuyla ilgili olarak yapılan farklı bir değerlendirme için bkz. Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 61-62.

²⁸⁴ Mezheplerin konu hakkındaki görüşleri için ve konuya yönelik olarak yapılan değerlendirmeler için bkz. Sorularla Katılım Bankacılığı, “Katılım Bankasının Teslim Almadığı Malı Satması Caizmidir”, Erişim 10.04.2020. <http://www.katilimbancaciligi.com/katilim-bankasinin-teslim-almadigi-mali-satmasi-caiz-midir/>.

²⁸⁵ Nazan Kapıcı, *Katılım Bankalarının Murabaha İşlemlerinde Malın Kabzı Meselesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 69-70; ayrıca bir malın teslim alınmadan (kabz öncesi) satışı konusunda geniş bilgi için bkz. Mohammad Hashim Kamali, *İslam Ticaret Hukuku: Vadeli İşlem Sözleşmeleri ve Opsiyonların Analizi*, çev. Nazan Lila (İstanbul: alBaraka Yayınları 2020), 167.

1.1.2. Kredilendirilmeyen Kredi Kartlarının (Charge Card) Kullanımı ve Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi

Birinci bölümde ifade edildiği üzere charge kartların tekrar kredilendirilmeme özelliği bulunmakta ve yapılan harcamanın ödemesi belirtilen tarihte yapılması gerekmektedir. Bu özelliği ile charge kartlar, credit kartlardan ayrılmaktadır.²⁸⁶ Ayrıca charge kartlar, kart sahibinin hesabında önceden para bulundurmaması ile de debit kartlardan²⁸⁷ ve akıllı kartlardan (smart card) ayrılmaktadır.

Taraflar arasındaki hukuki ilişki açısından charge kartlar ile credit kartların aynı olduğu durumlar burada tekrar ele alınmayacaktır. Bunun dışında tıpkı murabaha kartında olduğu gibi İslâmî finans kuruluşları, bu kartlarla yapılan alım satım işlemlerini üye işyeri noktasında sınırlandırabilmektedirler. Bu bağlamda fikhî açıdan meşru olmayan mal veya hizmetlerin alım ve satımı engellenebilmekte ve kartın bu işlemlerde kullanılamayacağı aksi takdirde kapatılma yetkisinin katılım bankasında olacağı şart koşulabilmektedir.²⁸⁸ Bu noktada, faizli işlemlere girilmemesi kaydı gibi kredi kartları için ifade edilen bir takım sınırlar ve şartlar, katılım bankalarına ait kredilendirilmeyen kredi kartları için söz konusu olmayacaktır. Bununla birlikte söz konusu işlemlerin fikhî ilkelerle çelişmemesi için, sözleşmede meşru olmayan şartların bulunmaması veya hamilin yasaklanan işlemleri yapmaması gereği yine bu kartlar içinde geçerlidir.²⁸⁹

Bankaların bir kısmı charge kartlarla nakit çekilişini kapalı tutmakta iken, bazıları bu imkânı tanımaktadır. Şayet borç ay sonunda toptan ödenirse, kart

²⁸⁶ Charge kartların credit kartlardan ayrıldıkları noktalar için bkz. Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 50.

²⁸⁷ Bkz. Birinci Bölüm, “Kredilendirilmeyen Kredi Kartları (Charge Card)” başlığı; ayrıca bkz. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, 357; Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 46-47-48; charge kartların özellikleri için bkz. en-Nâyif, “el-Ahkâmü’ş-şerî’yye li bitâkâtü’l-i’timâniyye benkü dübe’l-islamî nümüzecen”, 25-26; her üç kart çeşidi için bkz. Karî, “Bitâkâtü’l-i’timân gayru’l-muğattâti zâtî’l-eksât”, 97.

²⁸⁸ Bkz. AAOIFI, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, 68.

²⁸⁹ AAOIFI, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, 72; ayrıca bkz. Salih & en-Nâyif, “el-Ahkâmü’ş-şerî’yye li bitâkâtü’l-i’timâniyye benkü dübe’l-islamî nümüzecen”, 27; ed-Darîr, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 20-21; söz konusu kartların temel özellikleri için bkz. Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 49.

hamili ile banka arasındaki bu ilişkinin karz-ı hasen olarak nitelenebileceği²⁹⁰ ifade edilmiştir. Fakat ‘kredilendirilen kredi kartlarının hamil ile banka arasındaki ilişki’ bölümünde ifade edildiği üzere banka çekilen nakde faiz yansıtacak olursa, bu ilişki faizli borç ilişkisine dönecektir. Hamilin böyle bir işlemin içerisine girmesi ise caiz olmayacaktır.

1.1.3. Kredi Kartlarının Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi

Kredi kartı aracılığıyla yapılan altın veya gümüş alım satım işlemleri günümüz hukukçuları arasında tartışılmaktadır. Buna göre bazı hukukçular mutlak olarak gerek kredi kartlarıyla, gerekse banka kartlarıyla yapılan altın alım satım işlemlerini caiz görmemektedirler. Zira bu görüş sahiplerine göre kuyumcu alacağını hemen alamamakta, bu nedenle de söz konusu işlemler peşin olarak gerçekleşmemektedir. Yine bu görüşte olan diğer bir gruba göre kuyumcu alacağını peşin olarak almış olsa bile işlem tekâbüz unsuru açısından problemlidir.²⁹¹ Zira birinci bölümde ifade edildiği üzere sarfta hükmi kabzı kabul etmeyenler bu kartlarla altın alışverişini de caiz görmemektedirler. Bazıları ise ifade edilen kartlarla yapılan altın alışverişlerini mutlak olarak caiz görmektedir. Bu görüşe göre müşterinin hesabında para bulunsun veya bulunmasın banka işlem fişlerini ödemek zorundadır. Bu nedenle de söz konusu işlem fişleri bağlayıcı kabul edilmektedir. Buna göre satış makbuzu ile kabz tamamlanmış olmaktadır.²⁹²

Günümüz hukukçularından bazıları da banka kartları ile yapılan işlemleri caiz görürken, kredi kartıyla yapılan altın alışverişlerini caiz görmemektedir. İslam Fıkıh Akademisinin kararı da bu yöndedir. Daha önce ifade edildiği üzere İslam Fıkıh Akademisi, sözleşmesinde faiz şartının bulunduğu kredi kartının

²⁹⁰ Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 48; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, 361-362.

²⁹¹ Bkz. ed-Darîr, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 27-28.

²⁹² Ebu Umer Dübyânî b. Muhammed ed- Dübyânî, “Bitâkâtü’l-i’timân ve tekyîfü’l-fikhiyyü”, *Mevsüatü’l-Mâliyye* 4/4 (2011); ayrıca bkz. Bedevî, *Ahkamu’s-sarfi’l-elektrünî fi’l-fikhi’l-islami*, 62-63; sarf akdindeki tekâbüz şartının sadece altın ve gümüş paralar için geçerli olduğunu belirtenlere göre her iki kartla döviz alımı da caiz görülmüştür. Bkz. El-Cevâhirî, “Bitâkâtü’l-i’timân el-ikrâz”, 137-141; ayrıca günümüzde altının para ya da mal sınıfında olup olmadığı konusunda da bir tartışma bulunmaktadır. Bu noktada para sayılan altın ve para sayılmayan altın şeklinde bir ayırımı yapılmıştır. Bu ayırma göre para sayılmayan altınların taksitli olarak alınıp satılacağı belirtilmiştir. Bkz. Aktepe, “Kredi Kartı İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 381-382; İshak Emin Aktepe, *Katılım Finans* (İstanbul: TKBB Yayınları, t.y.), 132-133.

kullanımını caiz görmemektedir.²⁹³ Bununla birlikte bu görüş sahiplerine göre banka kartlarıyla yapılan altın işlemlerinde hükmi kabz tahakkuk etmekte,²⁹⁴ kredi kartlarıyla yapılan sarf işlemlerinde ise hükmi kabz tahakkuk etmemektedir.²⁹⁵ Zira kredi kartı POS cihazından geçirildiğinde harcama tutarı banka hesabındaki tutardan düşülmemekte, kredi limitinden kesinti yapılmaktadır. Bunun için kuyumcu satış onayı almaktadır. Bu görüş sahiplerine göre burada hakiki veya hükmi kabz gerçekleşmemektedir.²⁹⁶

Müşteri banka/kuyumcu temelinde kredi kartlarının kullanımı ile gerçekleşen altın alım satım işlemleri başlıca şu şekilde sıralanabilir:

1- Vadeli veya vadesiz altın hesabı gibi banka altın hesaplarına altın alımı yapılabilmesi: Bankalar son dönemlerde altın depo hesapları adıyla fiziki olarak altın alım satım işlemleri yapmaktadırlar. Bunun yanında vadeli veya vadesiz altın mevduat hesapları aracılığı ile hesaplar üzerinden altın ticareti de yapmaktadırlar. Bu manada kuyumcular sadece altın alım satım işlemleri yaparken, bankalar vadeli altın depo hesabı açmakta ve hesap sahibine vade sonunda belli oranda faiz ödemektedirler.²⁹⁷ Böylelikle de yatırımcılar hem altının fiyat yükselişinden faydalanmakta, hem de faiz gelirini elde etmektedirler.²⁹⁸ Bu noktada vadeli ve vadesiz hesabın tanımlarının yapılması önem arz etmektedir. Zira söz konusu hesabın türü, yapılan işlemlerin hükmi boyutlarını etkileyecektir.

2007/1 Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ'in 3. maddesinde vadeli ve vadesiz mevduat hesapları şu şekilde tanımlanmıştır:

²⁹³ İslam Fıkıh Akademisinin kararları için bkz. Heyet, “Karar bi şe’ni bitâkâtü’l-i’timân”, Erişim 10.02.2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/2153.html>; Heyet, “Karar bi şe’ni mevzû’i bitâkâtü’l-i’timâni ğayri müğattâ”, Erişim 10.02.2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/2055.html>.

²⁹⁴ Bkz. Zühaylî, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 54.

²⁹⁵ El-Cevâhirî, “Bitâkâtü’l-i’timân el-ikrâz”, 137.

²⁹⁶ Bkz. Dübyânî, “Bitâkâtü’l-i’timân ve tekyîfü’l-fikhiyyü”, 4/4; ayrıca bkz. Bedevî, *Ahkamu’s-sarfî’l-elektrûnî fi’l-fikhi’l-islamî*, 62-63; Arafât, *Bitâkâtü’l-i’timân i’l-benkiyye fi’l-fikhi’l-islamî*, 115-116-117.

²⁹⁷ Ersan Öz & Aysın Fidan, “Türkiye’de Altın Bankacılığı Faaliyetleri ve Vergilendirilmesi”, *Maliye Dergisi* 164 (2013): 124-125.

²⁹⁸ Neşe Çoban Çelikdemir & Abdurrahman Çetin, “Altın Bankacılığı ve Altın İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi”, *AKÜ İİBF Dergisi* 17/2 (2015): 17.

- Vadesiz mevduat: “Bankanın izni aranmaksızın hesap sahibi tarafından istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilen (...) faiz tahakkukları yıl sonunda veya hesabın kapatılmasında yapılan mevduattır.”²⁹⁹

- Vadeli mevduat: “1 aya kadar vadeli (1 ay dâhil), 3 aya kadar vadeli (3 ay dâhil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dâhil) (...) faiz ödemeli olarak açılabilen mevduattır.”³⁰⁰

Bu bilgiler ışığında bir değerlendirme yapılacak olursa:

A- Vadeli hesap: Vadeli hesabın tanımında belirtildiği üzere belli bir süreden sonra vadeli hesaba faiz ödemesi yapıldığı için bu hesaba altın alımı yapılması fikhî açıdan uygun olmayacaktır.

B- Vadesiz hesap: Bu hesap türünde banka, her hangi bir faiz ödemesinde bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bankalar mevduat hesaplarındaki varlıklarla elde ettikleri kârların, belli bir oranını vadeli hesap sahibine faiz getirisi olarak öderken, vadesiz hesaplarda bu getirinin tamamı bankanın kendi bünyesinde kalmaktadır. Vadesiz hesap da olsa bu husus göz ardı edilmemelidir.

Kredi kartı ile veya kartın bağlı olduğu hesap aracılığı ile gerek bankaların vadesiz altın hesabına yapılan altın alım işlemleri, gerekse kuyumculardan POS sistemleri aracılığıyla yapılan altın alım işlemlerinin fikhî açıdan problemlilik olmaması için öncelikle hesap sahibinin bazı noktalara dikkat etmesi gerekecektir. Buna göre kredi kartı borcu, ödeme tarihinde kapatılmadığında karta gecikme faizi yansıtılmaktadır. Ayrıca karta tanımlanan limit aşıldığında bu defa limit aşım faizi yansıtılmaktadır. Bu nedenle hesap sahibinin ifade edilen her iki duruma son derece dikkat etmesi gerekecektir.

Günümüzde bankaların uygulamış oldukları altın alım satım işlemleri iki başlık altında ele alınabilir. Buna göre;

1- Bankalar mevcut olmayan (ya da malik olmadıkları) altınlar üzerinden sadece kaydî olarak altın satışı yapabilmektedirler.³⁰¹

²⁹⁹ Bkz. Mevzuat Bilgi Sistemi, “Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ”, Erişim 10.04.2020.
<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=9.5.11074&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>.

³⁰⁰ Mevzuat Bilgi Sistemi, “Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ”.

2- Mevcut altınlar üzerinden satım işlemi de yapılabilir. Fakat bu uygulamaya göre bankalar genel olarak iki şekilde işlem yapmaktadırlar.³⁰² Buna göre satın alınan altının tamamının fiziki olarak teslimi yapılabildiği gibi fiziki teslimat noktasında belirli bir miktar sınır konulup aşağısı için fiziki teslimatın yapılmadığı uygulamalar da bulunmaktadır.³⁰³

Hemen belirtmek gerekir ki, birinci kısımda yer alan uygulama İslam hukuku açısından problemli görülmüştür. Zira bu durumda hakiki veya hükmi kabz gerçekleşmemektedir.³⁰⁴ Ayrıca teslim garantisi olmayan *ma'dumun satışı* da caiz değildir.³⁰⁵ Altın hesaba fiili olarak girmiyor ve hesap sahibi istediği zaman altınını fiziki olarak alamıyor, sadece sanal olarak altın hesapta yer alıyor ise böyle bir işlemin caiz olamayacağı belirtilmiştir.³⁰⁶ İkinci kısımda yer alan her iki uygulamanın ise caiz olacağı yönünde bir görüş belirtilmiştir.³⁰⁷

³⁰¹ Bkz. el-İslâm Sûâl ve Cevâb, Erişim 10.02.2020. <https://islamqa.info/ar/answers/217380/>-هل يقوم-التقييد-المصر في-مقام-القبض-الحقيقي في-شراء-الذهب-من-البنك ببيع-وشراء-الذهب-عن طريق-البنك/76932/fatwa/76932/البنك ببيع-وشراء-الذهب-عن طريق-البنك

³⁰² Satış yapılacak olan altının bankada mevcut olduğu uygulamalarla ilgili olarak çeşitli fetva platformlarında farklı uygulamalardan da söz edilmiştir. Ayrıca konu hakkında bir tartışmada bulunmaktadır. Buna göre müşterinin satın aldığı altın banka tarafından hesap sahibi adına tayin edilip ayrılıyorsa bu işlem hükmi kabz niteliğinde görülmüştür. Tayin işlemi ise külçe altınların alışım numarasının kaydedilmesi yoluyla veya söz konusu altınların hesap sahibi adına tayin edilmesi yoluyla olabilir. İşte bu işlemin caiz olduğu beyan edilmiştir. Fakat aynı uygulamada tayin işlemi yapılmıyor söz konusu altınların miktarı sadece ilgili hesaba kaydediliyorsa hükmi kabzın bu işlemde zayıf kaldığı ve bu şüpheli işlemde uzak durmanın gerekeceği beyan edilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. el-İslâm Sûâl ve Cevâb, Erişim 10.02.2020. <https://islamqa.info/ar/answers/217380/>-هل يقوم-التقييد-المصر في-مقام-القبض-الحقيقي في-شراء-الذهب-من-البنك ببيع-وشراء-الذهب-عن طريق-البنك/76932/fatwa/76932/البنك ببيع-وشراء-الذهب-عن طريق-البنك

³⁰³ Bkz. Servet Bayındır, “Bankalarda Altın Hesabı Açtırmak veya Oraya Para Yatırmak Caiz midir?”, İslam İktisadı Araştırmaları Derneği. Erişim 10.02.2021. <https://www.iktisad.org.tr/bankalarda-altin-hesabi-actirmek-ve-oraya-para-yatirmak-caiz-midir/>; ayrıca bkz. Dumlu, “Fıkîhî Açından Altın Hesabı”, 253.

³⁰⁴ Bkz. el-İslâm Sûâl ve Cevâb, Erişim 10.02.2020. <https://islamqa.info/ar/answers/217380/>-هل يقوم-التقييد-المصر في-مقام-القبض-الحقيقي في-شراء-الذهب-من-البنك ببيع-وشراء-الذهب-عن طريق-البنك/76932/fatwa/76932/البنك ببيع-وشراء-الذهب-عن طريق-البنك

³⁰⁵ Akit esnasında mevcut olmayan malların satışı caiz görülmemiştir. Bu bakımdan buğdayın içindeki unun satımı, zeytinin veya susamın içindeki yağın satımı caiz değildir. Zira bunların tamamı *ma'dumun satışı* olarak değerlendirilmiştir. Bkz. el-Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 5: 139.

³⁰⁶ Orhan Çeker, “Genel Müzakere”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III* (Ankara: Kalkan Matbacılık, 2013), 323-324.

³⁰⁷ Bayındır, “Bankalarda Altın Hesabı Açtırmak veya Oraya Para Yatırmak Caiz midir?”.

Konu tarafımızca değerlendirilecek olursa, kredi kartı aracılığıyla bankanın vadesiz altın hesabına altın alımı işlemlerinde bedeller anlık olarak taraflara teslim edilmiş olmaktadır. Bu durumda hamilin vadesiz altın hesabına satın almış olduğu miktar anında hesabına geçeceği gibi, ödemiş olduğu miktar da bankanın kendi bünyesinde kalmış olmaktadır. Bu durumda kredi limitini zaten banka sağlamış olmaktadır. Hamil TL üzerinden harcadığı tutarı bankadan borç almış olmaktadır.³⁰⁸ Görüldüğü üzere işlem sarf akdinin peşinlik ilkesine aykırı değildir. Fakat ifade edildiği üzere söz konusu bu işlem, sadece hesap kaydından ibaret olmamalıdır. Bankada fiziki olarak altın bulunmuyor, müşterinin isteği üzerine önceden haber verilmesiyle talep edilen miktar banka tarafından sağlanmaya çalışılıyorsa bu durumda banka yine olmayan bir şeyi satmış olacağından işlemin caiz olmaması gerekir. Fakat banka tarafından teslim edilecek altınlar bankaya ait kasalarda mevcut olup, talep edilen miktarın ve cinsin ayarlanması bakımından geçen kısa sürenin de ma'dumun satışı kategorisine indirgenmemesi gerekir. Bu konuda önemli olan husus, bankanın teslim edemeyeceği altınları satması problemidir. Yoksa satılan altınların fiziki olarak teslim edebilme imkânı sunulduktan sonra söz konusu altının karşılığı, farklı bir para cinsi ile o günkü kurdan alınabilir. Konu zimmette sarf çerçevesinde birinci bölümde ifade edilmişti.

Bankaların, fiziki teslimat noktasında belirli bir miktar sınır koyduğu ve aşağısı için fiziki teslimatı gerçekleştirmediği uygulamalarda³⁰⁹ ise söz konusu işlem, fiziki teslimatın yapılmadığı kısımda problemlili hale gelecektir. Zira her ne kadar satın alınan miktar bankada mevcut olsa da, alışveriş işlemi sanal olarak gerçekleşmiş olacaktır. Mevcut olmasına rağmen teslim edilemeyen bir malın ise ma'dum sayılacağı belirtilmiştir.³¹⁰ Ayrıca fiziki teslimatın talep edilmesi durumunda bankalar tarafından nakliye vb. bir takım masraflarda yansıtılabilmektedir. Bu konuya virman başlığı altında değinilecektir.

³⁰⁸ Bankalar tarafından sağlanan harcama limitleri; kart kullanılmadan önce gayri nakdi kredi iken kullanımdan sonra nakdi krediye dönüşmektedir. Bkz. Kaya, *Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması*, 40.

³⁰⁹ Bkz. İş Bankası, Erişim 15.04.2020. <https://www.isbank.com.tr/vadesiz-altin-hesabi>; Yapı Kredi, Erişim 15.04.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/mevduat-urunleri/altin-gunleri>.

³¹⁰ Çeker "Katılım Bankası İşlemleri (Müzakereler)", 323.

2- Kredi kartıyla fiziki POS, cep POS ya da sanal POS sistemleri üzerinden kuyumcudan altın alımı yapılabilmesi: Sarf akdinin şartlarından olan bedellerin peşin olarak ödenmesi ya da te'cile (vadeye) müsaade edilmemesi fiziki/cep POS veya sanal POS uygulamaları ile yakından ilgilidir. Bu nedenle konu burada POS çalışma sistemi üzerinden tetkik edilecektir. POS çalışma sistemi bu çalışmada “Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi” başlığı altında daha önce ele alınmıştı. Buna göre POS çalışma sistemi esas alındığında işyeri taksitli çekim veya tek çekim üzerinden sattığı altınların karşılığını geç ödemeli (İster blokeli ve komisyonlu olsun isterse blokeli ve komisyonsuz olsun.) sistem üzerinden alacak olursa söz konusu işlem peşinlik ilkesi açısından problemlili olacaktır. Zira bu durumda müşteri altınını peşin olarak alırken kuyumcu alacağını peşin alamamış olmaktadır.

Erken ödemeli sistemde ise, banka ile işyeri arasında meydana gelen POS çalışmasının peşin olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusu tartışmalıdır. Şöyle ki; konuyla ilgili olarak Din İşleri Yüksek Kurulu, işlemin caiz olabilmesi için söz konusu bedelin anında satıcının hesabına geçmesini şart koşmuş aksi halde veresiye satışı olacağını belirtmiştir.³¹¹ Bunun yanında bankaların uygulamada iki gün sonra yapmış olduğu ödemenin, örfen peşin bir ödeme olarak kabul edildiği belirtilmiştir.³¹² Yine sarrafin hesabına peşin olarak geçmiş olan satış bedelinin bir veya iki gün kadar geciktirilip, toplu olarak çekilmesinin peşin satış işlemi ile çelişmemesi gerekeceği telakki edilmiştir.³¹³ Tahsilatı erken ödemeli sistem üzerinden gerçekleştirilen vadeli uygulamalarla ilgili olarak yapılan değerlendirmeler ise şu şekildedir:

a- Banka ile müşteri arasında devam eden vadeli işlemde sarrafta sorumludur. Her üç tarafta faizli işlem içerisinde yer almaktadır.³¹⁴

³¹¹ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 502-503.

³¹² Bayındır, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkıhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler”, 53.

³¹³ Ancak banka ile müşteri arasında devam eden vadeli işlemde sarrafin da sorumlu olacağı ifade edilmiştir. Bkz. Döndüren, “Kur’an ve Sünnete Göre Altınla İlgili Ticaret Muameleleri”, 495-496; bu noktada şu husus belirtilmelidir ki, kredi kartı ile taksitli işlem yapılmış olsa bile sarraf alacağının tamamını bir gün sonra komisyon karşılığında veya harcamayı taksitlendirme uygulamasına göre ek bir komisyon ödmeden bankadan alabilmektedir. Konuyla ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

³¹⁴ Bkz. Döndüren, “Kur’an ve Sünnete Göre Altınla İlgili Ticaret Muameleleri”, 495-496.

b- Müşterinin taksitli işlem yaparak vade farkı ödemesi caiz değildir. Fakat müşteri ile banka arasında devam eden taksitlendirme uygulamasından kuyumcu sorumlu değildir.³¹⁵

Konu tarafımızca iki farklı açıdan değerlendirilecektir. Zira kuyumcular kredi kartına doğrudan taksitli satış yapabilmektedirler. Bunun yanında kredi kartıyla yapılan peşin alışveriş harcaması taksitlendirilebilmekte ya da taksitlendirme yoluna gitmeden yapılan harcamanın tamamı ödeme gününde kapatılabilmektedir. Her üç durumda da kuyumcu alacağını bankadan erken ödemeli sisteme göre alabilmektedir. Buna göre;

1- Bankalar, gerek kuyumcular aracılığıyla doğrudan gerekse müşterilerinin alışveriş borcunu taksit bölme yoluyla dolaylı olarak kredi kartlarıyla taksitli ürün alabilme imkânı sunabilmektedirler. Dolayısıyla burada iki farklı durum söz konusu olacaktır:

A- Kuyumcunun kredi kartına taksit yaptığı uygulamada; kuyumcu sattığı altının bedelini her bir taksiti beklemek yerine normal komisyondan daha fazla ödeyerek bankadan erken ödemeli sisteme göre tahsil edebilmektedir. Bu tür işlemin ‘indirim yap peşin öde’ ilkesi doğrultusunda değerlendirildiği daha önce beyan edilmişti. Bununla birlikte söz konusu işleme cevaz vermeyenlerin bulunduğu da ifade edilmişti. Tarafımızca yapılacak olan değerlendirmede bu yöndedir.

B- Bankalar bazen müşterilerine bir takım avantajlar sunmaktadır. Buna göre işyeri normal komisyon üzerinde bir komisyon ödemediği erken ödemeli sistemle alacağını tamamını almakta olup, müşteri bankaya olan borcunu taksitle ödeyecektir. Yani müşteri tek çekimle ödemesini yapmakta, sonra kendi hesabı üzerinden bankaya ödeyeceği borcu taksit bölme yoluyla taksitlendirmektedir.³¹⁶ Özellikle bankalar,

³¹⁵ Hayrettin Karaman, “Kredi Kartı ile Altın Satımı”, Erişim 15.12.2021. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0178.htm>; ayrıca günümüzde kullanılan ziynet altınların ve gümüşlerin meta hükmünde olduğu yorumu da bulunmaktadır. Bu görüşe göre de ifade edilen altınların vadeli olarak satımı caiz olacaktır. Bkz. Hayrettin Karaman, “Altın Vadeli Satılmaz”, Yeni Şafak. Erişim 15.12.2021. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/altin-vadeli-satilamaz-56550>; ayrıca bkz. Aktepe, *Katılım Finans*, 112-113.

³¹⁶ Harcamayı taksitlendirme uygulamaları hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz. Maximum, Erişim 11.12.2021. <https://www.maximum.com.tr/TR/odeme-taksitlendirme-ve-erteleme/taksitlendirme/Sayfalar/taksitlendirme.aspx>; Worldcard, Erişim 11.12.2021. <https://www.worldcard.com.tr/finansal-cozumler/taksitlendirme/harcama-taksitlendirme>;

cep POS uygulaması gibi daha yeni olan bazı uygulamaları yaygınlaştırmak amacıyla bu şekilde bir takım avantajlar sunabilmektedir. Yeri gelmişken cep POS uygulamasından da bahsetmek yerinde olacaktır. Zira cep POS uygulaması yeni bir uygulamadır. Gün geçtikçe uygulamanın çalışma şeklinin gelişeceğini ve değişeceğini ön görmek zor olmasa gerek. Bu bakımdan konu hakkındaki bilgilendirme, uygulamanın şimdiki çalışma şekli esas alınarak yapılacaktır. Buna göre cep POS uygulaması fiziki POS cihazına gerek kalmadan mobil uygulama akıllı telefona yüklenerek kredi kartı ya da banka kartı ile akıllı telefon üzerinden ödeme yapma imkânı sunmaktadır. En önemli avantajı normal fiziki POS cihazına gerek duyulmadan internetin olduğu her yerden akıllı telefonlar aracılığı ile ödeme alınabilmesidir. POS cihazındaki üyelik ücreti yerine cep POS uygulamasında tek çekimle ya da işyerinin sunduğu taksitli ödeme işlemi sebebiyle müşterinin yapmış olduğu harcama tutarı üzerinden komisyon alınabilmektedir. Şayet taksitli satış işlemi, bankanın müşterisine sağlamış olduğu harcamayı taksitlendirme avantajı dışında ise söz konusu komisyon taksit sayısı çoğaldıkça da değişebilmektedir. Komisyon kesildikten sonra kalan meblağ, uygulamanın ait olduğu kuruma göre değişkenlik göstermekle beraber bir gün veya iki gün içerisinde işyerinin belirtmiş olduğu hesaba yatırılmaktadır. Şayet alışveriş işlemi hafta sonu yapılmış ise söz konusu meblağ haftanın ilk günü yatırılmaktadır.³¹⁷

Dikkat edilecek olursa bankaların müşterilerine avantaj olarak sundukları harcamayı taksitlendirme uygulamasında işyeri alacağını ek komisyon ödemededen alabilmekte ve bu durum ‘indirim yap peşin öde’ ilkesiyle çelişmemektedir. Fakat buradaki temel problem müşteri ile banka arasında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durumda iki kısımda ele alınabilir. Buna göre;

VakıfKart, Erişim 11.12.2021. <https://www.vakifkart.com.tr/ss/kredi-kartlarinda-yeni-taksit-uygulamasi>; ayrıca bkz. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular* 2,132.

³¹⁷ Burada ifade edilen bilgiler, ilgili platform temsilcileri ve işyerleri ile yapılan görüşmeler neticesinde edinilmiş ve özetlenerek burada beyan edilmiştir. Ayrıca söz konusu uygulama hakkında bilgi edinmek için bkz. Alneo, Erişim 11.10.2020. <https://alneo.com.tr/>

a- Müşterinin bankaya ödeyeceği tutar taksitde bölünüp bankanın da taksit sayısına göre ana borç üzerine vade farkını eklediği bir işlem faizli bir işlemdir.³¹⁸ Dolayısıyla söz konusu uygulamanın müşteri açısından caiz olmayacağı açıktır.

b- Müşterinin bankaya ödeyeceği borç üzerine herhangi bir vade farkı alınmayıp, banka ana borç üzerine taksit imkanı sunacak olursa bu problem ortadan kalkacaktır. İşte bu işlemin veresiye kabilinden olmayıp, caiz olduğu ifade edilmiştir. Zira bu durumda müşterinin peşin bir fiyatla altın satın aldığı, kart borcunu ise vade farkı olmaksızın geri ödeyeceği, kuyumcunun da söz konusu bedeli peşin olarak alabileceği ve bankaya ayrıca komisyon ödemeyeceği belirtilmiştir.³¹⁹

İfade edildiği üzere bu noktada müşteriye vade farkı yansıtılmamaktadır. Kuyumcudan da ek bir komisyon alınmamaktadır. Ancak bu uygulamada sarf akdinin peşinlik ilkesi gereği kuyumcunun alacağını peşin olarak alıp almadığı sorunu ortaya çıkmaktadır ki bu durum tek çekim kısmında değerlendirilecektir.

2- Kredi kartı ile tek çekim yapılmış ya da vade farkı alınmaksızın müşterinin bankaya olan borcu taksitde bölünmüş olsa bile POS cihazı çalışma şeklinde görüldüğü üzere ya da cep POS uygulamasında belirtildiği üzere kuyumcu en erken ödemeli sistemde dahi alacağını bir gün sonra tahsil edebilmektedir. Bu noktada hesabına işlenen sadece alacak kayıdır. Bu durumda her ne kadar müşteri altınını peşin olarak almış, parasını da banka aracılığıyla peşin olarak yatırmış olsa bile bedel bir sonraki gün kuyumcunun tasarrufu altına girecektir. Hâlbuki birinci bölümde genişçe ifade edildiği üzere banka kayıtlarının veya elektronik ortamda gerçekleşen kayıtların hükmi kabz niteliğinde kabul edilmesinin nedeni, söz konusu bedellerin kişinin zimmetine ve tasarrufu altına girmesi olarak beyan edilmişti. Burada ise yatırılan para bir gün veya iki gün sonra kuyumcunun tasarrufu dâhilinde olmaktadır. Bu nedenle yapılan işlem peşinlik ilkesine aykırı olacaktır.

³¹⁸ Harcama taksitlendirme özelliği ürün noktasında sınırlandırılabilir. Buna göre bazı sözleşme koşullarında kuyumcu harcamalarının sonradan taksitlendirme özelliğine kapalı tutulduğu bilgisi yer almaktadır. Ayrıca taksitlendirme uygulaması için ve söz konusu işleme uygulanan faiz oranları için bkz. Maximum, Erişim 11.12.2020. <https://www.maximum.com.tr/TR/odeme-taksitlendirme-ve-erteleme/taksitlendirme/Sayfalar/taksitlendirme.aspx>; Worldcard, Erişim 11.12.2020. <https://www.worldcard.com.tr/finansal-cozumler/taksitlendirme/harcama-taksitlendirme>

³¹⁹ Bkz. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular* 2,132-133.

Yukarıda beyan edilen durumların dışında kuyumcuların kredi kartıyla altın alımı işlemine çözüm olarak yaptıkları bir takım uygulamalar da bulunmaktadır. Buna göre kuyumcu kendi kasasından müşteriye nakit borcu vermekte, verdiği borçla da peşin olarak altın satışı yapmaktadır. Bu işlem bittikten sonra kuyumcu vermiş olduğu borcu tekrar müşterinin kredi kartından çekerek geri almaktadır. Bu işlem hem kuyumcunun satış görüntüsü yapması açısından hem de menfaat karşılığı borç verme açısından sorunludur.³²⁰

Satış görüntüsü vererek esnafın bankadan para çekmesinin doğru olmadığı ifade edilmiştir. Zira ortada bir alışveriş olmadığı için bu işlem kanuna aykırı olmaktadır. Bu durumda esnafın bankaya komisyon ödeyerek bankadan para çekmiş olacağı, dolayısıyla işlemin faizli bir işlem olduğu ve bankanın esnafın çektiği para karşılığında alacağı komisyonun faiz sayılacağı belirtilmiştir.³²¹ Kuyumcu nakit olarak verdiği borcu kredi kartıyla geri almamış olsa bile işlem menfaat karşılığı borç verme açısından problemlidir. İşlemin caiz olabilmesi için kuyumcu altın satmak için değil, karz-ı hasen cihetinden borç vermesi gerekir. Müşteri de ister o kuyumcudan isterse farklı kuyumcudan altın alabilecek durumda olmalıdır. Bu işlemden kuyumcu habersiz olduktan sonra müşteri farklı kuyumcuya gitmek yerine o kuyumcudan altın almasında zaten bir problem olmayacaktır.

Kredi kartı hesabı üzerinden banka altın hesabına altın alımı yapılması durumu da tıpkı kuyumcu işleminde olduğu gibi menfaat karşılığı borç verme olarak gözükebilir. Fakat buradaki durum biraz daha farklıdır. Zira bu durumda banka sadece kendisinden altın alınması karşılığında müşterisine borç vererek kredi hizmeti sunmamaktadır. Müşteri kendi iradesi doğrultusunda ister kartının bağlı olduğu hesap üzerinden kendi bankasından ya da online kuyumcu mağazalarından altın alışverişi yapar isterse kartını kuyumculardan altın alım

³²⁰ Daha önce ifade edildiği üzere menfaat karşılığı borç verme işlemi riba kapsamında değerlendirilmiştir. Buna göre kişinin kendisiyle alışveriş yapması üzerine bir başkasına borç vermesi caiz görülmemiştir. Bkz. ez-Zeyle'î, *Tebyînü'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik ve hâşiyetü's-şilbiyyi*, 6: 29.

³²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, 373; Birinci bölümde de ifade edildiği üzere kredi kartlarının amacı sadece alışverişlerde bir ödeme aracı olarak kullanılmasıdır. İşyeri ilgili sözleşmede kart kullanıcılarına nakit ödemede bulunup ta satış belgesini imzalamayacağını taahhütte bulunmaktadır. Dolayısıyla işyerlerinin kredi kartlarını amacı dışında kullanması ilgili sözleşmeye aykırı olacaktır. Bkz. Reisoğlu, "Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları", 110-111.

işlemlerinde veya fatura yatırma, vergi ödeme vb. diğer işlemlerde kullanır. Bu nedenle de böyle bir yorumda bulunmak isabetsiz olacaktır.

AAOIFI faizsiz bankacılık standartlarının katılım bankalarının para borcu (karz) verdiği tutar konusunda; sadece kendisiyle döviz ticareti yapması şartıyla müşterisine borç vermesinin câiz olamayacağını, böyle bir şart yoksa işlemin dinen uygun olacağını belirtmiş olması da³²² bu değerlendirmeyi doğrular mahiyettedir.

Başka bir uygulamaya göre kuyumcular yukarıdaki işlemin dışında, kredi kartıyla müşteriye altın satıp, henüz parasını bankadan çekmeden sattığı altını müşteriden daha düşük fiyata tekrar satın almaktadır. Bu uygulama îne alışverişi olması açısından problemli görülmüştür.³²³ Fakat bu işlemde müşterinin altın alım işlemini bitirdikten sonra kuyumcuya paraya ihtiyacı olduğunu belirtmesinde ve altını tekrar satacağını söylemesinde bir beis olmayacağı, zira burada kuyumcunun zihninde faizli borç para verme düşüncesinin bulunmadığı ifade edilmiştir.³²⁴ Fakat söz konusu işlem yukarıda belirtildiği üzere peşinlik ilkesi açısından problemlidir. Zira ilk satış işleminde kuyumcu alacağını en erken bir gün sonra tahsil etmektedir.

Online kuyumcu mağazaları web siteleri üzerinden sanal POS aracılığıyla altın satışı yapabilmektedirler. İlgili mağaza temsilcileriyle yapılan görüşmeler neticesinde şu bilgilere ulaşılmıştır:

1- Öncelikle söz konusu kuyumcular online altın satım işlemlerini aracı siteler üzerinden gerçekleştirebildikleri gibi kendi siteleri üzerinden de gerçekleştirebilmektedirler.

³²² AAOIFI, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, 55; Ayrıca şu açıklamalar da yapılmıştır: “Kurumun müşterisine faizsiz para borcu (karz) vermesi ve müşterinin bunu para/döviz ticaretinde kullanması aslında câizdir. Ancak müşteriye sadece karzı veren kurum ile döviz işlemi yapması şartını koşmak bu hükmü değiştirir. Zira bu durumda tek bir işlem içerisinde borç verme (karz) ile bedelli bir akit (muâvaza) birleşmiş olur. Bu ise borç veren kuruma menfaat sağlayan bir karz akdi olduğu için câiz değildir. Ancak başlangıçta böyle bir şart ileri sürülmezse borç veren kurum ile para/döviz ticareti yapmanın herhangi bir sakıncası olmaz.” Bkz. AAOIFI, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, 62.

³²³ Vadeli olarak satılan bir malın peşin ve daha düşük bir fiyatla geri satın alınması işlemi îne satışı olarak isimlendirilmiştir. Bkz. H. Yunus Apaydın, “İne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/283; konuyla ilgili olarak fukahanın görüşleri ve daha fazla bilgi için bkz. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, 130-133; ayrıca bkz. Döndüren, *İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi*, 203; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 232.

³²⁴ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, 133-134.

2- Satım işlemleri aracı site üzerinden gerçekleştirilecek olursa bu durumda kuyumcu satılan altının bedelini aracı kurumla yapmış olduğu anlaşma gününde alacaktır. Bu anlaşma günü, söz konusu ürünün müşteriye teslim etme günü olabildiği gibi satışın yapıldığı gün itibariyle belirlenen bir günde (Örneğin satış işleminden on gün sonra gibi.) olabilmektedir.

3- Satım işlemleri kuyumcu mağazalarının web siteleri üzerinden gerçekleştirilecek olursa kuyumcu alacağını tıpkı fiziki POS sisteminde olduğu gibi en erken bir gün sonra alabilecektir.

4- Gerek aracı site üzerinden gerekse kuyumcu mağazalarının web siteleri üzerinden gerçekleştirilen uygulamalarda müşteri satın aldığı ürünü kargoyla teslim alacaktır. Ayrıca müşteri kredi kartının bilgilerini paylaşmamak için sanal POS üzerinden ödeme yapmak istemediği takdirde kapıda kargo tarafından mobil POS üzerinden ödeme yapma imkânı da sunulmaktadır. Bu durumda müşteri kargoyla altınını almış olmaktadır. Kuyumcu ise alacağını mobil POS üzerinden alacaktır.

5- Her iki uygulamaya göre alışveriş işlemi onaylandığında külçe/gram altın, ziynet veya sarrafiye grubu (çeyrek altın, reşat vb.) altınlarda iade veya değişim yapılamamaktadır. Ancak takı ürünlerinde şartlara bağlı olarak iade ve değişim yapılabilmektedir.³²⁵

Online mağaza üzerinden satın alınan altınların fikhî durumu noktasında yer alan görüşlere ikinci bölümde EFT başlığı altında değinilecektir. Zira söz konusu alışveriş siteleri EFT vb. sistemlerle ödeme seçeneği de sunmaktadır. Konu ilgili bölümde tekrar ele alınacaktır. Fakat ifade edilen uygulamalar kredi kartı özelinde değerlendirilecek olursa söz konusu işlemlerin peşin gerçekleşmediğini ifade etmek gerekir. Zira müşterinin alışveriş sepetine eklediği ürünün ödemesini yapmasıyla beraber ve işyerinin ilgili işlemi onaylaması ile birlikte satış işlemi gerçekleşmektedir. Bu vakit itibariyle ifade edilen ürünlerde iade ve değişimde yapılamamaktadır. Hâlbuki bu noktada gerek aracı site veya

³²⁵ İnternet üzerinden altın satışı yapan sitelerin ürün iade ve değişim prosedürü için bkz. Altınkaynak Store, Erişim 05.10.2020. <https://www.altinkaynakstore.com/musteri-hizmetleri/iade-ve-degisim>; Altınbaş, Erişim 05.10.2020. <https://www.altinbas.com/musteri-iliskileri/iade-degisim-proseduru>; Ahlatcı Kuyumculuk, Erişim 05.10.2020. <https://www.ahlatcikuyumculuk.com.tr/internet-satis?detay=iade-degisim-ve-garanti-kosullari>.

online kuyumcu mağazası gerekse müşteri söz konusu alacaklarını peşin olarak teslim alamamaktadır. Alışveriş ödemesi sanal POS üzerinden değil de kapıda mobil POS üzerinden gerçekleşmiş olsa bile durum yine aynıdır. Zira kapıda gerçekleşen alışveriş işlemi değil daha önce satın alınan ürünün teslimidir.

Yeri gelmişken ifade etmek gerekirse koşulsuz olarak iade veya değişimin yapıldığı sarf sözleşmesi şart muhayyerliği açısından problemlidir. Zira birinci bölümde ifade edildiği üzere sarf akdinin ilkelerinden biride şart muhayyerliğine uygun olmamasıdır.³²⁶ Bununla birlikte sarfta kusur muhayyerliğinin sahih olduğu da belirtilmiştir.³²⁷ Fakat bu durum yeni bir sözleşme gibi kabul edildiğinden tarafların söz konusu bedelleri akit meclisinde karşılıklı olarak teslim etmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Bu nedenle geri iadede bedeller peşin olarak teslim edilmeyecek olursa işlemin bozulacağı bildirilmiştir.³²⁸

Katılım bankalarının çıkarmış olduğu murabaha kartla yapılan altın alışverişi konusunda; altınlar öncelikle banka adına alındığı için borçlu olan kart bankasının POS bankasına en kısa süre içerisinde ödemeyi yaptığı bu nedenle de işlemin banka açısından meşru olduğu³²⁹ belirtilmiştir. Tarafımızca yapılacak olan değerlendirmeye göre murabaha kartlarla yapılan altın alım satım işlemleri caiz değildir. Zira bedellerin teslimatı gerek banka-kuyumcu gerekse kart sahibi-banka arasında peşin olmamaktadır. POS çalışma sistemine göre kuyumcu alacağını en erken bir gün sonra almakta olduğu daha önce ifade edilmişti. Ayrıca katılım bankasının altını tekrar kart sahibine satması noktasında, kart sisteminde son ödeme tarihine kadar yapılan ödemelerin peşin sayıldığı³³⁰ şeklinde bir ifade beyan edilmiştir. Ancak katılım bankalarının murabaha sistemi özelinde daha önce ifade edilen tartışmaları bir kenara bırakarak bu konu değerlendirilecek olursa; müşteri söz konusu bedeli, son ödeme tarihinde bankaya ödeyeceği için

³²⁶ Bkz. el-Haskefi, *ed-Dürri'l-muhtar*, 446.

³²⁷ Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu'*, 706.

³²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 66-67.

³²⁹ Altını mal sınıfında kabul edenlere göre para sayılmayan altınların murabaha kartıyla taksitli olarak alınıp satılacağı belirtilmiştir. Bkz. Aktepe, "Kredi Kartı İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 381-382; ayrıca bkz. Aktepe, *Katılım Finans*, 132-133.

³³⁰ Aktepe, "Kredi Kartı İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 382.

işlem yine peşin olmayacaktır. AAOIFI faizsiz bankacılık standartları da konusu altın, gümüş ya da para olan murabaha işlemlerini caiz görmemektedir.³³¹

Ayrıca gerek bankalar gerekse katılım bankaları kredi kartları ile yapılan harcamalardan müşterilerine altın puan vermektedir. Bu puanlarla alışveriş işlemi gerçekleştirilebilmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki bankaların kredi kartı hamillerine vermiş oldukları hediyelerin fikhî durumu tartışmalıdır. Öncelikle bu tür hediyelerin belli bir parasal değeri temsil ettikleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte kart sahibine verilen hediye, hamilden tahsil olunan miktarının özü itibarıyla kart sahibine ait olduğu belirtilmiş ve bu puanı almanın kart sahibi açısından bir sakıncası olmayacağı ifade edilmiştir. Bankanın kendi gelirinden aktarılan paranın ise bir tür ikram olduğu bildirilmiştir. Bu değerlendirmeye birlikte, söz konusu hediyelerin dolaylı da olsa kart hamilinden kesileceği noktasında bir bilgilendirme yapılmadığı ve kart iptal olursa puanlarında iptal olacağı izah edilmiştir. Ayrıca bu hediyelerin kart sahibinden kesilmesine rağmen, nakit olarak çekilememesi ve mutlaka başka bir mal alımında kullanılmasının gerekmesi, müşterileri aldatmaya yol açacağı için fikhî açıdan sakıncalı görülmüştür.³³²

Buna karşın kredi kartlarıyla mal alım satımının meşru olduğu dolayısıyla verilen hediyelerinde meşru olacağı bildirilmiştir. Faizli bankaların kazançlarının tamamı faiz olmadığı ve hediyelerin meşru bir işleme dayandığı gerekçesiyle bankaların vermiş oldukları hediyelerin caiz olacağı beyan edilmiştir.³³³

Din İşleri Yüksek Kurulu banka kartlarına yansıtılan puanların kullanılmasını, bu puanları yansıtan kurumun kazancının dinen helal olup olmamasına bağlamıştır. Buna göre şayet söz konusu kurumun kazancının çoğu helalse vermiş olduğu puanları kullanmanın caiz, kazancının çoğu haramsa bu puanları kullanmanın caiz olmadığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla kurul kazanca göre hareket edileceğini belirtmiştir. Ayrıca kurul, hediye puan karşılığında aylık belli bir oranda alışveriş yapmak üzere bankaya taahhütte bulunmak, taahhüt edilen oranda tüketime ve alışverişe zorladığı için uygun olmayacağını

³³¹ AAOIFI, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, 164.

³³² Bkz. Bayındır, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fikhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler”, 58.

³³³ Aktepe, “Kredi Kartı İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 384-385.

bildirmiştir.³³⁴ Kartlı ödeme araçlarına yansıtılan puanların fikhî durumunun değerlendirmesi bu şekilde ifade edilebilir. Buna göre kazancının büyük çoğunluğu helal olan kurumların yansıtmış oldukları hediye puanlarla altın alımı yapılacağı zaman işlem yine sarf akdi kurallarına tabi olacaktır. Yine katılım bankalarından kazanılan altın puanlar belli bir miktara ulaştığında (Örneğin 10 TL'ye ulaştığında.) altın cari hesaba aktarılabilmekte ve istenilen zamanda gram altın olarak şubelerden alınabilmektedir.³³⁵ Yine burada da sarf kuralları geçerli olacaktır.

Bankaların ya da katılım bankalarının çıkarmış olduğu charge kartlarla kuyumcudan yapılan altın alışveriş işlemleri, credit kartlarla yapılan işlemlerle benzerlik göstermektedir. Zira her iki durumda da POS çalışma şekilleri devreye girmektedir. Bu sebeple konu tekrar edilmeyecektir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, katılım bankalarının çıkarmış oldukları charge kartlarla bankaların sağlamış olduğu credit kartların bu tür işlemde birbirlerine benzemekte olduğudur. Bu nedenle değerlendirmesi murabaha karta göre değil, credit karta göre yapılmalıdır.

1.2. Banka Kartlarının (Debit Card) Kullanımı

Banka kartları, birinci bölümde ve ilgili başlık altında da değinildiği üzere bankada bulunan mevduat/cari hesap üzerinden kullanılmaktadır. Ayrıca İslami finans kuruluşlarına ait olan banka kartları (Debit Card) da hemen hemen aynı fonksiyondadır. Bu yüzden bu başlık altında her iki kuruluşun banka kartları birbirinden ayrılmadan bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Altın alışverişlerinde kullanılan banka kartlarının hukuki ilişki yönüne değinilmesi sarfa konu olması açısından dolayısıyla fikhî boyutunu bir bütün olarak ele alma bakımından önem arz etmektedir. Bu nedenle tıpkı kredi kartlarında olduğu gibi banka kartlarında da öncelikle taraflar arasındaki hukuki

³³⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu, Erişim 15.04.2020. <https://kurul.diyinet.gov.tr/Cevap-Ara/38633/kredi-karti-veya-bankamatik-karti-ile-yapilan-alisverislerde-verilen-hediye-puanlari-kullanmak-caiz-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>.

³³⁵ Kuveyt Türk, Erişim 15.04.2020. <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/kartlar/saglam-kart>

ilişkinin fikhî boyutu ortaya konulacak ardından sarf akdi açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

1.2.1. Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi

Taraflar arasında gerçekleşen hukuki ilişkinin fikhî boyutuna geçmeden önce banka kartlarının bağlı olduğu hesapların fikhî niteliğini incelemek yerinde olacaktır. Zira İslam hukukçuları banka kartlarının bağlı olduğu hesapların fikhî boyutunun ne olduğu konusunda görüş ayrılığı içerisindeyler. Hukukçulardan bazılarının, bu sözleşmeyi vedia sözleşmesi olarak değerlendirdiği ifade edilmiştir.³³⁶ Bu görüşte olanların, hesap sahibinin niyetini dikkate aldıkları belirtilmiş ve asıl niyetin malın korunması olduğu için bankanın o varlığı kullanmasının bu akde zarar veremeyeceği beyan edilmiştir. Fakat vedia akdinde verilen mal emanet hükmünde olduğu için ve hesaptaki paranın ya da altının banka tarafından aynının değil de mislinin geri verilmesi söz konusu olduğu için bu görüş bir takım eleştirilere tabi tutulmuştur.³³⁷

Banka hesaplarının hükmi durumu hakkında ifade edilen bir diğer görüşün ise eksik vedia akdi olduğu belirtilmiştir.³³⁸ Zira hesap sahibi istediği zaman tasarrufta bulunabilmekte ve banka malın aynını değil mislini geri vermektedir. Ayrıca ifade edilen bu cihetle karz akdi olması gerekeceği de belirtilmiştir. Fakat karz akdinde borcun belirli bir süre için verildiği, süre dolduğunda ise borcun iade edilmesi gerektiği, bankanın ise her an geri talep noktasında hesapta o miktarı tutmakta olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle sözleşmenin karz akdinden ayrılacağı³³⁹ beyan edilmiştir.

Hukukçulardan bazılarının ise bu işlemi icâre akdi olarak değerlendirdiği ifade edilmiştir.³⁴⁰ Buna göre hesap sahibi, parasını koruma amacıyla banka ile icâre akdi yaptığı zikredilmiştir. Fakat icâre akdinde belirli bir süreliğine belli bir

³³⁶ Bkz. Hüseyin b. Mualvi Şehrâni, “el-Hisâbâtü'l-câriyetü hakikatühâ-tekyîfuhâ”, Erişim 25.12.2021. <http://www.saaaid.net/fatwa/sahm/24.htm>

³³⁷ Ayrıntılı için bkz. Liv, “İnternet Bankacılığı Aracılığıyla Gerçekleştirilen Sarf Akdinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 44; ayrıca bkz. Aktepe, *Katılm Finans*, 149.

³³⁸ Bkz. Şehrâni, “el-Hisâbâtü'l-câriyetü hakikatühâ-tekyîfuhâ”.

³³⁹ Bkz. Liv, “İnternet Bankacılığı Aracılığıyla Gerçekleştirilen Sarf Akdinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 45.

³⁴⁰ Şehrâni, “el-Hisâbâtü'l-câriyetü hakikatühâ-tekyîfuhâ”.

menfaatin satımı söz konusu olacağı, paranın menfaat karşılığı kiraya verilmesi ise riba ilişkisini hatırlatacağı gibi gerekçelerle bu görüşte isabetsiz bulunmuştur. Hukukçuların çoğunluğunun kanaatinin ise karz hükmünde olduğu ifade edilmiştir.³⁴¹ Ancak karz akdinde zenginden fakire olan borç verme işlemi bankacılık sektöründe tam tersi olduğu için bu görüşte eleştirilmiştir. Ayrıca karz akdinin şartları içerisinde borç verenin borç alandan daha fazla zengin olması gibi bir şartın yer almadığı belirtilerek yapılan bu eleştiriye yönelik bir eleştiride yapılmıştır³⁴²

Son olarak bu akdin müstakil bir akit kabul edilmesi gerekeceğinden bahsedilmiştir. Çünkü bankanın ve müşterinin bu akitten belirli menfaatleri beklemekte olduğu, bu sebeple her iki taraf arasındaki menfaatleri temin etmek amacıyla işbirliğine dayalı yardımlaşma amaçlı bir sözleşme türü olarak kabul edilebileceği beyan edilmiştir. Ayrıca hesaplar üzerinden ticari faaliyetlerde bulunulmayacaksa söz konusu ilişkinin karz akdine daha yakın olduğu, şayet ticari faaliyetlerde bulunulacaksa sade bir karz akdi olarak değerlendirmenin eksik olabileceği de belirtilmiştir. Zira bu durumda karz akdine sarf akdi de eklenerek bir akit içerisinde birden çok akdin birleştirilmesinin gerçekleştirilmiş olacağı beyan edilmiştir. Bunun dışında banka hesabı açılırken; sarf işlemlerini yapabilme şartının koşulması ya da hesap açtırmanın bir gereği olarak var olması faize götürebilecek bir unsur olarak görülmüştür. Yine karz olarak verilen paranın, sarf işlemleri neticesinde eksik ya da daha fazla olarak geri çekilmesi söz konusu olacağı için işlemin faiz şüphesinden uzak olmayacağı³⁴³ da belirtilmiştir.

Buna karşılık her ne kadar TL olarak verilen ve alınan arasında bir denklik olmasa da aslında TL ile satın alınan altının, hesapta durduğu sürece gram bazında herhangi bir değişikliğe maruz kalmadığı, altının değer kazanmasına bağlı olarak

³⁴¹ Bkz. Şehrâni, “el-Hisâbâtü’l-câriyetü hakîkatühâ-tekyîfuhâ”; ayrıca bu durumda hesap sahibinin bankaya borç (karz) verdiği ve bu işlemin tartışmasız caiz olacağı beyan edilmiştir. Bkz. ed-Darîr, “Bitâkâtü’l-i’timân”, 18; yine İslam Fıkıh Akademisi de gerek vadesiz hesapları gerekse cari hesapları karz olarak nitelemiştir. Bkz. Hayet, “Karar bi şe’ni’l-vedâi’l-masrifiyye”, Erişim 15.12.2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/1992.html>.

³⁴² Bkz. Liv, “İnternet Bankacılığı Aracılığıyla Gerçekleştirilen Sarf Akdinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 45-46-47.

³⁴³ Liv, “İnternet Bankacılığı Aracılığıyla Gerçekleştirilen Sarf Akdinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 48-49.

TL bazında oluşan bir farklılığın olduğu ifade edilmiştir.³⁴⁴ Bu görüşe göre hesaba TL yatırıldığı anda altına çevrilirse bankanın yükümlülüğü altın üzerinden oluşmaktadır. Hesap sahibi parasını geri almak istediğinde ise ikinci bir sarf işlemi ile söz konusu altın TL'ye geri çevrilmektedir. Ayrıca henüz akdin başında bir fayda şart koşulursa bu durum kendisinde menfaat bulunan ve faizli işlem kabul edilen karz olarak nitelendirilebileceği, altın hesaplarında ise böyle bir şartın koşulmadığı beyan edilmiştir. Zira ne banka ne de müşteri başlangıçta daha fazla ödeme yapmayı şart koşturmaktadır. Ödeme miktarındaki değişikliğin tamamen altına değer kazandıran ya da kaybettiren koşullara bağlı olduğu dolayısıyla bu noktada herhangi bir sorunun teşkil etmediği de ifade edilmiştir.³⁴⁵ Banka kartının bağlı olduğu hesap karz akdi olarak düşünüldüğünde ortaya çıkabilecek muhtemel sorulara bu şekilde bir cevap verilebilir.

1.2.1.1. Kart Hamili ile Banka Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkḥî Boyutu

Banka kartı kullanıcısıyla banka arasındaki ilişkinin vekâlet ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Zira belirtildiği üzere hamil, bu kartıyla mal ya da hizmet alıyor, faturanın bankaya götürülmesini/bildirilmesini ve oradan ödeme yapılacağını belirtmiş oluyor. Bankasına da, faturayı ibraz eden esnafa, hesabından ödeme yapılması için vekâlet veriyor.³⁴⁶ Burada yer alan ilişkinin bir vekâlet ilişkisi olduğu söylenebilir.

1.2.1.2. Kart Hamili ile İşyeri Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkḥî Boyutu

Buradaki ikili ilişkinin bir havale ilişkisi olduğu söylenmiş ve bu konuda muasır hukukçular arasında herhangi bir tartışmanın bulunmadığı da ifade

³⁴⁴ Dumlu, “Fıkḥî Açından Altın Hesabı”, 262.

³⁴⁵ Dumlu, “Fıkḥî Açından Altın Hesabı”, 264-265.

³⁴⁶ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular* 2, 358; kredi kartında da bankanın hamilin vekili olabileceği yönünde bir niteleme yapılmıştır. Fakat söz konusu niteleme, kredi kartında bankanın ilgili ödemeyi kendi hesabından yapması, hamilin malından yapmaması açısından eleştirilmiştir. Bkz. el-Etram, “Bitâkâtü'l-i'timân et-tekyîfü ve'l-bedâilü”, 79.

edilmiştir.³⁴⁷ Çünkü debit kart kullanıcısı kartıyla mal ya da hizmet satın almakta ve borcunu bankaya havale etmektedir. Kart hamilinin banka hesabında bulunan ve bankaya borç olarak verdiği bir mablağı bulunmaktadır. İşte bu hesaptan ödenmesi üzerine alacaklısını bankaya havale etmektedir.³⁴⁸ İfade edildiği üzere böyle bir ilişkinin havale ilişkisi olduğu belirtilebilir. Karşılıklı olarak bedeller teslim alındıktan sonra sarf akdinde havalenin caiz olduğu ifade edilmişti. Bu işlemde banka satın alınan altının bedelini akit meclisinde karşı tarafa ödeyecek olursa işlemin sarf akdi açısından caiz olacağı söylenebilir. Fakat uygulamada bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle konu ayrıntısı ile aşağıda ele alınacaktır.

1.2.2. Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi

Banka kartlarıyla yapılan altın alışverişleri noktasında günümüz hukukçuları arasında, söz konusu işlemin caiz olup olmaması açısından bir tartışmanın bulunduğu kredi kartı bölümünde ifade edilmişti.³⁴⁹ Banka kartı ile credit kart veya charge kartın birbirlerinden ayrıldığı en önemli nokta; daha önce ifade edildiği üzere banka kartından yapılan harcamaların hesap sahibinin kendi parasından ödenmiş olmasıdır. Hâlbuki diğer iki kartta bankanın sağlamış olduğu kredi kullanılmaktadır. Şu anki uygulamaya göre her üç ödeme araçlarının POS kanalında kullanılmasının ise satıcı açısından bir farkı yoktur.

Banka kartı ile altın alım satım işlemleri kredi kartında olduğu gibi yine iki ayrı başlık altında toplanabilir.

1- Vadeli-vadesiz veya cari-katılma altın hesabı gibi banka altın hesaplarına kartın bağlı olduğu hesaptan altın alımı yapılabilmesi: Kartın bağlı

³⁴⁷ Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timân i'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islamî*, 79-80; ayrıca ikili ilişkinin hukuki niteliği için bkz. Zühaylî, “Bitâkâtü'l-i'timân”, 48.

³⁴⁸ Bkz. ed-Darîr, “Bitâkâtü'l-i'timân”, 19-36; Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timân i'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islamî*, 75; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, 359; Karî, “Bitâkâtü'l-i'timân gayru'l-muğattâti zâtî'l-eksât”, 97-98.

³⁴⁹ Görüş sahiplerinin temel argümanları için bkz. ed- Dübyânî, “Bitâkâtü'l-i'timân ve tekyîfü'l-fikhiyyü”, *Mevsüatü'l-Mâliyye* 4/4; ayrıca bkz. Bedevî, *Ahkamu's-sarfi'l-elektrûnî fi'l-fikhi'l-islamî*, 62-63; Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timân i'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islamî*, 112-113; İslam Fıkıh Akademisinin konuyla ilgili kararları için bkz. Heyet, “Karar bi şe'ni bitâkâtü'l-i'timân”, Erişim 10.02.2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/2153.html>; Heyet, “Karar bi şe'ni mevzû'i bitâkâtü'l-i'timânî gayri müğattâ”, Erişim 10.02.2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/2055.html>; ayrıca bkz. Arafât, *Bitâkâtü'l-i'timân i'l-benkiyye fi'l-fikhi'l-islamî*, 108-109.

olduğu hesaplar internet bankacılığı ya da mobil bankacılık üzerinden direkt olarak kullanılabilir. İnternet bankacılığı veya mobil bankacılık yoluyla TL türünden vadesiz/cari hesapta bulunan para ile banka altın hesaplarına altın veya döviz alımı yapılabilmesi mümkündür. Bu konuya ileride “Virman, Havale ve Cebe Havale Sisteminin Kullanılması” başlığı altında virman özelinde değinilecektir.

2- Fiziki POS, cep POS ya da sanal POS sistemleri aracılığı ile kuyumcudan altın alımı yapılabilmesi: Vadesiz/cari bir hesaba bağlı olan banka kartları POS cihazı uygulaması ile alışverişlerde kullanılabilir. İşyerinin alacağını alma noktasında banka kartı ile kredi kartları arasında fark bulunmamaktadır. Bu bakımdan sarf akdi açısından durumu kredi kartı kullanımı ile aynıdır. Söz konusu değerlendirme yapıldığı için burada tekrar edilmeyecektir. Bununla beraber banka kartının bağlı olduğu vadesiz hesaptan kuyumcunun şahsi hesabına EFT ya da Havale yoluyla ödemede yapılabilir. Bu türden ödemeler ise ileride kartsız ödeme araçları başlığı altında ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Bu uygulamaların dışında banka kartının bağlı olduğu vadesiz hesaba, esnek hesap özelliği tanımlanabilmekte ve belirlenen limit kadar alışveriş işlemi yapılabilir. Bu sebeple esnek hesap aracılığıyla gerek bankaların altın hesabına gerekse banka kartı aracılığıyla POS sistemi üzerinden ya da ATM’den esnek hesap limitinden çekilen nakit üzerinden kuyumculardan altın alımı gerçekleştirilebilir. Ancak esnek hesabın kullanımı sonucunda, kullanılan gün ve tutar üzerinden esnek hesap faizi uygulanmaktadır.³⁵⁰ Bu sebeple bu hesabın alışveriş işlemlerinde kullanılması İslam hukuku açısından uygun olmayacaktır.

1.3. Akıllı Kartların (Smart Card) Kullanımı ve Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi

Kartlı ödeme araçlarının bir diğeri ise diğerlerinden daha da gelişmiş olan, elektronik cüzdan olarak da bilinen akıllı kartlardır. Diğer kartlı ödeme

³⁵⁰ Yapı Kredi, Erişim 17.05.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/krediler/esnek-hesap/>.

araçlarında olduğu gibi bu kartlarla da ATM'den para çekilebilmekte veya para yatırılabilir.

Akıllı kartlarda aylık üyelik ücreti gibi ödemler ayrıca ATM'lerden nakit çekim yapılacağı zaman çekim ücreti, para yatırma ücreti ya da bakiye sorgulama ücreti gibi tahsilatlar söz konusu olabilmektedir. Ayrıca bu kartların sanal kart versiyonu da bulunabilmektedir.

Bu kartların en önemli özellikleri arasında yapılan işlemlerle puan kazanımı ve ilgili uygulama indirilerek mobil ödeme özelliği üzerinden üye işyerlerinde hızlı ödeme yapılabilmesi sayılabilir. Verilen hizmet karşılığında mobil ödeme ücreti de talep edilebilmektedir. Satın alınan malın ücreti, mobil ödeme yoluyla cep telefonunun faturasına aksettirerek ya da hat bakiyesinden düşerek te ödenebilmektedir. Faturaya yansıtılarak gerçekleştirilen ödemede telefon faturasının yanında ilgili faturaya alışverişte harcanan tutar ile işlem komisyonu yansıtılmaktadır. Ayrıca fatura günü uzatıldığında veya bir sonraki faturada ödenmek üzere ödemenin daha da geciktirilmesi durumunda geç tahsilat ücreti de alınabilmektedir. Buna ek olarak alınan ücret kullanılan limite göre daha fazla veya daha az olabilmektedir.

Bu kartlarla tıpkı banka kartları veya kredi kartları gibi POS cihazı aracılığı ile veya özel frekans aracılığı ile temassız olarak alışveriş yapılabilirdiğinden taksitli ödeme gibi kredi kartının özellikleri bu kartlara da tanımlanabilmektedir.³⁵¹

Akıllı kartlarla gerçekleştirilen alışveriş işlemlerinde de taraflar; alıcı, satıcı ve aracı kurumlar olmak üzere üç boyutlu olduğu için taraflar arasındaki hukuki ilişki konusu diğer kartlı ödeme araçlarına benzetilebilir. Bu nedenle konu burada ayrı başlık altında ele alınmayacaktır. Bununla birlikte ilgili kurum kart sahibine; kart ücreti ve transfer ücreti gibi bir takım ücretleri de

³⁵¹ Bu bilgiler bazı akıllı kart sitelerinden alınarak özet haline getirilmiştir. Akıllı kartlar hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz. Paycell, Erişim 17.05.2020. <https://paycell.com.tr/urunler/paycell-card/>; Papara, Erişim 17.05.2020. <https://www.papara.com/>; ininal, Erişim 17.05.2020. <https://www.ininal.com/>; Tosla, Erişim 17.05.2020. <https://tosla.com/>; PeP, Erişim 17.05.2020. <https://www.peple.com.tr/>; Skrill, Erişim 17.05.2020. <https://www.skrill.com/tr/>.

yansıtabilmektedir. Bu komisyonlar hizmet bedeli olarak değerlendirilebilir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun yayınlamış olduğu fetva da bu yöndedir.³⁵²

Bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın yapıldığı zaman dilimi çerçevesinde akıllı kartlar aracılığı ile yapılan alışveriş işlemleri üç farklı şekilde ele alınabilir:

1- Mobil ödeme yoluyla doğrudan cep telefonu faturasına yansıtarak ödeme.

2- Fiziki, Cep POS ya da sanal POS aracılığıyla akıllı kart üzerinden ödeme.

3- Üye işyerinde mobil uygulama üzerinden hızlı ödeme.

Operatör temsilcileri ile yapılan görüşmeler neticesinde birinci ödeme yöntemi sadece ilgili kurumun anlaşma yaptığı platformlarda kullanılmaktadır.³⁵³ Bununla birlikte ilgili platform üzerinden alışveriş işlemi gerçekleştirilmiş olsa bile söz konusu yöntem altın alım satım işlemlerine kapalı tutulmaktadır.

İkinci ödeme şekli incelenecek olursa; bu işlem hem müşteri hem de işyeri açısından ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Buna göre;

1- İşlem müşteri açısından incelendiğine, müşteri satın alacağı altınların ücretini akıllı kart bakiyesi üzerinden ödeyecek olursa bu durum banka kartı işlemine benzeyecek ve müşteri açısından herhangi bir problem oluşmayacaktır. Fakat söz konusu bakiye kurumun müşteriye sağlamış olduğu limit üzerinden oluşturulmuş ise müşteri ilgili operatör şirketine borçlanmaktadır. Bu durumda müşterinin yapmış olduğu harcamayı ödeyen ve kartı ihraç eden kuruluş, ödemiş olduğu mablağı fatura zamanında hizmet ücretini de ekleyerek müşteriden geri alacaktır. Burada müşteri açısından asıl problem noktası, kullanılan limite göre ya da fatura gününün geciktirilmesi veya bir sonraki fatura zamanında ödenmek üzere ödemenin geciktirilmesi durumunda ilgili kurumun, alacağını fazlasıyla geri tahsil edebilmesidir. Böyle bir işlemin ise faizli işlem olduğu açıkça ortadadır.

³⁵² İlgili fetva için bkz. Din İşleri Yüksek Kurulu, Erişim 30.11.2020.

<https://fetva.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/963/on-odemeli-banka-kartlarinin-kullanilmasi-caiz-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d>

³⁵³ Bu yöntemle ödeme seçeneği sunan alışveriş platformu için bkz. n11, Erişim 01.01.2021. <https://www.n11.com/genel/odeme-secenekleri-393251>; ayrıca burada şöyle bir ayrıntıda bulunmaktadır: her ne kadar işyeri ile ilgili kurum arasında yapılan anlaşmaya göre değişiklik gösterse de genel uygulamaya göre müşteri faturasını ödedikçe kurum işyerlerine ödemeyi gerçekleştirmekte, fatura ödenene kadar ödeme tahsil edilmemektedir. Bkz. Paycell, Erişim 17.12.2020. <https://paycell.com.tr/uye-isyerleri/>.

2- Söz konusu alışveriş işyeri açısından değerlendirilecek olursa her ne kadar müşteri ilgili kuruma olan borcunu tam zamanında ödeyerek ve faizli işlemlere girmeyerek gerçekleştirmiş olsa bile bu işlem işyeri açısından peşin olmamaktadır. Zira ister fiziki veya cep POS sistemleri aracılığı ile olsun isterse sanal POS sistemi üzerinden olsun bu durum tıpkı banka kartlarının ve kredi kartlarının POS cihazında kullanılması durumu gibidir. Konuyla ilgili değerlendirilmeler ise ilgili başlıklar altında yapılmıştır.

Üçüncü ödeme şeklinde ise (Üye işyerinde mobil uygulama üzerinden ödeme.) müşteri satın aldığı altınların bedelini, akıllı kart uygulamasını kullanan işyerine, mobil uygulama üzerinden ödeyebilmektedir. İlgili platform temsilcileri ile yapılan görüşmelerde aynı uygulama üzerinden yapılan veya anlaşmalı bankaların hesaplarına yapılan transfer işlemlerinin karşı hesaba hızlı bir şekilde hatta anlık olarak geçtiği belirtilmiştir. Bu durumda mübadele her iki taraf açısından peşin olacak ve söz konusu uygulama sarf akdi açısından geçerli olacaktır. Fakat transfer işlemi anlaşmalı olmayan bankaların hesaplarına yapılacak olursa işlem EFT sistemi üzerinden gerçekleşmektedir. Bu sistemin değerlendirmesi ise ilgili başlık altında yapılacaktır.

Bu uygulamaların dışında kart kullanıcısı, akıllı kart uygulaması üzerinden kendisine ait olan diğer kartlarını ekleyebilmekte,³⁵⁴ ara yüze gelen tüm kayıtlı ödeme araçlarından birini seçerek işlemini³⁵⁵ yapabilmektedir. Kart kullanıcısı bu kartlardan hangisini seçerse alışveriş işleminin fikhî durumu ona göre şekillenecektir. Örnek olarak verilecek olursa, müşteri ara yüze kayıtlı olan bir kredi kartıyla sarf işlemini gerçekleştirecek olursa burada kredi kartı kuralları geçerli olacaktır.

³⁵⁴ Paycell, Erişim 17.05.2020. <https://paycell.com.tr/hizmetler/cuzdan/>

³⁵⁵ Paycell, Erişim 17.05.2020. <https://paycell.com.tr/uye-isyerleri/>

2. KARTSIZ ÖDEME ARAÇLARIYLA YAPILAN ALTIN ALIM SATIM İŞLEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. E-Paranın Kullanımı

Elektronik paralarla sanal paraların her ikisi aslında dijital bir paradır. Bununla birlikte her ikisinin birbirinden ayrıldıkları noktalar mevcuttur.

2.1.1. Dar Kapsamlı Elektronik/Kaydî Para

Bu tür paralar aslında Merkez bankalarının ürettiği banknotlar karşılığında ilgili kuruluşlarca yasal olarak tedavül edilmektedir. Dolayısıyla bu paralar itibari parayı temsil etmektedir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ise elektronik/kaydî paralarda iki kişi arasında cereyan eden transfer vb. işlemlerde bir üçüncüsünün (banka vb. kuruluşlar) yer almasıdır. Hâlbuki sanal paralarda transferin iki kişi arasında yapıldığı daha önce ifade edilmişti.³⁵⁶

Hesaplarda yer alan bu tür paralar internet bankacılığı ya da mobil bankacılık/mobil uygulamalar aracılığıyla alışveriş işlemlerinde kullanıldığı için aslında konunun bir bölümü banka kartı, kredi kartı ya da akıllı kart başlıkları altında incelenmişti. Diğer bölümü ise EFT veya Havale gibi başlıklar altında ileride incelenecektir.

2.1.2. Dijital/Sanal Para

Oluşumu ve depolaması sanal ortamda yapılan bu tür paraların sarf akdine konu olup olmaması açısından fikhî değerlendirmesinin yapılması önem arz etmektedir. Bu nedenle konu, bu paraları sürüme çıkaran kuruluş bakımından iki başlık altında incelenecektir.

2.1.2.1. Merkez Bankası Tarafından Üretilen Dijital Para

Dünya genelinde farklı ülkelere bağlı merkez bankalarının bu konuda ciddi çalışmalar yürüttükleri bilinmektedir. Bu çalışma ülkemiz açısından da böyledir. Henüz tedavülde olmadığı için burada herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

³⁵⁶ Laçin, *Elektronik Para ve Dijital Para Sistemleri: Bitcoin ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Analizi*, 12; ayrıntılı bilgi için bkz. Birinci bölüm “E-Paralar” başlığı.

2.1.2.2. Merkez Bankası'ndan Bağımsız Olarak Üretilen Dijital Para

Kripto paralar diğer paralar gibi bütün alışveriş işlemlerinde kullanılmamaktadır. Bununla beraber alışverişlerde çok yaygın olmasa da kripto paralarla ödeme seçeneği sunulabilmektedir.

Kripto paralarla altın alım satımı da sonradan eklenen ve henüz çok yaygın olmayan bir uygulamadır. Bazı internet siteleri üzerinden gerçekleştirilen altın alım satımlarında kripto paralarla ödeme seçeneği sunulmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla kripto paralarla altın alımları şu şekilde gerçekleşmektedir:³⁵⁷

1- Fiziki şubelerden ya da kuyumculardan kripto para karşılığında altın alımı yapılabilmesi.

2- İnternet üzerinden alışveriş sepetine eklenen altının ödemesinin kripto para ile gerçekleştirilmesi. Burada sepete eklenen altın kargo ile alıcının adresine gönderilmektedir. Böyle bir işlemde ödemeler EFT, Havale ya da SWIFT gibi sistemler aracılığıyla da yapılabilir. Konu ileride değerlendirmeye alınacaktır.

3- Satış sitesi, kripto para karşılığında alımı gerçekleştirilen altınları, müşterinin hesabı bulunan anlaşmalı bankalara transfer eder. Böylece müşteri satın aldığı altınları bankadaki hesabı aracılığı ile ulaşmış olur.

Görüldüğü üzere kripto paralarla altın alım satım uygulamaları mevcut gözükmektedir. Bu meselenin sarf akdi açısından bir değerlendirmeye tabi tutulabilmesi için öncelikle bu tür paraların kullanımının caiz olup olmamasının ortaya konulması gerekmektedir. Zira sarf akdi paranın para ile mübadelesine denilmektedir. Bu paraların İslam hukuku açısından para olarak kullanılmasında bir beis görülmeyecek, kullanımı şeran uygun bulunacak ise o halde yapılan mübadele sarf akdi açısından bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Şayet bu tür paralar para olarak kabul edilmeyecekse o halde sarf akdi açısından durumunun tetkik edilmesi de uygun olmayacaktır.

³⁵⁷ Kripto paralarla gerçekleştirilen altın uygulamaları, kuyumcularla yapılan görüşmeler neticesinde ve ilgili sitelerden ulaşılan bilgiler çerçevesinde özetlenmiştir. İlgili web sitesi için bkz. Cointral, Erişim 20.05.2020. <https://cointral.com/tr/kripto-ile-altin-al/>.

2.1.2.2.1. Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi

Genel olarak bakıldığında zaman kripto paralar; kendisinde ciddi manada belirsizlik barındırması, aldanma ve aldatma durumlarının var olması, güvencesinin bulunmayışı, teminatının ve denetiminin devlet tarafından yapılmaması gibi bir takım nedenlerden dolayı başta Din İşleri Yüksek Kurulu olmak³⁵⁸ üzere çoğunluğun yer aldığı ilgili kurum/kuruluşlarca ve şahsi olarak günümüz fıkıhçılarınca kullanımı caiz görülmemiştir. Bununla beraber kripto paraların kullanımının caiz olabileceğini söyleyenler de vardır.³⁵⁹ Genel görüş en azından bugünkü şartları itibarı ile kripto paraların kullanımının caiz olmadığı yönündedir. Bu sebeple kripto paralarla yapılan bütün alışveriş işlemleri İslam hukuku açısından sorunlu olacağı için kripto paralarla yapılan para mübadelelerinin sarf akdi açısından değerlendirmesi de uygun olmayacaktır.

2.2. Sanal Kartların Kullanımı ve Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi

Sanal kartların mahiyetleri hakkında gerekli olan bilgiler birinci bölümde verilmişti. Buna göre bu kartlar bir kredi kartı hesabına ya da banka vb. hesaplara bağlı olarak kullanılmaktadır. Zira bu kartların kullanılmasındaki amaç online üzerinden gerçekleştirilecek alışverişlerde ilgili banka hesap bilgilerinin güvenliğini sağlayarak işlem yapmaktır.³⁶⁰ Bu sebeple sanal kartların kullanımı ile yapılacak değerlendirme bu kartların bağlı olduğu hesap ile aynı olacaktır. Bununla ilgili analizler ise ayrı ayrı kendi başlıkları altında yapılmıştır.

2.3. E-Çeklerin Kullanımı

Çeklerin kullanımı çok eskilere dayanır. Öyle ki Abbasiler döneminde bankacılık sisteminin oldukça geliştiği ve bankerlerin uzak diyarlardan gelen

³⁵⁸ Bkz. Din İşleri Yüksek Kurulu, “Mütalaa”, Erişim 10.04.2020. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/38212/dijital-kripto-paralarin-kullaniminin-dini-hukmu-nedir>.

³⁵⁹ İlgili değerlendirmeler için bkz. Süleyman Kaya “Kripto Para Birimleri ve Fıkıhî Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi* (2018): 13-17.

³⁶⁰ Kalyoncuoğlu, “Tüketicilerin Online Alışverişlerindeki Sanal Kart Kullanımlarının Teknoloji Kabul Modeli İle İncelenmesi”, 198.

tacirlerin çeklerini komisyon karşılığında bozduğu,³⁶¹ çeklerin yanında kredi mektupları vb. gelişmiş sistemlerin kullanıldığı hatta bir şehirde yazılan çekin farklı bir şehirde ödendiği ifade edilmiştir.³⁶² Yine rivayet edildiğine göre Abdullah b. Zübeyr (ö.73/692) Mekke’de bir gruptan bir miktar dirhem aldığı ve bu durumu Irak’ta bulunan Musab b. Zübeyr’e (ö. 72/691) mektupla bildirdiği ve o grubun söz konusu dirhemleri Musab b. Zübeyr’den geri aldıkları beyan edilmiştir. Bu durum İbn-i Abbas’a (ö. 68/687) sorulmuş ve işlemde bir beis görmediği belirtilmiştir.³⁶³

2.3.1. Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkinin Fıkhî Boyutu

E-Çeklerin işleyiş sürecine bakıldığında bu çeklerin özellikleri bakımından kâğıt çeklere benzediği görülecektir. Kâğıt çeklerden farklı olarak bu çekler e-ortamda hazırlanmakta ve ödeme işlemleri e-ortamda gerçekleşmektedir.³⁶⁴

Çekin tarafları arasındaki ilişkinin (banka, hesap sahibi ve alacaklı) “borç ve vekâlet” ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Zira hesaba para yatırıldığında bu miktar bankaya borç verilmiş olmaktadır. Çekle ödeme gerçekleştirildiğinde, alacaklı kişi çeki bankaya verecektir. Dolayısıyla çekin bedelinin tahsil edilip kendisine verilmesi için bankayı vekil kıldığı beyan edilmiştir.³⁶⁵

E-Çekler kâğıt çeklerin sanal karşılıkları olduğu için ve uygulamada henüz kâğıt çekler kullanıldığı için bu başlık altında her iki uygulama birbirinden ayrılmadan değerlendirilecektir.

³⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. S.B. Samadi, “Abbasi Hâkimiyeti Döneminde Bağdat’ın Sosyal ve Ekonomik Hayatından Görünümler”, çev. Ahmet Turan Yüksel, *İstem Dergisi* 6/12 (2008): 249.

³⁶² Aydın Çelik & Taner Yıldırım, “Abbâsiler Dönemi Bağdat Çarşıları”, *İkinci İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-1*, ed. Mustafa Öztürk & Ahmet Aksın (Elazığ: y.y., 2010), 166.

³⁶³ Bkz. Muhammed Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyyu*, 3: 742

³⁶⁴ Bkz. Birinci bölüm, “E-Çek” başlığı.

³⁶⁵ Servet Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), 235; ayrıca bkz. İshak Emin Aktepe, “Katılım Bankacılığında Uygulanan Finansman Teknikleri, Müşterilerden Alınan Komisyonlar, Vadesinde Ödenmeyen Borçlar ve Mudârip Bankanın Zarara Katılma Hali”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III* (Ankara: Kalkan Matbacılık, 2013), 258.

2.3.2. Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi

Öncelikle belirtmek gerekir ki çeklerin sarf işlemlerinde kullanımının uygun olup olmadığı; çekin teslim alınmasının çekin üzerinde yazılı olan meblağın bankadaki karşılığının kabzı anlamına gelip gelmeyeceği konusu üzerinde tartışılmaktadır. Örnek verilecek olursa; TL karşılığında Dolar almak istendiğinde, TL'ye karşılık Dolar değil de o miktarın yazılı olduğu çek verilirse, bu işlem Doların kabzı anlamına gelir mi?³⁶⁶ konusu münakaşa edilmektedir.

İslam Hukuku Konseyi, altın ve gümüşün karşılığı bulunan çekle (müsaddeka), akit meclisinde kabzedilmek şartıyla satışının caiz olduğu yönünde karar almıştır.³⁶⁷ Bu durumda mecliste kabz şartının gerçekleşmiş olduğu dolayısıyla işlemin caiz olduğu da belirtilmiştir.³⁶⁸ Yine bu durumda çeklerin nakit olması şart koşulmuştur. Buna göre sarf işleminin yapıldığı tarih ile çekin ödenme tarihinin aynı olması ve üzerindeki rakamın açık ve net olması gerekecektir. Böylelikle de çekin teslim alınması, üzerinde yazılı olan meblağın kabzı anlamına geleceği ifade edilmiştir.³⁶⁹

E-Çek kullanımı sarf akdi açısından değerlendirildiğinde, öncelikle çekleri vadeli ve vadesiz/günlük çek olarak iki başlık altında incelemek yerinde olacaktır. Aslında çeklerde herhangi bir vadenin olmadığı birinci bölümde ifade edilmişti. Zira keşidecinin (çeki düzenleyen kişinin) hesabında yeterli miktarda para varsa, talep edilmesi halinde banka bu ödeneği gerçekleştirmesi gerekmektedir. Hesapta para yoksa çek kesilmeyecektir. Bu nedenle uygulamada çekler vadesinden önce tahsil edilmemektedir. Bunun yanında vade günü gelmiş ve keşidecinin hesabında yeterli miktarda paranın bulunması durumunu ile hesapta yeterli bakiye bulunmasa bile bankaların garantisi altında söz konusu tutarların tamamının ödendiği uygulamaları birbirinden ayırarak tetkik etmek sarf akdi açısından daha uygun olacaktır. Özellikle sözü edilen işlemlerin e-çek üzerinden yapıldığı

³⁶⁶ Hüsameddin Affane, *Fıkhi ve Ahlakî Yönleriyle İslam'da Ticaret*, çev. Servet Bayındır (İstanbul: Karınca-Polen Yayınları, 2017), 239.

³⁶⁷ İslam Hukuk Konseyi'nin kararı için bkz. Heyet, "Karar bi şe'ni ticerati'z-zeheb, el-hulûli's-şer'ıyye li'ctimâ'is-sarf ve'l-havâle", Mecmeu'l-Fıkhi'l-İslâmî ed-Düvelî. Erişim 20.10.2020. <https://www.iifa-aifi.org/ar/1986.html>.

³⁶⁸ Yılmaz, "İslam Hukukuna Göre Kredi Kartı", 96-97; ayrıca bkz. el-Fâr, "et-Tehvilü'l-masrifî fi'l-fıkhi'l-islâmî", 1123.

³⁶⁹ Affane, *Fıkhi ve Ahlakî Yönleriyle İslam'da Ticaret*, 239.

düşünülecek olursa çekleri iki başlık halinde incelemenin daha uygun olacağı açıkça ortaya çıkacaktır.

1- Günümüz uygulamalarına bakıldığında çekler uygulamada daha çok ileri ödemeli olarak kullanılmaktadır. Buna göre çekler aracılığıyla satın alınan bir ürünün bedeli vadeli olarak ödenebilmektedir. Dolayısıyla çekler, vadesi geldiğinde üzerinde yazılı olan meblağı/alacağı göstermektedir. Bu noktada özellikle kâğıt paraların ilk çıkış sürecine göz atılması yerinde olacaktır. Her ne kadar vade konusunda birbirlerinden ayrılmış olsa da kâğıt paraların da ilk kullanımı bugünkü çeklerin kullanımıyla benzerlik göstermektedir. Kâğıt paralar ilk başta onu çıkaranın zimmetinde, hamilin borcu için bir güvence oluşturmaktaydı. Kâğıt üzerinde yazılı olan meblağ istenildiği zaman talep edilebilmekteydi. Sonra hamiller bunlarla alışveriş yapmaya ve satıcıları bu kâğıtları çıkaran bankalara havale etmeye başladılar. Dolayısıyla satıcılar söz konusu meblağı bankadan talep etme noktasında müşterilerin yerine geçer oldular. Bu noktada İslam hukukçularının görüş ayrılığı içerisinde olduğu beyan edilmiştir. Şöyle ki; bazı âlimler bu kâğıtların mal olmadığını, sadece borçların bir senedi olduğunu dolayısıyla fakir bir kimse bu belgeyle bir şey satın alıncaya kadar zekâtın eda edilmiş olamayacağını ifade etmişlerdir. Yine bunlarla altın ya da gümüş satın alınamayacağını zira bu kâğıtları kabzetmenin üzerinde yazılı olan meblağları kabzetme olmadığını belirtmişlerdir. Onlara göre burada sadece borcun havalesi vardır. Bu sebeple de sarf akdinin unsurlarından olan tekâbüz şartı gerçekleşmemiş olmaktadır. Yine borca karşılık borcun satımı olduğu için bu kâğıtların birbiri ile mübadelesi de caiz görülmemiştir. Bazılarına göre ise; bu kâğıtlar her ne kadar borç senedi olsa da örfen ve kanunen para olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple onlara göre bu kâğıtlar, artık para hükmünü almıştır ve kendileri ile zekât ödenebilir. Altın ve gümüşle kapatılmış ise bunların hükmünü, fels ile kapatılmış ise fels hükmünü almaktadır.³⁷⁰

Her iki görüş farklı zamanlara ait olduğu için kendi zamanı içerisinde her ikisinin de doğru olduğu kabul edilmiştir. Zira ilk zamanlarda bu kâğıtların borç senedi olarak kullanıldığı ve ilk dönemlerde bu kâğıtların kanuni olarak para özelliğinin bulunmadığı dolayısıyla birinci görüşün bu açıdan doğru olduğu ifade

³⁷⁰ Bkz. Muhammed Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyyu*, 3: 725-726.

edilmiştir. Fakat daha sonra bu kâğıtlar kanuni bir niteliğe kavuşmuştur. İnsanlar da mali işlerinde mecburi olarak bu paraları kabul etmek durumunda olmuşlardır. Bu nedenle sonraki dönemler için ikinci görüşün tercih edildiği belirtilmiştir.³⁷¹

Günümüz banknotlarının nakit hükmünde olduğunda şüphe yoktur. Çünkü bunlar sadece birer alacak senedi mesabesinde değildir. Bunların altın ve gümüş gibi tedavülü bulunmakta, istenildiği zaman bozdurularak ve değiştirilerek her an kendileri ile istifadesi mümkün olmaktadır.³⁷² Bununla birlikte günümüzde kullanılan çeklerle kâğıt paraların ilk zamanlardaki kullanımı, işlevsel açıdan benzerlik arz etmektedir. Buna göre günümüzde kullanılan çeklerde bir ödeme emrinden ibaret olup alacağı gösteren bir vesikadır. Fakat ilk dönem kâğıt paralarının üzerinde yazılı olan meblağ istenildiği zaman talep edilebilmekteyken günümüz çekleri için aynı şeyi söylemek pek de mümkün değildir. Zira hesapların müsait olması durumunda bile talep edildiği zaman ilgili banka tarafından çek ödemesinin yapılması gerekirken, uygulamada buna pek de uyulmamaktadır. Kaldı ki keşidecinin hesabında para bulunmadığında ödeme emri de gerçekleştirilmemektedir. İşte bu noktada çeklerin karşılığı bankada tam olarak bulunmadığı için çeklere kaydî para da³⁷³ denildiği ifade edilmiştir.

Bu arada; banknotlarda karşılıksız basılabilmektedir dolayısıyla bu yönüyle çekler banknotlara benzemez mi? diye akla bir soru da gelebilir. Burada banknotlar her ne kadar çıkarılış amacından uzaklaşarak artık karşılıksız olarak tedavüle girmiş olsa da bu paralar devletler tarafından para olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bir karşılığının olup olmamasına bakılmaksızın alışverişlerde bizâtihi kullanılmaktadır. Çeklerin karşılığı ise zaten tedavülde olan bu banknotlardır. Bu karşılığın alınabilmesi için ödemenin taahhüt edildiği tarih çek üzerinde belirtilmektedir. Bu sebeple bir çek vadesi gelinceye kadar birkaç el değiştirebilmektedir. Ödeme işlemi keşideci tarafından yapıldığında ödeme en sondaki hesaba geçmektedir. Birinci bölüm “e-çek” başlığı altında da belirtildiği üzere bu işleme cirolama (havale) denilmektedir. Dolayısıyla vadeli çeklerle altın-gümüş satımı sarf akdinin peşinlik ilkesine aykırı olacaktır. Zira üç ay gibi ileri

³⁷¹ Bkz. Muhammed Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu*, 3: 726-727.

³⁷² Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 408.

³⁷³ Bkz. Birinci Bölüm, “E-Çek” başlığı.

tarihli bir çekle altın alındığında uygulamada bu, ‘ben bu altınları alıyorum ve borcumu üç ay sonra ödeyeceğim’ anlamına gelmektedir. Kaldık ki çeklerin karşılıksız çıkma ihtimali de vardır. Karşılıksız çek oranının azaltılması için karekodlu çek uygulamasına geçilmiştir. Fakat bu sistemle her ne kadar karşılıksız çek oranı azaltmış olsa da tamamen ortadan kaldırılmış değildir.³⁷⁴

2- Yukarıda açıklaması yapılan durumun dışında şayet e-çekin üzerinde belirtilen ödeme tarihi gelmiş ve keşidecinin hesabı da müsaitse alışveriş işlemi bitirilmeden satın alınan altınların karşılığı satıcının hesabına geçmesiyle söz konusu işlem geçerli olacaktır. Zira bu durumda peşinlik ilkesi ihlal edilmemiş olmaktadır. Bu durum elektronik ortam üzerinden düşünüldüğünde; e-çekin karşılığı elektronik ortamda alacaklının hesabına aktarılacağı için kâğıt çeki kabzetmenin, üzerinde yazılı olan meblağı akit meclisinde kabzetmek manasında olup olmadığı tartışması burada aşılmış olacaktır. Zira e-çekte taraflar söz konusu işlemi elektronik ortam üzerinden elektronik çeki keserek gerçekleştirmektedirler. Burada dikkat edilmesi gereken husus şayet alacaklı tarafın bankası e-çek sistemini kullanmıyorsa, ödeme EFT yoluyla yapılacak olmasıdır. Bu sebeple bu noktadaki sarf alışverişinin durumu EFT sisteminin işleyişine göre değişecektir. EFT sisteminin analizi ise bir sonraki başlık altında yapılacağı için burada incelemeye alınmayacaktır.

Bunun dışında ticaret hayatını kolaylaştırmak amacıyla keşidecinin hesabında yeterli miktarda bakiye bulunmasa dahi bankaların garantisi altında basılı tutarların tamamının ödendiği uygulamalar³⁷⁵ mevcuttur. Yine çek bedelinin bankaların garanti ettiği tutar üzerinden düzenlenebildiği ve her çek yaprağı için belli bir ödeme garantisinin verildiği,³⁷⁶ söz konusu tutarın bankanın ödeme garantisinin üzerinde olması halinde ise çekin geri kalan kısmının karşılıksız işlemine tabi tutulduğu³⁷⁷ bir takım uygulamalarda mevcuttur. Burada dikkat

³⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Findeks, Erişim 10.12.2020. <https://www.findeks.com/>.

³⁷⁵ Ziraat Bankası, Erişim 20.10.2020. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/nakit-yonetimi/cek/hazircek>; ayrıca bkz. Halk Bank, Erişim 20.10.2020. <https://www.halkbankkobi.com.tr/NewsDetail/Halkbank-Guvenceli-Cek/330>.

³⁷⁶ Vakıf Bank, Erişim 20.10.2020. <https://www.vakifbank.com.tr/kobi-altin-cek.aspx?pageID=934>.

³⁷⁷ Halk Bank, Erişim 21.10.2020. <https://www.halkbankkobi.com.tr/channels/KOBI-lere-Ozel/Bankamiz-Odeme-Guvenceli-Urunlerimiz/Halkbank-Guvenceli-Cek/254>.

edilmesi gereken husus; hesapta bakiye bulunmadığında ve banka garanti işlemini uyguladığında, ilgili hesaba faizli işlemin yansıtılıp yansıtılmayacağıdır. Şayet yansıtılacak olursa işlem fikhî açıdan uygun olmayacaktır.

Hesaba faizli bir işlem yansıtılmadığı takdirde ve çekin vadesinin gelmiş olma şartı ile bankanın garantisi altında çekte basılı tutarın tamamı satıcının hesabına geçerse yine bu işlem peşin kabul edileceği için sarf akdi açısından uygun olacaktır. Şayet tutar bankanın ödeme garantisi üzerinde ise çekin geri kalan kısmı karşılıksız olacağı için bankanın garanti ettiği tutarın satıcının hesabına geçmesi ile işlem o miktarda caiz olacaktır. Zira bedelin bir kısmının ödenmesi noktasında Hanefî kaynaklarında şöyle bir hüküm vardır; “gümüş bir kap, para ile satın alındığında, satıcı paranın bir kısmını kabz edip, diğer kısmını kabzetmeden her iki taraf birbirlerinden ayrılacak olursa akit kabzedilmemiş miktarda batıl olur, kabzedilmiş kısımda ise geçerli olur.”³⁷⁸ AAOIFI faizsiz bankacılık standartları da bedellerin bir kısmının teslim alındığı para/döviz alım satımlarında akdin, sadece teslim alınan miktarda geçerli olduğunu, kalan kısımda geçersiz olacağını belirtmiştir.³⁷⁹

Günümüzde yer alan diğer uygulamalara göre bir çek, vadesi gelmeden önce borçlu veya üçüncü bir kişi tarafından paraya çevrilebilmektedir. Bu tür uygulamalara çek kırdırma denilmektedir.³⁸⁰ Çek kırdırma işleminde vadeli bir çeki, üzerinde yazılı olan meblağdan daha düşük bir bedelle satmak iki açıdan problemli görülmüştür: 1- Kabz akit meclisinde karşılıklı peşin olarak gerçekleşmediği için sarf akdi açısından problemlidir. Çünkü bu işlem nesie faizi uygulamasıdır. 2- Alacak farklı bir bedel karşılığında satıldığı için problemlidir.³⁸¹ Zira alacağın, üçüncü bir kimseye satılarak yapılan sözleşme işlemi geçerli değildir. Bu işlemde zimmet borcu olan bir alacağın miktarı farklı olan başka bir deyn ile veresiye satışının söz konusu olduğu dolayısıyla da aradaki farkın faiz olduğu belirtilmiştir.³⁸² Çünkü alışveriş işlemi ancak mütekavvim bir mal

³⁷⁸ el-Meydani, *el-Lübâb*, 1: 229-230.

³⁷⁹ Bkz. AAOIFI, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, 51.

³⁸⁰ Hamdi Döndüren, *İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2014), 164.

³⁸¹ Affane, *Fikhî ve Ahlakî Yönleriyle İslam'da Ticaret*, 241-242.

³⁸² Döndüren, *İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi*, 165. Bu uygulama banka ile de yapılabilmektedir. Buna göre 6 ay vadeli ve 100 bin liralık bir çeki bankaya kırdıran bir kimse, bankanın %2 faiz uygulaması üzerinden peşin olarak bankadan 88 bin lira alacaktır. Banka burada 12 bin liralık

üzerinde yapılmalıdır. Bir kimsenin zimmetinde bulunan bir borç diğer kişi hakkında mütekavvim bir mal olmadığı için alacağın o kişiye satılması caiz görülmemiştir.³⁸³ Burada alacaklı olan kişi, alacağını borçlu olmayan üçüncü bir kimseye bedel karşılığında temlik etmiştir. Bir alacağın bedelsiz temlik edilmesi caiz olmadığına göre, bedel karşılığında temlik edilmesi öncelikli olarak caiz görülmemiştir. Ayrıca alacağın borçlu olmayan üçüncü kişilere satımı ile alacakla üçüncü kişilerden bir şeyler satın alınması aynı şey olup tamamı geçersiz kabul edilmiştir.³⁸⁴

Çeklerle ilgili olarak yabancı para birimleri üzerinden düzenlenen çeklerin ya da IMO'lar (International Money Order)³⁸⁵ ile alacaklısı olunan Türk Lirası ve ya yabancı para çek ya da senetlerin tahsili bankalarca da yapılabilir.³⁸⁶

faizi peşin olarak kesmektedir. Vadesi geldiğinde ise çek borçlusundan 100 bin lirayı tahsil edecektir. Bkz. Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 641.

³⁸³ Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 22.

³⁸⁴ Serahsi, *el-Mebsût*, 14: 22; Bu işlem klasik İslam hukukunda: “بيع الدين بالدين” diye ifade edilir.

³⁸⁵ Money Order sistemi daha çok yurt dışında kullanılmaktadır. Kira vb. ödemeler bu yöntemle yapılabilir. Buna göre bir postane şubesine gidilir ve alacaklı kişiye yapılacak ödeme tutarı postaneye verilir, karşılığında ise çek/senet alınır. Söz konusu karşılık postaneye ödendiği için bu çekin veya senedin karşılıksız çıkması imkânsızdır. Daha sonra bu çek/senet üzerine gerekli olan bilgiler eklenir ardından posta yoluyla alacaklıya gönderilir. Bu noktada postane, alacaklıya teslim edilecek olan nakitlerin aynısını değil de mislini taşımaktadır. İşte bu nokta da iki problemin ortaya çıktığı ifade edilmiştir: 1- Postane bu işlemde komisyon almaktadır. Hâlbuki söz konusu işlem postaneye borç vermeden ibarettir. Postaneye verilmiş olan ücret, alacaklı kişiye gönderilecek ücretten daha fazla olacağı için bu işlemin riba manasında olacağı dolayısıyla bu yolla nakit göndermenin caiz olamayacağı ifade edilmiştir. Bu görüşe mukabil olarak âlimlerin ekseriyetine göre postaneye ayrıca ödenen ücretin, idari işler karşılığında alınan bir komisyon ücreti esasına dayandığı, bu sebeple de işlemin caiz olduğu belirtilmiştir. 2- Bu işlem zahirde Süftece'den ibaret olmaktadır. Süftece: Borç verenin, yol tehlikesinin kaldırılmasından istifade ettiği bir borç verme türüdür. Hanefi, Şafii ve Maliki kaynaklarında bu muamelenin kerahatli olarak zikredildiği ifade edilmiştir. Zira bu muamele kendisinde menfaat içeren karza götürmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyyu*, 3: 750-756; Hanefi ve Maliki fukahasının büyük çoğunluğu ile Şafii ve Hanbeli mezhebindeki çoğunluk süfteceyi karz akdi olarak görmektedir. Bkz. el-Fâr, “et-Tehvilü'l-masrifi fi'l-fikhi'l-islâmi”, 1133. Bu sebeple Money Order sistemindeki maksadın karz/borç verme veya isteme olmadığı, asıl maksadın başka bir beldeye söz konusu meblağı gönderme olduğu ifade edilmiştir. Şayet postane bu işlemi emanet olarak kabul ederse gönderici bu durumu kabul etmiş olmaktadır. Göndericinin zihninde postaneye borç verme gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Fakat mecburiyetten dolayı işlem karza dönmektedir. Zira insanların mallarını birbirinden ayırmak ve o malları ayrı ayrı muhafaza etmek pek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle zaruretten dolayı başlangıçta emanet olan işlem sonuç itibarı ile karz hükmünü almaktadır. İşte ifade edilen bu nedenlerden dolayı bu tür işlemlerin, eski süftece işlemlerinden uzak olduğu ifade edilmiştir. Süftece hükmü kabul edilse bile ihtiyaç sebebiyle Hanbeli mezhebinin kavlinin esas alınması gerektiği belirtilmiştir. Konu hakkında yapılan beyanat kısaca bu şekildedir. Daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyyu*, 3: 755-756.

³⁸⁶ İş Bankası, Erişim 22.10.2020. <https://www.isbank.com.tr/cek-senet>.

Yabancı para üzerinden keşide edilmiş çeklerin tahsili TL gibi farklı bir para türünden yapılacağı zaman söz konusu bu işlemde sarf akdinin kuralları geçerli olacaktır. Ayrıca Money Order sistemi gibi para transfer sistemleri³⁸⁷ elektronik ödeme araçları içerisinde yer almadığı için bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bununla birlikte elektronik ortamda bir para biriminin farklı bir para birimine çevrilerek transfer edildiği ve alınan altınların bu sistemler aracılığıyla ödendiği uygulamalarda vardır. Dolayısıyla buralarda yine sarf işlemleri geçerli olacaktır. Bu konu daha sonraki başlıklarda ele alınacaktır.

2.4. Transfer Sistemlerinin Kullanımı

İslam hukukçuları banka transferleri dendiğinde bununla genellikle; nakitlerin nakli veya hesaptaki bakiyenin bir hesaptan başka bir hesaba ya da bir bankadan başka bir bankaya naklini anlamışlardır.³⁸⁸ Transfer işlemi şayet hesap sahibinin aynı bankaya ait farklı hesapları arasında yapılıyorsa virman, farklı hesap sahiplerinin aynı bankadaki hesapları arasında yapılıyorsa havale, farklı bankalar arasında ve TL üzerinden yapılıyorsa EFT, döviz üzerinden yapılıyorsa SWIFT adı verilmektedir. Birde bu sistemlerin dışında temelde aynı olup bazı noktalarda birbirlerinden ayrılan Western Union transfer sistemi bulunmaktadır.

İslam hukukçuları arasında, banka transferlerinin hukuki niteliği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu husus farklı bir başlık altında ele alınacak, ardından transfer sistemleri sarf akdi açısından incelenecektir.

2.4.1. Transfer Sistemlerinin Hukuki Niteliği

Banka transfer sistemlerinin hukuki niteliği hususunda çağdaş araştırmacılar tarafından üç farklı görüş ortaya konulmuştur. Buna göre bu işlem:

- 1- Temelde Süftecedir.³⁸⁹

³⁸⁷ Buna göre banka veya posta yoluyla nakit göndermek üç başlık altında incelenmiştir. 1- Banka çekinin posta yoluyla gönderilmesi (Bank Draft), 2- Yukarıda açıklandığı üzere Money Order sistemi üzerinden posta yoluyla nakdin gönderilmesi, 3- Banka transferi yoluyla (Bank Transfer) nakit gönderimi (Bu işlem daha sonra ele alınacaktır) Bkz. Muhammed Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu*, 3: 749-750-756.

³⁸⁸ el-Fâr, “et-Tehvilü'l-masrifî fi'l-fıkhi'l-islâmi”, 1117.

³⁸⁹ Süftece: “Borçlunun alacaklısına, muayyen miktarda parayı borçlanılan yerin dışındaki belli bir yerde bizzat ödeme taahhüdünü veya oradaki muhatabı olan üçüncü kişiye kayıtsız şartsız ödeme emrini içeren kıymetli evrak yahut işlemin kendisi” şeklinde tarif edilmiştir. Bkz.

- 2- Havale işlemidir.
- 3- Vekâlet sözleşmesidir.³⁹⁰

Banka transferlerinin şer'i kurallarla çelişmediği ifade edilmiştir. Bu nedenle muasır araştırmacıların transferlerin meşruiyeti noktasında görüş ayrılığı içerisine girmedikleri, banka transferleri üzerindeki tartışmanın daha çok transferlerin niteliği ile ilgili olduğu beyan edilmiştir.³⁹¹

İslam Fıkıh Akademisi, paranın havale edilmesinin caiz olduğu yönünde karar almıştır. Kurula göre transfer karşılığında ister ücret ödenmiş olsun isterse ödenmemiş olsun durum aynıdır. Şayet para transferi ücret karşılığı olmadan yapılacak olursa, muhalun ileyhin borçlanması şart koşmayan Hanefilere göre bu işlem mutlak havale, diğerlerine göre süftecedir. Şayet karşılıklı olursa bu bir ücretli vekâlettir. Bu nedenle kurul, bu tür işlemleri gerçekleştiren kurumların kamuya yönelik olarak çalıştığını belirtmiş ve söz konusu işlemlerin yürütülmesi için onların da çalışanlarına ücret vermekle yükümlü olduğunu bildirmiştir.³⁹² Bunun yanında muasır araştırmacılar banka transferi ile süftecenin benzeri veya birbirlerinden ayrıldıkları hususları da belirtmişlerdir.³⁹³ Banka transferinin meşruiyeti noktasında bir tartışma olmadığı için ve konu bütünlüğünü sağlamak için daha fazla detaya girilmeyecektir. Bu nedenle konu sarf akdi açısından değerlendirmeye açılacaktır.

2.4.2. Transfer Sistemlerinin Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi

Transfer sistemleri hukuki nitelik açısından birbirlerine benzeseler de işleyiş süreçleri farklıdır. Bu nedenle her birinin sarf akdi açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Cengiz Kallek, "Süftece", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/19.

³⁹⁰ el-Fâr, "et-Tehvilü'l-masrifi fi'l-fikhi'l-islâmi", 1129-1130.

³⁹¹ el-Fâr, "et-Tehvilü'l-masrifi fi'l-fikhi'l-islâmi", 1129.

³⁹² İslam Hukuk Konseyi'nin kararı için bkz. Heyet, "Karar bi şe'ni ticerati'z-zeheb, el-hulûli's-şer'iyye li'ctimâ'is-sarf ve'l-havâle".

³⁹³ Bkz. el-Fâr, "et-Tehvilü'l-masrifi fi'l-fikhi'l-islâmi", 1148-1150.

2.4.2.1. EFT/FAST Sisteminin Değerlendirilmesi

EFT sistemi, farklı bankalarda hesapları bulunan müşterilerin kendi aralarında TL cinsinden ödeme yapabildikleri bir transfer sistemidir. Transfer işlemi banka mesai saatleri içerisinde yapılıyorsa çok kısa süre içerisinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte transferin gecikebildiği durumlarda olabilmektedir. İşlem mesai saatleri dışında veya tatil günlerinde yapılıyorsa transfer ilk mesai günü içerisinde gerçekleşmektedir. FAST sisteminde ise mesai saatleri veya tatil günleri gibi ayrımlar bulunmamaktadır. Bu uygulamada anlık olarak para transfer işlemleri gerçekleştirilebilmektedir. Fakat ileri tarihli olan para transferleri veya limitin aşıldığı işlemler bu sistemin kriterlerine uymamaktadır. Birinci bölümde de ifade edildiği üzere FAST sisteminin kapsamına dâhil olmayan işlemler EFT sistemi üzerinden tamamlanmaktadır.³⁹⁴ Bu nedenle bu başlık altında EFT sistemi aracılığıyla gerçekleşen alım satım işlemleri üzerinden bir değerlendirme yapılacak olup yer yer FAST sistemine de değinilecektir.

EFT işlem süresi iki başlık altında tetkik edilecektir:

1- Mesai saatleri dâhilinde: Söz konusu ödeme, mesai saatlerinde ve bankaların kendi EFT saatlerinde (Bankaların EFT saatleri birbirlerinden farklı olabilmektedir.) yapılacağı zaman yoğunluğa göre beş veya on dakika içerisinde işlem gerçekleşmektedir. Bununla birlikte işlem, çalışmanın çok yoğun olduğu saatlerde yapılıyorsa bu süreler iki ya da üç katına kadar çıkarak bir takım gecikmeler olabilmektedir. Ayrıca yoğunluk gibi bir takım nedenlerden dolayı para transferinin hesaba ulaşamama durumu da olmaktadır. Bu durumda transferi yapan taraflar kendi bankaları ile iletişime geçmek zorunda kalabilmektedir.³⁹⁵

2- Mesai saatleri dışında: EFT ile yapılacak transfer işlemi mesai saatleri dışında yapılacak olursa söz konusu ödeme, işlem den hemen sonraki mesai saatlerinde ve işlemin gerçekleşeceği bankanın ilk EFT saatinde yapılacaktır. Bankaların resmi izin günleri vb. sebeplerle tatil olması veya yarım gün çalışması

³⁹⁴ Bkz. Yapı Kredi, Erişim 25.01.2021. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/odemeler-ve-hizmetler/fonlarin-anlik-transferi>.

³⁹⁵ Bkz. Yapı Kredi, Erişim 04.10.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/memnuniyetiniz-icin-buradayiz/sikca-sorulan-sorular/sinirsiz-bankacilik-kanallari/internet-subesi/genel/6836>; Şekerbank, Erişim 04.10.2020 https://www.sekerbank.com.tr/internet/help/Para_Transferi.htm; Bankalar.org, Erişim 04.10.2020. <https://www.bankalar.org/eft-saatleri/>.

durumlarında da yine transfer işlemi bankanın mesaiye başladığı günün EFT saatleri içerisinde gerçekleşecektir.³⁹⁶

EFT sistemi ile altın alım-satımları genel olarak ve tespit edilebildiği kadarıyla şu şekillerde yapılmaktadır:

1- Kuyumcudan satın alınacak olan altının bedeli, kuyumcunun hesabına EFT (ya da diğer transfer sistemleri) aracılığıyla ödenmesi

2- Web sitesi üzerinden satın alınan altının ödemesinin yine site sahibinin ya da aracılık yapan sitenin hesabına EFT vb. transfer sistemleriyle yapılması

Birinci uygulama mesai saatleri ve EFT saatleri açısından değerlendirilecek olursa;

A- Söz konusu işlem bankaların mesai saatleri ve EFT saatleri içerisinde yapılmış olsa bile, transfer işlemi gerçekleştikten sonra alışveriş işlemi tamamlanmalıdır. Zira hiçbir aksaklık olmadığı zamanlarda transfer işlemi 3-4 dakika içerisinde gerçekleşmiş olsa da yukarıda değinildiği üzere işlem, sistemin yoğunluğuna göre yarım saate kadar gecikebilmekte hatta teknik sebeplere bağlı olarak hiç gerçekleşmeyebilmektedir. Bu süre zarfında kur fiyatlarında değişkenlik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kuyumcularla yapılan görüşmeler neticesinde; satın alınan fiziki altının bedeli transfer sistemleri aracılığıyla ödeneceği zaman, işlem mesai saatleri içerisinde ve EFT saatleri dâhilinde olsa bile söz konusu transfer hesaba geçmeden genelde alım satım işlemi bitirilmemektedir. İşlem FAST sistemi üzerinden yapılıyorsa, transfer anlık olarak ilgili hesaba geçecektir. Transfer edilen para kuyumcunun hesabına geçtikten sonra söz konusu bedelin emanet hükmünde olduğu söylenebilir. Birinci bölümde ifade edildiği üzere emanet bırakan kişinin rızası olduktan sonra kendisine emanet edilen kişinin o parayı akit meclisinde satın alması caiz görülmüştür.

B- Banka mesai saatleri ve EFT saatleri dışında gerçekleştirilen altın alışverişinde, teslim alınan altının bedeli, bir sonraki mesai günündeki EFT saatinde kuyumcunun hesabına geçeceği için işlem sarf akdinin peşinlik ilkesi ile

³⁹⁶ EFT işlem süreleri için bkz. Bankalar.org, Erişim 04.10.2020. <https://www.bankalar.org/halkbankasi-eft-saatleri/>.

çelişecektir. Zira işlem Cuma günü mesai saatinden sonra yapılacak olursa hiçbir aksaklık olmasa bile bedel kuyumcunun hesabına haftanın ilk iş gününde transfer edilecektir. Kaldı ki sistemde teknik sıkıntı olması durumunda yine transferin hiç gerçekleşmeme durumu da bulunmaktadır. FAST sisteminde mesai saati ve EFT saati ayrımı bulunmamaktadır. Fakat sistemden kaynaklı teknik problemler FAST sistemi için de düşünülebilir. Dolayısıyla söz konusu bedel kuyumcunun hesabına geçtikten sonra, altın alışveriş işlemleri sonlandırılmamalıdır. İfade edildiği üzere kuyumcular da hesabında görmedikleri para üzerinden herhangi bir alışveriş işlemi içerisine girmemektedirler.

Ayrıca gerek bu işlemde gerekse müşterinin telefonla irtibat kurarak ödemesini EFT/FAST vb. transfer sistemleriyle gerçekleştireceği işlemlerde; daha önce anlaşılan ya da telefonda anlaşılan kur, taraflar için vaadleşme niteliğinde olmalıdır.³⁹⁷ Yani bu işlemin alışveriş niteliğinde olmaması gerekmektedir.³⁹⁸ Aşağıda vaadleşmeye ayrıca yer verilecektir.

Müşterinin EFT vb. ödeme sistemleri aracılığıyla gönderdiği ücret, kuyumcunun hesabına geçtikten sonra o günkü kur üzerinden ya da telefonda belirtilen ve her iki tarafı bağlayıcı nitelikte olmayan kur üzerinden alışveriş işlemi peşin olarak tamamlanmalıdır. Şayet söz konusu işlem, telefonla irtibatın kurulduğu ve bedelin kuyumcuya gönderildiği zaman diliminde bitirilip daha sonraki işlem sadece altının tesliminden ibaret olacaksa, müşteri altınını peşin olarak almamış olacak ve işlem sarf açısından problemli olacaktır.

İkinci uygulama bir değerlendirmeye tabi tutulacak olursa;

Bu uygulamaya göre internet üzerinden altın siparişi verilmekte, ödeme ise site sahibinin ya da aracılık yapan sitenin hesabına transfer edilmektedir. Mesele biraz daha genişletilecek olursa internet üzerinden sipariş verilen altının ödemesi iki şekilde incelenmeye tabi tutulmuş ve her iki uygulamanın caiz olacağı yönünde bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre;

A- Müşterinin ödemiş olduğu bedelin, emanet olarak aracı kurumca bloke edildiği, satıcı sitede ürününü kendisinin vekili sıfatında olan kargo şirketine

³⁹⁷ Sarf akdinde vaadleşme, tarafların gelecekte malik olacakları bedeller üzerinde anlaşma sağlaması şeklinde tarif edilebilir. Bkz. Bedevî, *Ahkamu's-sarfi'l-elektrûnî fi'l-fikhi'l-islamî*, 28.

³⁹⁸ Bkz. Bedevî, *Ahkamu's-sarfi'l-elektrûnî fi'l-fikhi'l-islamî*, 46.

teslim ettiği; ürün müşteriye teslim edildiğinde, eş zamanlı olarak aracı kurumda bedeli satıcıya teslim edildiği bir işlemin peşin gerçekleştiği ifade edilmiştir.

B- Kapıda ödeme yöntemiyle gerçekleştirilen mübadelede, kargo şirketinin satıcının vekili olduğu dolayısıyla sipariş edilen altını, satıcı adına müşteriye teslim edeceği ve bedeli teslim alacağı belirtilmiştir.³⁹⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu ise; sarf akdinin şartlarından biri olan her iki bedelin peşin olması kuralını ihlal ettiği için birinci uygulamanın caiz olmadığını, ancak her iki bedelin kapıda peşin olarak teslim edilmesiyle gerçekleştirilecek olan altın veya gümüş alım satım işleminin caiz olacağını belirtmiştir.⁴⁰⁰ Yine söz konusu birinci uygulamanın caiz olmadığı, ikinci uygulamanın ise her iki tarafı bağlayıcı nitelikte olmayan müvaade cinsinden olması ve ürünün tesliminde söz konusu akdin yenilenmesi kaydıyla caiz aksi halde caiz olmadığı beyan edilmiştir.⁴⁰¹

Hemen belirtmek gerekir ki günümüz uygulamalarına göre her iki işleminde caiz olabileceği yönündeki bir değerlendirme şu haliyle isabetli değildir. Zira kargo vb. kuruluşların satıcı kuruluş adına vekâleten alım satım işlemini peşin olarak gerçekleştirdiği kabul edilse bile, her iki uygulamanın vaadleşme işlemi açısından problemlili olduğu ortaya çıkacaktır. Zira taraflar, daha önce belirlenen kur üzerinden alışveriş işlemini tamamlamakta olup, kargonun ürünü teslim ettiği günün kuru üzerinden herhangi bir işlem yapmamaktadırlar.

Sarf akdinde vaadleşme konusuna değinilecek olursa; konu, akdin taraflarını bağlayıcı nitelikte olup olmadığı açısından tartışmalıdır. Bazı fıkıhçıların, vaadleşmenin akit mahiyetinde olmadığını bu nedenle caiz olacağını savundukları ifade edilmiştir. Zira vaadleşmede taraflardan birinin ya da her ikisinin cayabilme hakkı bulunmaktadır. Bazılarının ise bedellerin akit meclisinde kabzedilmesi kuralına aykırı olduğu için sarfta vaadleşmeyi caiz görmedikleri belirtilmiştir. Caiz olmadığını savunanların bir kısmının ise, döviz alım satım

³⁹⁹ Gezgın, *Fıkıhî Açından Altın Mübadele İşlemleri*, 246-247.

⁴⁰⁰ Din İşleri Yüksek Kurulu, Erişim 04.10.2020. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/38612/kapida-teslim-almak-uzere-internet-uzerinden-altin-ve-gumus-satin-almak-caiz-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>.

⁴⁰¹ Bedevî, *Ahkamu's-sarfi'l-elektrûnî fi'l-fıkhi'l-islamî*, 51-52.

vaadleşmesinin gerçekte bir vaadleşme olmadığı, akit olduğu bu nedenle de karşı çıktıkları beyan edilmiştir.⁴⁰²

Para/döviz ticaretleri noktasında her iki tarafı da bağlayan vaadleşme işlemlerinin fakihlerin çoğuna göre haram olduğu zira her iki tarafı bağlayan vaadleşmelerin, akit yapmaya benzediği⁴⁰³ ifade edilmiş ancak tek taraflı olarak verilen söz (vaad), söz veren kişiyi bağlayıcı olsa bile câiz olduğu beyan edilmiştir.⁴⁰⁴ Kanaatimize göre de sarf akdinde vaadleşme işlemi caizdir. Fakat bu işlemin vaadleşmeden ibaret olması gerekir. Bunun içinde ifade edildiği üzere söz konusu vaadleşmenin taraflar için bağlayıcı nitelikte olmaması gerekir. Şayet böyle bir işlem her iki taraf için bağlayıcı nitelikte olursa burada vaadleşmeden değil, bir akitten söz edilecektir.

Belirtilen bu ifadelerden yola çıkarak yukarıdaki her iki uygulama değerlendirilecek olursa hemen belirtmek gerekir ki alışveriş işleminin kapıda gerçekleştiğinin kabul edilmesi demek, müşterinin web sitesi üzerinden ve o an ki kur üzerinden alışveriş sepetine eklediği işlemin bir vaadleşme işlemi olduğunun kabul edilmesi demektir. Meseleye bu açıdan bakıldığında müşteri ürünü alışveriş sepetine ekleyip ödemesini yaptıktan sonra işlem her iki taraf için bağlayıcı nitelikte olmaktadır. Zira ürünün teslimi sırasında yeni bir akit kurulmamakta daha önce belirlenen kur ile hatta geri iade ve değişimin olmayacağı bilinci ile işlem tamamlanmaktadır. Bu nedenle her iki uygulama sarf akdi açısından problemlidir.

Web sitesi üzerinden gerçekleştirilen altın alışveriş işlemlerine bu bakış açısından bakıldığında; işlem, müşterinin söz konusu ürünü alışveriş sepetine eklemesi ile başlamakta, bedelin transfer sistemleri aracılığıyla ödenmesi ile bitmektedir. Kapıda gerçekleşen ise sadece ürünün teslimi işleminden ibarettir. Zira daha önce belirtildiği üzere⁴⁰⁵ külçe/gram altın, ziynet veya sarrafiye grubu vb. altınlarda iade veya değişimin yapılamaması bunun en açık göstergesidir.

⁴⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz. Durmuş, *Fıkhi Açıdan Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri*, 149-150; ayrıca konuyla ilgili klasik dönem fukahasının görüşleri için bkz. Bedevî, *Ahkamu's-sarfî'l-elektrûnî fi'l-fikhi'l-islâmî*, 28...

⁴⁰³ AAOIFI, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, 60.

⁴⁰⁴ AAOIFI, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, 53.

⁴⁰⁵ Online kuyumcu mağazaları temsilcileriyle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler “Kredi Kartlarının Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi” başlığı altında ifade edilmiştir.

Gerek online kuyumcu mağazaları ile gerekse bu mağazaların satış işlemini gerçekleştirdikleri aracı alışveriş platformu temsilcileri ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bilgilere göre müşteri ifade edilen gruptaki ürünlerin ödemesini gerçekleştirmesi ve işlemin onaylanması ile birlikte artık iade ve değişim yapılamamaktadır.

Ayrıca yukarıda ifade edilen EFT ya da FAST işleyiş süreciyle ilgili olarak, söz konusu bedel, sitenin hesabına geçtikten sonra işlem başlatılmış olsa bile kargonun durumuna göre altın müşterinin eline birkaç gün sonra geçecektir. Kaldı ki kargo süresi uzadıkça kur dalgalanacak, altın henüz müşterinin eline geçmeden kurdaki iniş çıkışlar sebebiyle sipariş zamanındaki altının gram fiyatı ile teslim sürecindeki fiyatı birbirinden farklı olacak ve bir takım mağduriyetler ortaya çıkacaktır. Bu işlemin sarf açısından caiz olabilmesi için sepete ekleme işleminin caiz görülen vaadleşme niteliğinde olması gerekmektedir. Asıl alışveriş işleminin ise kapıdaki kur üzerinden ya da hiç değilse taraflardan her ikisi için bağlayıcı nitelikte olmayan sepete ekleme günündeki kur üzerinden kapıda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle koşulsuz iade ve değişimin yapılamaması kapıda gerçekleşen işlemten sonra yani alışveriş tamamen bittikten sonra olmalıdır. Ayrıca koşulsuz olarak iade veya değişimin yapıldığı sarf sözleşmesinin şart muhayyerliği açısından problemli olduğu daha önce beyan edilmişti.

2.4.2.2. Virman, Havale ve Cebe Havale Sistemlerinin Değerlendirilmesi

Virman sisteminde kişi kendi hesapları arasında para transferini gerçekleştirebilmektedir. Transfer işlemi hesaptan hesaba TL gönderimi gibi aynı para birimi üzerinden gerçekleştiriliyorsa bu işlem sadece transfer işleminden ibarettir. Fakat transfer işlemi TL hesabından döviz hesabına ya da altın hesabına alım satım şeklinde gerçekleştiriliyorsa işlem ayrıca sarf akdine de konu olmaktadır. Bu noktada hesap türlerinin mahiyetinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Vadeli ve vadesiz olmak üzere banka hesaplarının tanıtımı ‘Kredi Kartlarının Kullanımı’ başlığı altında yapılmıştı. Katılım bankalarına ait cari ve katılma hesaplarının mahiyeti ortaya konulacak olursa:

- Katılma hesabı; “hesap sahibi ile katılım bankası arasındaki kâr-zarar ortaklığı çerçevesinde getirinin paylaşıldığı hesap türü” şeklinde tarif edilmiştir. Katılma hesapları TL, Dolar, Euro veya Altın cinsinden açılabilmektedir.⁴⁰⁶

Katılma hesaplarının fikhî niteliğinin mudarebe akdi olduğu ve bu noktada neredeyse bir kanaatin olduğu beyan edilmiştir.⁴⁰⁷ Bununla beraber fon kullanma mevzuatının değişmesiyle birlikte katılım bankalarının kuruluş amaçlarının dışına çıkarıldığı ifade edilmiş, bu nedenle de bazı çalışmalarda bu bankaların kuruluş amaçlarındaki felsefe dikkate alınarak katılma hesaplarıyla ilgili bir değerlendirmeye gidilmiştir.⁴⁰⁸ Bu çalışmada da genel olarak bu çizgi takip edilmiştir.

- Cari hesap; “vadesiz olarak açılabilen, istenildiği zaman para yatırılıp çekilebilen ve kar payı dağıtımı yapılamayan hesap” şeklinde tarif edilmiştir. Cari hesaplarda yine Türk Lirası, yabancı para ya da kıymetli maden cinsinden açılabilmektedir.⁴⁰⁹ Vadesiz banka hesaplarında olduğu gibi bu hesaplarla da para transferi, kredi kartı ödemeleri, ileri vadeli para transferleri ya da düzenli ödeme talimatları ile döviz ve altın alım satım talimatları yapılabilmektedir.⁴¹⁰ Cari hesapların hukuki niteliği noktasında günümüz hukukçuları arasında bir tartışmanın bulunduğu daha önce belirtilmişti. Konu tekrar edilmeyecektir.

Katılım bankaları faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda çalıştığı için, kredi kartlarının bağlı olduğu hesap aracılığıyla vadeli hesaba ya da vadesiz hesaba altın alımı şeklinde yapılan ayırım, cari hesap ya da katılma hesabı için yapılmayacaktır. Zira bu çalışmada katılım bankalarının kuruluş amaçları dikkate alınarak söz konusu işlemlerin sarf açısından değerlendirmesi yapılmaktadır. Söz konusu TL hesabından döviz hesabına veya altın hesabına yapılan alım işlemleri anlık olarak gerçekleştiğinden işlem sarf akdinin peşinlik ilkesi ile çelişmeyecektir. Fakat daha öncede belirtildiği üzere vadeli hesaba alım yapmak

⁴⁰⁶ Kuveyt Türk, Erişim 01.05.2020. <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/hesaplar/katilma-hesapları/katilma-hesabi>.

⁴⁰⁷ Dumlu, “Fikhî Açıdan Altın Hesabı”, 251-252.

⁴⁰⁸ Dumlu, “Fikhî Açıdan Altın Hesabı”, 250-251.

⁴⁰⁹ Vakıf Katılım, Erişim 01.05.2020. <https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/bireysel/hesaplar/cari-hesap>.

⁴¹⁰ Kuveyt Türk, Erişim 01.05.2020. <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/hesaplar/cari-hesaplar>.

doğrudan İslam hukukuna aykırı olacağı için bu hesap üzerinden yapılan işlemler incelemeye alınmamıştır.

“Kredi Kartlarının Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi” başlığı altında bankaların hesaplar üzerinden uygulamış oldukları altın alışveriş işlemlerine yer verilmişti. Buna göre çevrilen para birimi ya da alımı yapılan altınların bankada mevcut olması ve talep edildiğinde fiziki olarak teslim edilebilir olması gerekmektedir. İşlemin tamamının veya bir kısmının sanal ortamda kaydî olarak gerçekleşmiş olması yeterli değildir. Zira mevcutta olmayan bir şeyin (ma’dum) satışı caiz olmadığı için⁴¹¹ bu işlem İslam hukuku açısından geçerli değildir.

Bunun dışında gerek bankaların gerekse katılım bankalarının belli bir masraf karşılığında fiziki teslimat yaptığı bazı uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamalara göre fiziki altının teslim fiyatı grama göre ya da teslimatın yapılacağı illere göre değişkenlik gösterebilmektedir.⁴¹² Bu durumda fiziki teslimatta müşteriye yansıtılacak masraflar ilgili sözleşmede; altının gramına göre belirlenen teslim ücreti, nakliye masrafı⁴¹³ ve güvenlik masrafları⁴¹⁴ olmak üzere genel olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla müşteri hesapları arasında altın alımı yaptığı fiziki teslimat noktasında satın aldığı altınların masrafının ne kadar olduğu bilgisi kendisiyle paylaşılmamaktadır. Hesaplar üzerindeki alım işlemi gerçekleştirildikten sonra ve müşterinin fiziki altınını talep etmesi durumunda sözleşmede genel olarak ifade edilen masraflar hesap edilmekte ve müşteriye net olarak bildirilmektedir.

Katılım bankaları yetkilileriyle ve müşteri temsilcileriyle yapılan görüşmeler neticesinde şu bulgulara ulaşılmıştır:

⁴¹¹ Bkz. el-Kâsânî, *Bedâ’iu’s-sanâi’ fî tertîbi’s-şerâi’*, 5: 139; ayrıntılı bilgi için ve konuyla ilişkisi bakımından diğer uygulamalar için bkz. İkinci Bölüm “Kredi (Credit) Kartının Kullanımın Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi” başlığı.

⁴¹² Türkiye Finans, Erişim 01.06.2020. https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/sozlesmeler-ve-formlar/SozlesmelerVeFormlarArsivde/Temel%20Bankac%C4%B1l%C4%B1k%20Hizmetleri%20Talep%20ve%20Bilgi%20Formu_TR_R004-5055.pdf; Denizbank, Erişim 01.06.2020. <https://www.denizbank.com/bankacilik/bireysel-bankacilik/komisyon-ve-ucretler/>.

⁴¹³ Kuveyt Türk, Erişim 01.06.2020. <https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-3103.vsf#:~:text=Kuveyt%20T%C3%BCrk%20Kartlar%C4%B1yla%20ATM'den%20Gram%20Alt%C4%B1n%20Teslimi%209,185%20TL%20Dahil%20Kg%20ba%C5%9F%C4%B1nad%C4%B1r.>

⁴¹⁴ Vakıf Katılım, Erişim 01.06.2020. <https://www.vakifkatilim.com.tr/documents/mp3/bankacilik/hizmetler/sozlesmesiv3.pdf>.

1- Fiziki teslimat noktasında bir sınır belirlenip alt sınırlar için fiziki teslimatın yapılmadığı uygulamaların bulunmasıyla birlikte, herhangi bir sınırın yer almadığı uygulamalarda bulunmaktadır.

2- Müşteri hesabında bulunan altınları fiziki olarak almak istediğinde bankayla iletişime geçmesi gerekmektedir. Daha sonra şube, müşteri tarafından talep edilen miktarı genel merkeze bildirmekte ve altınlar istenmektedir. Bazen şubelere ait kasalarda bir miktar altın bulunabilmektedir. Bu nedenle müşteri tarafından talep edilen miktar şubede bulunuyorsa müşteriye teslim edilmektedir. Bu altınların masrafları yine müşteriden tahsil edilmektedir.

3- Masrafların miktarı katılım bankaları arasında değişebilmektedir. Söz konusu masraflar ise şu şekilde oluşmaktadır; gram altınlar özel paketlerle kaplatıldığı için ek maliyet oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle gram bazında masraf alınmaktadır. Altın değerli bir maden olduğu için özel kuryelerle getirilmektedir. Bununla birlikte taşıma sırasında ortaya çıkabilecek zararlar için söz konusu altın sigortalanmaktadır. Bu nedenle sigorta masrafı yansıtılabilmektedir. Ayrıca talep edilen miktar uçak ve karayolları ile şubeye ulaştırılmaktadır. Bu nedenle nakliye masrafı da yansıtılmaktadır. Bu noktada hemen ifade etmek gerekirse bazı katılım bankaları belirtilen masrafların tamamını hesap ederek bir fiyat çıkarmakta iken bazıları gram üzerinden bir fiyat çıkarmaktadır. İfade edilen bu masraflar hesap edilip müşteriye bildirilmektedir. Bu süreç bir-iki hafta kadar sürebilmektedir.

4- Şayet talep edilen miktar küçük miktarda ise ve şubede de bulunuyorsa ya da altın ATM'sinden alınacaksa burada sadece gram üzerinden bir masraf alınabilmektedir.

5- Talep edilen altın genel merkez içerisinde yer alan şubelerden ya da genel merkezin bulunduğu yerde yer alan şubelerden alınacak olursa burada nakliye masrafı tahsil edilmeyebilmekte ve komisyon daha az olabilmektedir. Zira burada nakliye masrafı dışındaki diğer masraflar yine alınabilmektedir.

Konu tarafımızca değerlendirilecek olursa öncelikle fiziki teslimatın yapılmadığı işlemlerin problemli olduğu daha önce ifade edilmişti.⁴¹⁵ Bunun dışında ilgili sözleşmede ifade edilen masrafların genel olarak beyan edilmesi

⁴¹⁵ Bkz. İkinci Bölüm, “Kredi Kartı Kullanımının Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi”, başlığı.

yeterli değildir. Zira bu durumda altın satın alınırken fiziki teslimat noktasında ödenecek masrafın toplam miktarının ne kadar olduğu müşteri açısından belirsiz olmaktadır. Bu durum ise nizaya sebebiyet verecektir.⁴¹⁶ Bu belirsizliğin ortadan kalkması için müşterinin akit esnasında fiziki teslimat noktasında masraf olarak ödemesi gereken tutarın ne kadar olduğunu net olarak bilmesi gerekmektedir.

Katılım bankası yetkilileriyle yapılan görüşmelerde, hesaplar arasında yapılan alışveriş aşamasında müşterinin talep edeceği zaman diliminde masrafın ne kadar olacağını öngöremedikleri ifade edilmiştir. Zira bu masraf nakliye ücretine göre veya talep edilen miktara göre değişebilmektedir. Fakat yetkililerle yapılan bir görüşmede bazı yörelerde insanların fiziki altına karşı bir rağbetlerinin bulunduğu, bu nedenle de ilgili şubede yeteri kadar fiziki altının bulundurulduğu beyan edilmiştir. İşte bu noktada söz konusu altınlar şubeye talep öncesi getirildiği için şubeyle iletişime geçen müşteriye masraf noktasında net bilgi verilmektedir. İşte bu sorun ifade edilen bu uygulamayla aşılabılır. Buna göre gerek şubelere göre gerekse miktara ve zaman dilimine göre (Örneğin 2021 yılının ilk üç aylık zaman diliminde geçerli olan bir fiyat tarifi veya güvenlik ya da nakliye masraflarının doğrudan grama endeksleyip, sadece gram üzerinden tahsil edilen bir fiyat tarifi gibi.) bir fiyat belirtilebilir.

Havale sisteminde ise mesai saati ayrımı bulunmamaktadır. Transfer işlemi burada yirmi veya otuz saniye gibi çok kısa süre içerisinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte transfer işlemi yoğunluk vb. sebeplere bağlı olarak gecikebilmektedir.

EFT sisteminde olduğu gibi havale sisteminde de altın alımları genel olarak kuyumcunun işyerinden ya da web siteleri üzerinden yapılabilmektedir. Bununla birlikte havale sisteminde transfer işlemleri, EFT sisteminden daha hızlı ve her zaman yapılabilmektedir. Dolayısıyla bu yolla ödeme yapılacağı zaman mesai saatlerini ve EFT saatlerini beklemeye lüzum olmayacaktır. Buna göre;

1- Kuyumcudan alınan altının bedeli havale yoluyla ödenecek olursa EFT sisteminde olduğu gibi tutar, işyerinin hesabına geçtikten sonra alışveriş işlemi bitirilmelidir. Çünkü EFT sisteminde olduğu gibi havale sisteminde de

⁴¹⁶ Nizanın oluşum şartları ve nizaya sebebiyet veren durumlar için bkz. Ali Haydar Bölükbaş, *İslam Borçlar Hukukunda Niza* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 178-198.

teknik nedenlerden dolayı transfer işlemi gecikebilmekte hatta hiç gerçekleşmeyebilmektedir.

2- Web siteleri üzerinden yapılan altın alımlarında söz konusu bedel havale yoluyla ödenecek olursa bu durum tıpkı EFT sisteminde belirtilen işlemler gibi olacaktır. İfade edilen işlemlerin sarf akdi açısından değerlendirilmesi ise EFT sisteminde yapılmıştır.

Virman ve banka havale sisteminden farklı olarak *cebe havale* sisteminde ise herhangi bir banka hesabına gerek olmadan cep telefonu numarasına para transferi yapılabilmekte ve gönderilen ücret ATM cihazlarından alınabilmektedir. Her ne kadar bu sistem alışveriş işlemlerinde kullanılmak için geliştirilmemiş olsa da satın alınan bir altının karşılığı bu sistem aracılığıyla ödendiği takdirde söz konusu işlem yine sarf akdine konu olacaktır. Böyle bir alışveriş işleminin sarf akdi çerçevesinde bir değerlendirmesi yapılacak olursa; bu sistemle para gönderimi gerçekleştiği anda çok kısa süre içerisinde alıcıya bilgilendirme mesajı gönderilmektedir. Fakat söz konusu mesaj sadece bilgilendirme mesajı olup gönderilen tutar alıcının zimmetine geçmiş olmamaktadır. Transfer edilen tutar henüz alıcı tarafından çekilmemiş ise gönderici 24 saat içerisinde transferi iptal edebilme yetkisine sahiptir. Bu da altının karşılığının hükmü olarak kabz edilmediği anlamına gelmektedir. Bu sebeple işlem sarf akdi açısından problemli olacaktır. Şayet bu transfer sisteminde alıcıya gönderilen mesajla birlikte söz konusu tutar alıcının zimmetine geçmiş olsaydı, transferin hızlı gelişmesi sebebi ile sarf akdinin peşinlik kuralına riayet edilmiş olacak ve işlem caiz olacaktır.

2.4.2.3. SWIFT Sisteminin Değerlendirilmesi

Birinci bölümde de ifade edildiği üzere SWIFT sistemi bir transfer sistemidir. Bu sistemde uluslararası ödemeler yapılabilir. İşte bu noktada EFT sisteminden ayrılmaktadır. Yoksa işlevsel açıdan tıpkı EFT sistemi gibidir. Bankalar bu sistem aracılığıyla; yurt içinde veya yurt dışındaki bankalara döviz transfer işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Sistem kullanıldığında işlem ücreti belirtilen hesaptan tahsil edilmektedir. Transfer işlemi iki veya üç gün sürebilmektedir. Swift sistemi ile döviz transferi banka şubelerinden yapılabildiği

gibi online bankacılık veya mobil uygulamalar aracılığıyla da yapılabilir.⁴¹⁷

SWIFT sistemi sarf işlemine iki şekilde konu olabilir:

1- Yurt içi veya yurt dışı döviz transferi yapılacağı zaman TL cinsinden olan paranın, transferi yapılacak olan para birimine çevrilmesi sırasında işlem sarfa konu olmaktadır. Transfer ise daha sonra gerçekleşmektedir.

Bu sistemde döviz transfer işlemleri yalnızca döviz hesapları kullanılarak yapılabilir.⁴¹⁸ Bu sebeple söz konusu işlemi gerçekleştirebilmek için transferi yapılacak olan para biriminin kullanıldığı bir hesabın açılması gerekiyor.⁴¹⁹ İşte bu noktada banka transferi yoluyla para göndermenin bir takım problemlere yol açacağı zira sarf akdinin bir unsuru olan tekâbüz şartının gerçekleşmediği ifade edilmiştir.⁴²⁰ Buna mukabil İslam Fıkıh Akademisi konuyla ilgili olarak; para transferi yapacak kişinin bankaya sunduğu tutarın farklı bir para birimine çevrilerek gönderilmesini talep ettiğinde bu işlemin sarf akdi ve havaleden oluştuğunu belirtmiş ve transfer işleminden önce sarf hükümlerinin geçerli olduğu bildirmiştir. Kurul, para transferi yapacak kişinin söz konusu tutarı bankaya teslim etmesiyle ve bankanın da o kişiye işlem makbuzunu teslim edip bu sözleşmeyi ilgili deftere/sisteme kaydetmesiyle sarf akdinin gerçekleşmiş olacağı yönünde karar almıştır. Ancak müşterinin söz konusu tutarı bankaya teslim ettiği fakat müşterinin çevrilen para birimini nasıl kabz ettiği kararda izah edilmediği belirtilerek söz konusu bu karar eleştirilmiştir.⁴²¹ Fıkıh Akademisinin bu kararla, makbuzun kabzı ile o paranın kabzedilmiş olduğunu ve sarf işleminin bu şekilde tamamlanmış olacağını kabul etmekte olduğu belirtilmiştir.⁴²² Fakat ifade edildiği

⁴¹⁷ Türkiye Finans, Erişim 04.10.2020. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/bankacilik-hizmetleri/sayfalar/doviz-transferi-swift.aspx>; Yapı Kredi, Erişim 04.10.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/odemeler-ve-hizmetler/swift-transfer>; Deniz Yılmaz, “Swift Kodu Nedir? Banka Swift Kodları Listesi”, Piyasa Nabızı. Erişim 04.10.2020. <https://piyasanabzi.com/sozluk/banka-swift-kodlari/>.

⁴¹⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Türkiye Finans, Erişim 04.10.2020. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/bankacilik-hizmetleri/sayfalar/doviz-transferi-swift.aspx>.

⁴¹⁹ Yılmaz, “Swift Kodu Nedir? Banka Swift Kodları Listesi”.

⁴²⁰ Bkz. Muhammed Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu*, 3: 757.

⁴²¹ İslam Hukuk Konseyi'nin kararı için bkz. Heyet, “Karar bi şe'ni ticerati'z-zeheb, el-hulûli's-şer'iyye li'ctimâ'is-sarf ve'l-havâle”; söz konusu eleştiri için bkz. Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu*, 3: 758.

⁴²² Bkz. Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu*, 3: 758.

üzere burada tekâbüz şartı gerçekleşmediği gerekçesiyle söz konusu karar eleştirilmiştir. Zira bu görüşe göre makbuzu kabzetmekle söz konusu nakit kabz edilmiş olmamaktadır.⁴²³

İfade edilen bu durumların dışında banka transfer işlemlerinin birçoğunun geçerli olamayacağı zira transfer esnasında bankalarda transfer edilmesi istenen dövizin yeterli oranda bulunamadığı durumların olabileceği de beyan edilmiştir. Bu sebeple de banka, başka bir bankadan döviz satın almaya ihtiyaç duyacaktır. Söz konusu bu durumlar nedeniyle tekâbüz unsurunun gerçekleşmiş olamayacağı izah edilmiştir.⁴²⁴

SWIFT sistemi ile para transferi, ifade edildiği şekliyle bankaya gidilerek yapılabilir. Bunun yanında söz konusu işlem elektronik ortamda internet bankacılığı ya da mobil bankacılık üzerinden de yapılabilir. Bu çalışmada, e-ticaret ödeme araçları konu edildiği için sadece mobil ya da internet bankacılığı aracılığıyla gerçekleştirilen SWIFT sisteminin kullanımı değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

SWIFT sistemi sarf akdi açısından değerlendirilecek olursa; aynı kişinin aynı bankada bulunan hesapları arasında gerçekleştirilen döviz çevirme işlemleri anlık olarak yapılabilir. EFT sisteminde olduğu gibi işlemin gerçekleşeceği belli bir işlem saati de bulunmamaktadır. Bu sebeple e-ortamda anlık olarak çevrilen bu işlemde sarf akdinin peşinlik ilkesine riayet edilmiş olmaktadır. Fakat daha önce ifade edildiği üzere çevrilen para biriminin bankada bulunuyor olması ve fiziki teslimatın yapılabilir olması gereklidir. Zira ma'dumun satışı caiz olmadığı için işlem İslam hukuku açısından geçerli olmayacaktır.⁴²⁵

2- Yurt içinden ya da yurt dışından satın alınan altınların karşılığının döviz olarak ödenmesi durumunda işlem sarfa konu olmaktadır. Bu işlemin işleyişi EFT sistemine benzetilebilir. EFT sisteminde dikkat edilmesi gereken nokta paranın ilgili hesaba geçmiş olması idi. Zira para transferi, işlem saatlerine denk gelmediği takdirde transfer sonraki günlere sarkabilmekteydi. Ayrıca sistemden kaynaklı teknik arızalar olabilmekte ve transfer hiç

⁴²³ Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu*, 3: 759.

⁴²⁴ Takî Osmanî, *Fıkhu'l-Büyu*, 3: 761.

⁴²⁵ el-Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 5: 139; ayrıca bkz. İkinci Bölüm "Kredilendirilen Kredi Kartlarının (Credit Card) Kullanımın Sarf Akdi Açısından Değerlendirilmesi" başlığı.

gerçekleşmeyebilmekteydi. SWIFT sisteminde ise transfer mesai saatleri içerisinde yapılmış olsa bile transferi yapılacak tutar alıcıya en erken iki iş günü içerisinde ulaşacaktır. Mesai saatleri dışında yapılacak olursa işlem üç gün kadar sürebilmektedir. Bu nedenle SWIFT sistemi ile ödenen tutar kuyumcunun hesabına geçmeden, müşterinin söz konusu altınları kabzederek alışveriş işleminin tamamlanması peşinlik ilkesine aykırı olacaktır. Bu durumda şöyle bir yol izlenebilir; müşteri bu sistem aracılığıyla ödemesini yapar. Daha sonra ister tarafların her ikisini bağlayıcı nitelikte olmayan ve transferin yapıldığı günün kuru ile isterse transferin kuyumcunun hesabına geçtiği ve alışverişin gerçekleşeceği günün kuru üzerinden yeni bir akitle söz konusu altınlar alınır ve işlem peşin olarak tamamlanır.

2.4.2.4. Western Union Sisteminin Değerlendirilmesi

Western Union sistemi, SWIFT sistemine benzer bir transfer sistemidir. Fakat herhangi bir banka hesabına ihtiyaç duyulmaması özelliği ile SWIFT sisteminden ayrılmaktadır. Bu transfer sistemi ile TL, Dolar veya Euro cinsi paralar transfer edilebilmektedir.⁴²⁶

Bu sistem de yine SWIFT sistemi gibi iki açıdan sarf işlemine konu olabilir.

1- Western Union aracılığıyla TL dışında farklı bir para biriminde para transferi yapılacağı zaman tıpkı SWIFT sisteminde olduğu gibi işlem sarf hükümlerine tabi olacaktır. Konu ile ilgili değerlendirme SWIFT başlığı altında yapılmıştı. Fakat SWIFT sisteminden farklı olarak bu sistemde TL olarak para transferi de yapılabilir. Bu sebeple TL üzerinden yapılacak olan transfer işleminde herhangi bir para birimine çevirim olmayacağı için işlem sarfa konu olmayacaktır.

2- Uygulamada örneği pek olmamakla birlikte SWIFT sisteminde olduğu gibi yine satın alınan altının ödemesi bu sistem aracılığıyla yapılabilir. Bununla

⁴²⁶ Aktimur, “Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşlarında Yaşanan Gelişmeler ve Bu Kuruluşların 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi”, 111; sisteminin işleyiş süreci için bkz. Birinci Bölüm, “Western Union”, Başlığı.

ilgili değerlendirme yine swift başlığı altında yapıldığı için burada tekrar edilmeyecektir.

SWIFT sisteminden farklı olarak bazı kuyumcular gerekli olan anlaşmaları sağlayarak Western Union kuruluşunun temsilciliklerini yapabilmektedirler. Buna göre kendi hesabına para transferi yapılan müşteri ilgili kuruluşun temsilciliğini yapan bir kuyumcudan parasını çekebilmektedir.

Bankaların yoğun olmasına bağlı olarak sıra beklememe isteği vb. sebeplerle müşteriler yoğunluğun daha az olduğu temsilcileri tercih edebilmektedirler. Bu noktada müşteri T.C. kimlik numarası vb. belgelerini ilgili temsilciye vermekte, temsilci de bu belgeleri taratarak ve müşterinin imzasını alarak transfer edilen tutarı müşteriye teslim etmektedir. Müşteriye gönderilen miktarı ise ilgili temsilci kendi hesabına yönlendirmektedir. Bu işlemin temsilciye olan getirisi gönderici tarafından ödenen komisyonun belirli bir oranıdır. İşte bu noktada müşteriler Western Union temsilcisi olan kuyumcudan transfer edilen paranın karşılığında altın alımı yapabilmektedirler.

İlgili kuruluşun temsilciliğini yapan kuyumcularla yapılan görüşmeler çerçevesinde, bu sistem aracılığıyla gönderilen para, göndericinin ödeyeceği komisyona bağlı olarak anlık olarak ya da bir gün sonra alıcı adına sistem havuzuna düşmektedir. Transfer hafta sonuna denk gelecek olursa haftanın ilk iş günü havuza düşecektir. Her halükarda temsilci, alıcı adına ödenecek olan parayı, sistemin havuzuna düşmeden kendi hesabına ynlendirememektedir. Transfer edilen tutar sistem havuzuna düştükten sonra temsilci o parayı kendi hesabına yönlendirebilmektedir.⁴²⁷ İşte bu noktada müşteriye satılacak olan altının bedeli kuyumcunun hesabına geçtikten sonra alışveriş işlemi bitirilmelidir. Bu durumda kuyumcu alacağını peşin olarak almış olacaktır. Bu nedenle de işlem sarf açısından geçerli olacaktır.

⁴²⁷ Burada yer alan bilgiler kuyumcularla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilmiştir. Sistem hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz. WesternUnion Erişim 09.01.2021. <https://www.westernunion.com/tr/tr/send-money-online.html>.

SONUÇ

Son zamanlarda modern asrın yeni ödeme araçları ile yapılan altın alışveriş işlemleri yaygınlık göstermiş, bankalar veya kuyumcular müşterilerine bu araçlarla ödeme olanakları tanımıştır. “E-Ödeme Araçlarıyla Yapılan Altın Alım Satım İşlemlerinin Müşteri Temelinde İncelenmesi” konulu bu araştırmada sonuç olarak ulaşılan bulgular sırası ile şu şekilde belirtilebilir:

1- Modern çağın yeni ödeme sistemleri vasıtasıyla yapılan altın alışveriş işlemleri sarfin temel ilkelerinden olan tekâbüz şartıyla doğrudan ilgilidir. Sarf akdinde bedellerin akit meclisinde kabz edilmesi noktasında mezhepler arasında görüş birliği bulunmaktadır. Bu konuda hükmi kabz yeterli görülmemiştir. Fakat modern ödeme araçlarının alışverişlerde kullanılmaya başlamasıyla birlikte bu konu farklı açılardan günümüz hukukçuları arasında tartışılır olmuştur.

2- Modern ödeme sistemleriyle gerçekleşen hükmi kabz şekilleri, klasik hukukta yer alan zimmette sarf hükümlerine benzetilebilir. Zira burada da fiili olarak kabz gerçekleşmemekte ve söz konusu alacak, sarf akdi ile hükmi olarak kabz edilmiş sayılmaktadır. Bu noktada klasik dönemde yer almayan modern araçlarla yapılan anlık ödemelerin karşı tarafın zimmetine geçtiğini ve tasarrufu altına girdiğini dikkate almak gereklidir. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise ödemeler tarafların hesabına geçmeden ve tasarrufu altına girmeden, alışveriş işleminin bitirilmemesi gereğidir. Zira sarfin peşin olarak yapılması konusunda açık nas bulunmaktadır.

3- Modern ödeme sistemleri üzerinden gerçekleştirilen sarf sözleşmeleri havale, kefalet, vekâlet, karz ve vedia sözleşmeleri ile yakından ilgilidir. Bu nedenle e-ödeme araçları ile yapılan sarf işlemleri çözüme kavuşturulurken söz konusu meseleler sarfin bu sözleşmelerle olan bağı noktasında ele alınmalıdır.

E-Ticaretin ödeme araçlarının her biri işlevleri ve işlem süreçleri dikkate alınarak müstakil olarak bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Zira modern

ödeme sistemlerini sadece *banka kaydı* olarak ya da *elektronik ortamda sarf* şeklinde bir bütün olarak ele almak yanlış çözümlemelere sebebiyet verecektir.

4- Bankaların çıkarmış olduğu kredilendirilen kredi kartlarının (credit card) alışveriş işlemlerinde kullanımı noktasında, kazancının büyük çoğunluğu faizli işlemlerden oluşan bir kurumla sözleşme yapıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla beraber akdi ifsat edecek olan faizli işlemlerde bulunulmadığı sürece kredi kartı sözleşmesi geçerli olacaktır.

Kredi kartı hesabı aracılığı ile bankaların vadeli altın hesaplarına alım yapmak fıkhen sakıncalı olacaktır. Zira bankalar tarafından vadeli hesaplara faiz ödemesi yapılmaktadır. Bankaların vadesiz mevduat hesabına altın alınacağı zaman ise her ne kadar banka tarafından hesap sahibine faiz ödemesi yapılmasa da hesaptaki varlık sayesinde elde edilecek getirinin tamamı bankanın bünyesinde kalacağı unutulmamalıdır.

Kredi kartının bağlı olduğu hesap üzerinden vadesiz hesaba altın alımı yapılacağı zaman;

- Kart hamili, bankaya geri ödemede bulunacağı tarihi geciktirdiğinde ve kredi kartı limitini aştığında hesabına faiz yansıtılacaktır.
- Bankaların kaydî uygulaması üzerinden altın alımı yapmak caiz değildir. Çünkü ma'dumun satışı batıldır.
- Bankaların fiziki teslimat noktasında bir sınır belirlediği ve o sınırın altında ise fiziki teslimatı yapmadığı bir takım uygulamalar da bulunmaktadır. Fiziki teslimatın yapılmadığı kısımda altın alışveriş işlemi caiz değildir.

Kredi kartı ile kuyumcunun işyerinden altın alımı yapılacağı zaman;

- İster blokeli ve komisyonlu olsun isterse blokeli ve komisyonsuz olsun geç ödemeli POS çalışma sisteminde kuyumcu alacağını peşin olarak alamayacağı için işlem fasit olacaktır.
- Erken ödemeli sistemde ise söz konusu işlem iki farklı açıdan ele alınmalıdır. Buna göre;

A- Kuyumcunun doğrudan taksitli satış yaptığı, alacağını da vadeyi beklemek yerine daha fazla komisyon ödeyerek erken ödemeli sisteme göre aldığı uygulama 'indirim yap peşin öde' kaidesi doğrultusunda caiz değildir.

Bankanın kendi müşterisine bir avantaj olarak sunduğu harcamayı taksitlendirme uygulamasında ise işyeri alacağını erken ödemeli sisteme göre ek komisyon ödemedi alabilmektedir. Fakat söz konusu bu işlemin müşteri ile banka açısından ayrıca tetkik edilmesi gerekecektir. Buna göre banka vade sayısına dayalı olarak ana borç üzerine fark alacak olursa işlem caiz olmayacaktır. Şayet banka vade farkı almayacak olursa bu durum kuyumcunun alacağını peşin olarak alıp almaması açısından değerlendirilmelidir.

B- Gerek vade farkı alınmadan harcamanın taksitlendirildiği uygulamada, gerekse tek çekim işleminde söz konusu alacak en erken bir gün sonra işyerinin tasarrufu altına girmektedir. Bu durum ise peşinlik ilkesiyle çelişmektedir. Problemin giderilmesi için alacağın hesaba kaydı ile birlikte üye işyerinin tasarrufu altına girmesi gerekmektedir.

- Kuyumcunun müşterisine nakit borcu verdiği ve peşin olarak altın satışı yaptığı daha sonra ise kuyumcu nakit olarak verdiği tutarı kredi kartından çekerek geri aldığı uygulamalar ise hem satış görüntüsü yapma açısından hukuka karşı hile görünümündedir hem de menfaat karşılığı borç verme açısından caiz değildir.

- Kuyumcunun henüz bedelini çekmeden müşteriye kredi kartıyla satmış olduğu altını müşteriden geri satın aldığı bir uygulama ise hem îne satışı olması açısından hem de kuyumcunun alacağını peşin olarak almaması açısından fasittir.

- Online kuyumcu mağazalarından gerek sanal POS üzerinden, gerekse kurye tarafından kapıda ödeme seçeneği olarak sunulan mobil POS uygulaması üzerinden gerçekleştirilen altın alışveriş işlemleri de yine problemlidir. Zira söz konusu işlemler peşin olarak gerçekleşmemektedir. Çünkü ödemesi gerçekleştirilen işlemin işletmeci tarafından onaylanması ile alışveriş tamamlanmaktadır. Kapıda gerçekleşen ise ürünün teslimidir. Ayrıca koşulsuz iade ve değişimin yapıldığı sarf akdi ise muhayyerlik ilkesi açısından batıldır.

- Katılım bankalarının ihraç ettiği murabaha kartlarla POS sistemi üzerinden yapılan altın alışverişleri ise bedeller peşin olarak ödenmediği için caiz değildir.

- Bankaların ya da katılım bankalarının kredi kartlarına yansıttıkları puanların fikhî durumu kurumun kazancına göre değişecektir. Buna göre kazancının çoğunluğu haram olan kurumların vermiş oldukları puanların alışveriş işlemlerinde kullanılması caiz olmayacaktır. Kazancının çoğunluğu helal ise bu puanlar sarf işlemlerinde kullanılabilir. Burada yine sarf kuralları geçerli olacaktır.

- Bankalara ya da katılım bankalarına ait olan kredilendirilmeyen kredi kartlarıyla (charge card) POS cihazında yapılan işlemlerin sarf akdi açısından durumu bankaların kredilendirilen kredi kartlarının durumu gibidir. Çünkü çalışmanın yapıldığı zaman diliminde yer alan uygulamalara göre POS sistemi açısından kartlı ödeme araçları arasında hiçbir fark yoktur. Ayrıca bu işlemde katılım bankalarının sağlamış olduğu charge kartlar, banka credit kartlarıyla benzerlik göstermektedir. Hâlbuki bu noktada murabaha kartlarının kullanılmasının caiz olamayacağı belirtilmiştir.

5- Gerek bankaların gerekse katılım bankalarının çıkarmış oldukları banka kartlarıyla kuyumcunun işyerinde gerçekleştirilen altın alım satım işlemleri de yine POS çalışma sistemine göre değerlendirilmelidir.

Banka kartlarına tanımlanan esnek hesap üzerinden alışveriş yapmak caiz değildir. Zira bu hesaplar kullanıldığında günlük olarak ve harcanan tutar üzerinden faiz yansıtılmaktadır.

6- Akıllı kart sistemleri üzerinden gerçekleştirilen alışveriş işlemlerinde üç farklı ödeme yöntemi hizmeti sunulmaktadır. Buna göre çalışmanın yapıldığı dönemde doğrudan cep telefonu faturasına yansıtarak gerçekleşen mobil ödeme yönteminin altın alım satımına kapalı tutulduğu tespit edilmiştir.

Akıllı kartlarla fiziki veya cep POS uygulamaları üzerinden yapılan altın işlemleri ise hem müşteri açısından hem de işyeri açısından tetkik edilmelidir. Bu durumda müşteri söz konusu işlemi akıllı kart bakiyesi üzerinden gerçekleştireceği için bu durum banka kartıyla yapılan işleme benzeyecektir. Fakat banka kartından farklı olarak şayet kart bakiyesi uygulamanın sunmuş olduğu limitten yüklenmiş ise ve müşteri harcamış olduğu tutarın üzerinde ilgili kuruma faiz ödeyecek olursa işlem doğal olarak caiz olmayacaktır. İşlem işyeri açısından değerlendirilecek olursa işyeri POS sistemi üzerinden gerçekleştirilen

alışverişlerin bedelini en erken bir gün sonra alacağı için işlem sarf akdiyle çelişecektir. Bu nedenle ilgili kurum müşteriye faiz yansıtmayacak olsa bile alışveriş işlemi işyeri açısından peşin olarak gerçekleşmemektedir.

Kuyumcunun işyerinde, mobil uygulama üzerinden aynı uygulama hesabına ya da anlaşmalı bankaların hesaplarına anlık olarak para transferi yapılabildiğinden işlem sarf akdi açısından problemli olmayacaktır. Ancak söz konusu transfer anlaşmalı olmayan banka hesaplarına yapılacak olursa burada EFT sistemi üzerinden transfer gerçekleşecektir. Bu nedenle değerlendirmesi EFT sistemine göre şekillenecektir.

Ayrıca akıllı kart uygulamalarının ara yüzüne diğer kartlı ödeme araçları eklenebilmektedir. Dolayısıyla burada gerçekleşecek olan işlem kullanıcının seçmiş olduğu karta göre şekillenecektir.

7- Merkez bankasından bağımsız olarak üretilen dijital paraların kullanımı caiz değildir. Bu sebeple bu tür paralar sarf işlemlerinde kullanılamaz.

8- Sanal kartların durumu ise bu kartların bağlı olduğu hesapla aynı niteliktedir.

9- Vadeli e-çeklerin sarfta kullanımı caiz değildir. Zira bu çeklerin kullanımı peşinlik ilkesine aykırı bir durumu meydana getirecektir. Ödeme günü gelmiş e-çekte ise alışveriş sona ermeden keşidecinin hesabında yeterli miktarda olan para alacaklının hesabına aktarılmasıyla işlem peşin olacaktır. Alıcı tarafın çalıştığı banka e-çek sistemini kullanmıyorsa ödeme EFT yoluyla yapılacaktır. İşte bu noktada işlem EFT sisteminin işleyişine göre değerlendirilmelidir.

Bankanın uygulamış olduğu garanti üzerinden alışveriş işlemi yapıldığında şayet banka ilgili hesaba faiz yansıtacak olursa işlem fikhî açıdan problemli olacaktır. Herhangi bir faizli işlem yansıtmayacak olursa bankanın garanti ettiği tutar, kuyumcunun hesabına geçmesi ile işlem peşin olacaktır. Bu durumda çekin vadesinin gelmiş olması gerekmektedir. Kuyumcunun alacağı, bankanın garanti ettiği tutarın üstünde ise bu durumda kuyumcunun hesabına geçen miktar oranında işlem caiz olacaktır.

Günümüz uygulamaları arasında yer alan çek kırdırma işlemi ise hem peşinlik ilkesine aykırı olması bakımından hem de alacağın satımı açısından caiz değildir.

10- Transfer sistemlerinin işleyiş süreçleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla sarf açısından değerlendirilmelerinde işlem süreçlerini dikkate almak gerekecektir. Buna göre:

- EFT sistemi kanalıyla kuyumcuya ödemede bulunulacağı zaman söz konusu alışveriş işlemi banka mesai saatleri ve EFT saatleri içerisinde yapılıyorsa transfer işlemi gerçekleşmeden alışveriş bitirilmemelidir. Alışveriş, mesai saati ve EFT saatleri dışında yapılıyorsa kuyumcu sattığı altının bedelini peşin olarak alamayacağı için işlem caiz olmayacaktır. Bu durumda bedel kuyumcunun hesabına geçtikten sonra alışveriş yapılmalıdır. FAST sisteminde ise mesai saati ve hafta sonu ayrımı bulunmamaktadır. Fakat her halükarda alışveriş işlemi söz konusu transfer gerçekleştikten sonra sonlandırılmalıdır. Gerek bu işlemde gerekse telefonla irtibat kurularak gerçekleştirilen işlemde tarafların daha önce anlaşmış oldukları kur her iki tarafı bağlayıcı nitelikte olmamalıdır. Aksi halde işlem problemlili olacaktır.

İnternet üzerinden satın alınacak olan altının bedeli EFT/FAST vb. transfer sistemleri aracılığıyla ödendiğinde söz konusu bu işlem vaadleşme açısından problemlidir. Çünkü müşterinin altını sepete eklemesi ve ödemeyi gerçekleştirmesi işlemi her iki taraf için bağlayıcı niteliktedir. Kapıda gerçekleşen ise sadece ürünün tesliminden ibarettir. Bu sebeple gerek bu işlem gerekse müşterinin ödemesini kapıda yapacağı işlem problemlidir. Söz konusu bu işlemin geçerli olabilmesi için sepete eklemeye başlayan sürecin caiz olan vaadleşme niteliğinde olması, alışveriş işleminin ise kapıda gerçekleştirilmesi ve koşulsuz iade ve değişimin yapılamaması da bu vakitten sonra olması gerekmektedir.

- Virman sisteminde de yine vadeli banka hesabına alım yapmak fikhî açıdan uygun olamayacaktır. Vadesiz/cari veya katılma hesaplarına sanal olarak yapılan altın alım işlemleri ise caiz değildir. Zira ma'dumun satışı caiz değildir. Fiziki teslimat noktasında bankaların ya da katılım bankalarının; hesaptan hesaba alımın yapıldığı alışveriş esnasında, müşterinin ödeyeceği masrafın miktarını net olarak belirtmesi gerekecektir. Sözleşmede genel olarak belirtilen bilgilendirme yeterli değildir. Bugünkü uygulamaya göre söz konusu masraflar daha sonra hesap edilip müşteriye bildirilmektedir. Bu da alışveriş esnasında masraf olarak

ödenecek tutarın ne kadar olduğu noktasında belirsizliğe yol açmakta ve uygulamayı problemli hale getirmektedir.

- Havale sisteminde transfer işlemi daha hızlı gerçekleşmekle beraber bu sistemle gerçekleştirilecek işlemler EFT sistemine benzemektedir. Bu nedenle sarf akdi konusundaki değerlendirmesi EFT sistemine benzetilebilir.

- Cebe havale sisteminde ise transferi yapılan miktar alacaklının zimmetine geçmediği için işlem caiz değildir. Zira bu durumda hükmi kabz gerçekleşmemiş olacaktır. Bu sistemde alacaklıya gönderilen bilgilendirme mesajı ile söz konusu tutar onun zimmetine geçmiş ve göndericiden çıkmış olsaydı işlem caiz olurdu.

- E-ortamda gerçekleşen SWIFT sisteminde işlem, transfer edilecek tutarın farklı bir para birimine çevirimi sırasında sarfa konu olmaktadır. Çevirme işlemi anlık olarak yapıldığı için peşinlik ilkesine riayet edilmiş olmaktadır. Fakat çevrilen para fiziki olarak teslim edilebilir durumunda olmalıdır.

Yurt içi veya yurt dışında satın alınan altının bedeli SWIFT sistemi kullanılarak döviz olarak ödenecekse, transfer işlemi tamamlandıktan sonra alışveriş işlemi gerçekleştirilmelidir. Zira bu sistemde transfer işlemi iki gün kadar sürebilmektedir.

- Western Union sistemi, farklı bir para birimine çeviri konusunda ve bedelin dövizle ödenmesi noktasında SWIFT sistemi ile benzerlik göstermektedir. SWIFT sisteminden farklı olarak Western Union sisteminin temsilciliğini yapan kuyumcu, transfer edilen tutara karşılık müşteriye altın vermesi halinde söz konusu alışverişin, havuzdaki para transferinin kuyumcunun hesabına geçmesinden sonra sonlandırılması gerekir. Böyle bir uygulamada kuyumcu alacağını peşin olarak alacağı için, işlem caiz olacaktır.

Doğrusunu yalnız Allah (c.c.) bilir.

KAYNAKLAR

- AAOIFI. *Finans Kuruluşları İçin Faizsiz Bankacılık Standartları*, çev. Mehmet Odabaşı & İshak Emin Aktepe. İstanbul: Erkam Matbaası, 2012.
- el-Abderî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-Mevvâk. *et-Tâc ve 'l-iklîl li muhtasari halîl*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1994.
- Affane, Hüsameddin. *Fıkhî ve Ahlakî Yönleriyle İslam'da Ticaret*, çev. Servet Bayındır. İstanbul: Karınca-Polen Yayınları, 2017.
- Ahlatcı Kuyumculuk. Erişim 05.10.2020. <https://www.ahlatcikuyumculuk.com.tr/internet-satis?detay=iade-degisim-ve-garanti-kosullari>.
- Akbank. “Kredi Kartı Aidatı”. Erişim 05.04.2020. <https://www.akbank.com/kredi-karti-aidati>.
- Akbank. Erişim 02.04.2020. <https://www.akbank.com/cebe-para-gonderme>.
- Akçi, Yavuz & Annaç Göv, Sabiha. “Tüketicilerin E-Ticaret Algılarının İncelenmesi”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (2015): 413-433.
- Aksoy, Tevfik Emre. *İşadamlarının Elektronik Bankacılık Kullanma Durumları ve Karşılaşılan Problemler*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Aktepe, İshak Emin. *Katılım Finans*. İstanbul: TKBB Yayınları, t.y.
- Aktepe, İshak Emin. “Kredi Kartı Sistemi ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 1/10 (2010):133-157.
- Aktepe, İshak Emin. “Kredi Kartı İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Fıkhî Açıdan Finans ve Altın İşlemleri*, 373-386. İstanbul: y.y., 2012.
- Aktepe, İshak Emin. “Katılım Bankacılığında Uygulanan Finansman Teknikleri, Müşterilerden Alınan Komisyonlar, Vadesinde Ödenmeyen Borçlar ve

- Mudârip Bankanın Zarara Katılma Hali”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III*, 241-275. Ankara: Kalkan Matbacılık, 2013.
- Aktimur, Ömer Artun. “Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşlarında Yaşanan Gelişmeler ve Bu Kuruluşların 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi”. *Bankacılar Dergisi* 93 (2015): 106-126.
- Alneo. Erişim 11.10.2020. <https://alneo.com.tr/>.
- Altınbaş. Erişim 05.10.2020. <https://www.altinbas.com/musteri-iliskileri/iade-degisim-proseduru>.
- Altinkaynak Store. Erişim 05.10.2020. <https://www.altinkaynakstore.com/musteri-hizmetleri/iade-ve-degisim>.
- Apaydın, H. Yunus. “Kabz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 45. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Apaydın, H. Yunus. “Muhayyerlik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 26. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Apaydın, H. Yunus. “İne”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 283. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Arafât, Fethî Şevket Mustafâ. *Bitâkâtü’l-i’timâni’l-benkiyye fi’l-fikhi’l-islamî*. Nâblus: Camiatü’n-Necâhi’l-Vataniyye, Risâletü’l-Mâcistîr, 2007.
- Arslandere, Murat. *Elektronik Ticaret ve Karaman’daki Kobi’ler Üzerine Bir Araştırma*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2010.
- Atalay, Arif. “İslam Hukukunda Elektronik Ortamda Akitleşme”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2015): 22-42.
- Aybakan, Bilal. “Sarf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36: 139. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- el-Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *el-Binâye fi şerhi’l-Hidâye*. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1420/2000.
- Bacıoğlu, Hakan Kibar. *Bankacılıkta Elektronik Pazarlama Yöntemleri, Uygulamaları ve Etkinliği*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

- Bakır, Hasan. “Türkiye’de Plastik Kartlar Ve Plastik Kartların Geleceği-Akıllı Kartlar (Smart Card)”. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16/1 (2000): 191-203.
- Bankalar.org. Erişim 04.10.2020. <https://www.bankalar.org/eft-saatleri/>.
- Bankalar.org. Erişim 04.10.2020. <https://www.bankalar.org/halkbankasi-eft-saatleri/>.
- alBaraka. “Fiziki Altın Toplama”. Erişim 05.04.2020. <https://www.albaraka.com.tr/fiziki-altin-toplama.aspx>.
- Bayındır, Abdülaziz. “Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Toplumunda Madeni paralar ve Kâğıt Paralar”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000): 15-36.
- Bayındır, Servet. *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Bayındır, Servet. “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkıhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III*, 41-66. Ankara: Kalkan Matbacılık, 2013.
- Bayındır, Servet. “Bankalarda Altın Hesabı Açtırmak veya Oraya Para Yatırmak Caiz midir?”, *İslam İktisadi Araştırmaları Derneği*. Erişim 10.02.2021. <https://www.iktisad.org.tr/bankalarda-altin-hesabi-actirmek-ve-oraya-para-yatirmek-caiz-midir/>.
- Bayraktar, Ahmet. *Elektronik Ortamda Gerçekleştirilen Alım Satım İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- BBDK. “Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu”. Erişim 21.03.2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5464.pdf>.
- BBDK. “Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun”. Erişim 25.03.2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6493.pdf>.
- Bedevî, Asım Ahmed Atiyye. *Ahkamu’s-sarfi’l-elektrûnî fi’l-fıkhi’l-islamî*. Gazze: el-Camiatü’l-İslamiyye, Risâletü’l-Mâcistûr, 2010.

- Bekçi, İsmail & Tekşen, Ömer. “Bankaların Kredi Kartı Puan Uygulamaları ve Muhasebeleştirilmesi”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 26/2 (2012): 221-235.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2003.
- Bölükbaş, Ali Haydar. *İslam Borçlar Hukukunda Niza*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Bucaklı, Ali Tamer. *Elektronik Ticaret*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Buğdaycı, Erol. *Dünya’da ve Türkiye’de Elektronik Bankacılığın Gelişimi ve Basel Komitesi’nin Elektronik Bankacılık Konusuna Yaklaşımı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi’u’s-sahîh*. b.y.: Dâru’t-Tâsîl, 1433/2012.
- el-Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Dekâ’iku üli’n-nühâ li-Şerhi’l-Müntehâ*. b.y.: Âlemü’l-Kütüb, 1414/1993.
- Canbaz, Mustafa. “Altın Bankacılığı ve İşletmeler Açısından Altın İşlemlerinin Muhasebesi”. *bmij Dergisi* 7/4 (2019): 1225-1259.
- Canpolat, Önder. *E-Ticaret ve Türkiye’deki Gelişmeleri*. Ankara: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Hukuk Müşavirliği, 2001.
- Cebeci, İsmail. *Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010.
- El-Cevâhirî, Hasan. “Bitâkâtü’l-i’timân el-ikrâz”. *Mecelletü Mecmei’l-Fıkhi’l-İslamî* 15/3 (2004): 113-143.
- el-Cezîrî, Abdurrahman. *Kitâbü’l-fıkhi ale’l-mezâhibi’l-erbea*. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1424/2003.
- Cointral. Erişim 20.05.2020. <https://cointral.com/tr/kripto-ile-altin-al/>.

- el-Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf. *Nihâyetü'l-maṭlab fî dirâyeti'l-meṣheb*. b.y.: Dâru'l-minhâc, 1428/2007.
- Çay, Şerif. *Elektronik Ödeme Sistemlerinin Finansal Piyasalara Etkisi*. Ankara: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Çeker, Mustafa. “Banka Hukuku Açısından Havale İşlemi ve Karşılaşılan Sorunlar”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12 (2008): 63-76.
- Çeker, Orhan. “Genel Müzakere”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III*, 323-324. Ankara: Kalkan Matbacılık, 2013.
- Çelik, Aydın & Yıldırım, Taner. “Abbâsiler Dönemi Bağdat Çarşıları”, *İkinci İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-1*, ed. Mustafa Öztürk & Ahmet Aksın. 151-171. Elazığ: y.y., 2010.
- Çoban Çelikdemir, Neşe & Çetin, Abdurrahman. “Altın Bankacılığı ve Altın İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi”. *AKÜ İİBF Dergisi* 17/2 (2015): 11-32.
- Dalgın, Nihat. *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Darendeli, Ayşe. *İslam Hukuku Akit Teorisi Açısından İnternet Üzerinden Yapılan Sözleşmeler*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- ed-Darîr, Sadîk Muhammed Emîn. “Bitâkâtü'l-i'timân”. *Mecelletü Mecmei'l-Fıkhi'l-İslamî* 15/3 (2004): 11-38.
- Deniz Bank. Erişim 01.06.2020. <https://www.denizbank.com/bankacilik/bireysel-bankacilik/komisyon-ve-ucretler/>.
- Deniz Bank. Erişim 25.01.2021. <https://www.denizbank.com/mobildeniz/fonlari-anlik-surekli-transferi.aspx>.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. *Fetvalar*. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. Erişim 07.04.2020. <https://fetva.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/962/kredi-karti-ile-yapilan-alisverislerde-bankanin-yaptigi-hizmet-karsiliginda-is-yeri-sahiplerinden-komisyon-almasi-faiz-olur-mu->.

- Din İşleri Yüksek Kurulu. “Mütalaa”. Erişim 10.04.2020. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/38212/dijital-kripto-paraların-kullanımının-dini-hukmu-nedir>.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. Erişim 15.04.2020. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/38633/kredi-karti-veya-bankamatik-karti-ile-yapılan-alisverislerde-verilen-hediye-puanlari-kullanmak-caiz-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. Erişim 04.10.2020. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/38612/kapida-teslim-almak-uzere-internet-uzerinden-altin-ve-gumus-satin-almak-caiz-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. Erişim 30.11.2020. <https://fetva.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/963/on-odemeli-banka-kartlarının-kullanılması-caiz-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d>.
- Doğaner, Murat. *Türkiye’de Elektronik Ticaretin Gelişimi ve İşletmeden Tüketicilere Elektronik Ticaret Üzerine Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Döndüren, Hamdi. “İslam’da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri”. *İslami Araştırmalar Dergisi* (1987): 56-70.
- Döndüren, Hamdi. “Kur’an ve Sünnete Göre Altınla İlgili Ticaret Muameleleri”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı–III*, 482-505. Ankara: Kalkan Matbaacılık, 2013.
- Döndüren, Hamdi. *İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2014.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “İslam Hukukunda Modern İletişim Araçları ile Yapılan Akidler (Batı Hukuku ile Mukayeseli olarak)”, *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri*, 286-362. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Dumlu, Emrullah. “Fıkıhî Açından Altın Hesabı”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 20 (2012): 237-266.

- Durmuş, Abdullah. *Fıkhî Açıdan Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Durmuş, Abdullah. “Güncel İktisadi Fıkıh Meselelerini Değerlendirmede Farklı Yaklaşımlar: Forex (Döviz Satım) İşlemleri Örneği”, *Günümüz İktisadi Meseleleri ve Fıkıh Mirasımız Sempozyumu*, ed. H. Mehmet Günay & Süleyman Kaya. 77-100. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2018.
- ed-Dübyânî, Ebu Umer Dübyânî b. Muhammed. “Bitâkâtü’l-i’timân ve tekyîfü’l-fıkhiyyü”, *Mevsüatü’l-Mâliyye* 4/4 (2011).
- ed-Dübyânî, Ebu Umer Dübyânî b. Muhammed. *el-Muâmelâtü’l-mâliyyetü Esâleten ve Muâsaraten*. Riyad: Mektebetü’l-Melik Fehede’l-Vataniyye 1432.
- Dünyâ, Şevki Ahmed. “Bitâkâtü’l-i’timân”. *Mecelletü Mecmei’l-Fıkhi’l-İslamî* 15/3 (2004): 143-166.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünenü ebî dâvûd*. Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1438/2017.
- Ebû Yahyâ, Zekerîyya b. Muhammed b. Zekerîyya el-Ensârî Zeynüddîn es-Süneykî. *Esne’l-metâlib fî şerhi ravzı’t-tâlib*. b.y.: Dâru’l-Kitabi’l-İslamî, t.y.
- el-Etram, Abdurrahman b. Salih. “Bitâkâtü’l-i’timân et-tekyîfü ve’l-bedâilü”. *Mecelletü Mecmei’l-Fıkhi’l-İslamî* 15/3 (2004): 71-94.
- el-Fâr, Safâu’s-Seyyidi Lü’lü’. “et-Tehvilü’l-masrifî fî’l-fıkhi’l-islâmî”. *Câmiatü’l-Ezher* 9 (2018): 1103-1191.
- Findeks. Erişim 27.03.2020. <https://www.findeks.com/findeksakademi/kesideci-kimdir-kesideci-ne-demektir>.
- Findeks. Erişim 10.12.2020. <https://www.findeks.com/>.
- Garanti Bankası. Erişim 01.04.2020. <https://www.garantibbva.com.tr/cepbank>.
- Garanti Bankası. “Mevduat ve Yatırım-Altın”. Erişim 04.04.2020. https://www.garantibbva.com.tr/tr/bireysel/mevduat_ve_yatirim/altin.page.
- Garanti Bonus. Erişim 24.03.2020. <https://www.bonus.com.tr/kredi-kartlari>.
- Gezgin, Yusuf Erdem. *Fıkhî Açıdan Altın Mübadele İşlemleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

- Ghashout, Ahmed Ramadan Moftah. *İslam Hukuku ve Beşeri Hukukta Elektronik Ödeme Kartları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Hadiş, Hande. *Bankacılık Sektöründe Elektronik Müşteri İlişkileri Yönetimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Halkbank. “Altın”. Erişim 04.04.2020.
<https://www.halkbank.com.tr/Search?q=alt%C4%B1n&p=1>.
- Halk Bank. Erişim 20.10.2020.
<https://www.halkbankkobi.com.tr/NewsDetail/Halkbank-Guvenceli-Cek/330>.
- Halk Bank. Erişim 21.10.2020.
<https://www.halkbankkobi.com.tr/channels/KOBI-lere-Ozel/Bankamiz-Odeme-Guvenceli-Urunlerimiz/Halkbank-Guvenceli-Cek/254>.
- Hallâf, Abdülvehhab. *‘İlmü usulî’l-fıkhi*. Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1436/2011.
- Hammad, Nezihi. *Kazâyâ fıkhiyyetün muâsiratün fi’l-mâli ve’l-iktisât*. Beyrut: Darü’ş-şamiyye, 1421/2001.
- Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed. *ed-Dürü’l-muhtar*. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-ilmîyye, 1423/2002.
- el-Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân er-Ruaynî. *Mevahibü’l-celil fi şerhi muhtasari halîl*. b.y.: Dâru’l-Fikr, 1412/1992.
- Heyet. *el-Fetevâ’l-hindiyye*. b.y.: Matbeatü’l-Emîriyye, 1310.
- Heyet. “Riba”. *Mevsûatü’l-fıkhiyye*. Küveyt: Tıbbatü Zâtî’s-Selâsil, 1412/1992.
- Heyet. “Karar bi şe’ni’l-kabz”. *Mecmeu’l-Fıkhi’l-İslamî ed-Düvelî*. Erişim 28.01.2020. <http://www.iifa-aifi.org/1792.html>.
- Heyet. “Karar bi şe’ni’l-bey’i bi’t-taksit”. Erişim 07.04.2020. <https://www.iifa-aifi.org/ar/1849.html>
- Heyet. “Karar bi şe’ni ticeratî’z-zeheb, el-hulûlî’ş-şer’iyye li’ctimâ’is-sarf ve’l-havâle”. *Mecmeu’l-Fıkhi’l-İslamî ed-Düvelî*. Erişim 20.10.2020. <https://www.iifa-aifi.org/ar/1986.html>.

- Hayet. “Karar bi şe’ni’l-vedâi’l-masrifîyye”. Erişim 15.12.2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/1992.html>.
- Heyet. “Karar bi şe’ni bitâkâtü’l-i’timân”. Mecmeu’l-Fıkhî’l-İslâmî ed-Düvelî. Erişim 10.02.2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/2153.html>.
- Heyet. “Karar bi şe’ni mevzû’i bitâkâtü’l-i’timâni ğayri müğattâ”. Mecmeu’l-Fıkhî’l-İslâmî ed-Düvelî. Erişim 10.02.2021. <https://www.iifa-aifi.org/ar/2055.html>.
- İlîş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Menhu’l-celil şerhu muhtasari halîl*. Beyrut: Daru’l-Fıkr, 1409/1989.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *el-Kâfî fî fıkhı ehli’l-medine*. Riyad: Mektebetü’r-Riyad el-Hadîse.
- İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz el-Huseynî ed-Dîmeşkî. *Reddû’l-muhtar ale’d-dürri’l-muhtar*. thk. eş-Şeyh Adil Ahmed Abdu’l-mevcud & eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvad. Riyad: Darü Â’lemi’l-Kütüb, 1423/2003.
- İbn Bâz, Abdülaziz. “Beyânü’r-râcih fî meseleti za’ ve teaccel”, Erişim 25.12.2021. <https://binbaz.org.sa/fatwas/3396/بيان-الراجح-في-مسألة-ضع-وتعجل>
- İbn Hacer, Ahmet b. Muhammed el-Heytemî. *Tühfetü’l-muhtâc fî şerhi’l-minhâc*. b.y.: el-Mektebetü’t-Ticâriyye, 1357/1983.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetü’l-Kahire, 1389/1969.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî. *el-Kâfî fî fıkhı’l-imâmi ahmed*. Beyrut: Darü’l-Kütübî’l-ilmiyye, 1414/1994.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim b. Ali Ebu’l-Fazl. *Lisanu’l-arab*. Beyrut: Daru Sâdır, t.y.
- İbni Nüceym, Zeynü’d-dîn b. İbrahim b. Muhammed. *el-Bahru’r-râik şerhu kenzi’d-dekâik*. b.y.: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, t.y.
- İbn Rüşd, Ebu’l-Velid Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesit*. Kahire: Dâru’l-Hadîs, 1425/2004.

- İbn Yûnus, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah es-Sıkillî. *el-Câmi' li-mesâ'ili'l-Müdevvene*, thk. Mecmûatü Bâhisîn fî Resâili Duktûra. b.y.: Câmiatü Ümmü'l-Kurâ, 1434/2013.
- İninal. Erişim 17.05.2020. <https://www.ininal.com/>.
- el-İslâm Süâl ve Cevâb. Erişim 04.01.2020. <https://islamqa.info/ar/answers/93334/التعامل-مع-شركة-تبيع-وتشتري-العملات>.
- el-İslâm Süâl ve Cevâb. Erişim 10.02.2020. <https://islamqa.info/ar/answers/217380/-هل-يقوم-التقييد-المصرفي-مقام-القبض-الحقيقي-في-شراء-الذهب-من-البنك>
- İstanbul Sanayi Odası. *E-Ticaret*. İstanbul: İstanbul Sanayi Odası Yayınları, 2015.
- İş Bankası. “Mevduat ve Yatırım-Altın”. Erişim 03.04.2020. <https://www.isbank.com.tr/altin>.
- İş Bankası. Erişim 15.04.2020. <https://www.isbank.com.tr/vadesiz-altin-hesab>.
- İş Bankası. Erişim 22.10.2020. <https://www.isbank.com.tr/cek-senet>.
- İş Bankası. Erişim 25.01.2021. <https://www.isbank.com.tr/fast-anlik-para-transferi>.
- Kallek, Cengiz. “Süftece”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 19. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kalyoncuoğlu, Selma. “Tüketicilerin Online Alışverişlerindeki Sanal Kart Kullanımlarının Teknoloji Kabul Modeli İle İncelenmesi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/2 (2018): 193-213.
- Kamali, Mohammad Hashim. *İslam Ticaret Hukuku: Vadeli İşlem Sözleşmeleri ve Opsiyonların Analizi*, çev. Nazan Lila. İstanbul: alBaraka Yayınları 2020.
- Kamiloğlu Latifoğlu, Emine Gül. “Kredi Kartlarında Yıllık Ücret Alınmasına İlişkin Hususlar”. *TBB Dergisi* 121 (2015): 317-342.
- Kanca, Fatih. *Sarf Akdinde Hükmi Kabz Problemi*. Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanlık Tezi, 2015.
- Kapıcı, Nazan. *Katılım Bankalarının Murabaha İşlemlerinde Malın Kabzı Meselesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Karabıyık, Ayşegül. “Alternatif Ödeme Aracı Olarak: Elektronik Çek Sistemi (E-Çek) -1”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 38 (2008): 80-94.

- Karaman, Hayrettin. “Kredi Kartı ile Altın Satımı”. Erişim 15.12.2021. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0178.htm>.
- Karaman, Hayrettin. “Altın Vadeli Satılamaz”. Yeni Şafak. Erişim 15.12.2021. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/altin-vadeli-satilamaz-56550>.
- Karî, Muhammed Ali. “Bitâkâtü’l-i’timân ğayru’l-muğattâti zâtî’l-eksât”. *Mecelletü Mecmei’l-Fıkhî’l-İslamî* 15/3 (2004): 95-112.
- Kâsânî, A’lâü’d-dîn Ebû Bekr b. Mesûd b. Ahmed. *Bedâ’iu’s-sanâi’ fî tertîbi’s-şerâi’*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1406/1986.
- Katılım Analiz. “İslam İktisadî Sözlüğü”. Erişim 10.04.2020. <https://katilimanaliz.com/islam-iktisadi-sozlugu/>.
- Kaya, Ferudun. *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması*. İstanbul: Graphis Matbaa, 2009.
- Kaya, Süleyman. “Kripto Para Birimleri ve Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi”. *İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi* (2018): 1-18.
- Kılıç, Hakan. *Elektronik Bankacılık Uygulamalarında Banka Çalışanlarının Karşılaştıkları Sorunlar: Şanlıurfa Banka Çalışanları Örneği*. Ankara: Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Kisbet, Mustafa. “İslam Borçlar Hukukunda Kabzın Akitlere Etkisi”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2015): 1-21.
- Kisbet, Mustafa. “İslam Hukukuna Göre Satılan Malın Kabzı ve Hükümleri”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010): 477-490.
- Koçak Alan, Alev & Tümer Kabadayı, Ebru & Erişke, Tuğbay. “İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Pazarlaması”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 66/17 (2018): 493-504.
- Komisyon. *İslam’da Alışveriş ve Ticaret Hukuku*. b.y.: İkra Yayınları, 2016.
- Kuveyt Türk. “Altın Bankacılığı”. Erişim 04.04.2020. <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/altin-bankaciligi>.
- Kuveyt Türk. Erişim 04.04.2020. <https://www.kuveytturk.com.tr/subesiz-bankacilik/atm/islem-ozelliklerine-gore-atmler>.

- Kuveyt Türk. Erişim 04.04.2020
<https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-656.vsf>.
- Kuveyt Türk. Erişim 08.04.2020.
<https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-nedir>.
- Kuveyt Türk. Erişim 15.04.2020.
<https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/kartlar/saglam-kart>.
- Kuveyt Türk. Erişim 01.05.2020.
<https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/hesaplar/katilma-hesapları/katilma-hesabi>.
- Kuveyt Türk. Erişim 01.05.2020.
<https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/hesaplar/cari-hesaplar>.
- Kuveyt Türk. Erişim 01.06.2020.
<https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-3103.vsf#:~:text=Kuveyt%20T%C3%BCrk%20Kartlar%C4%B1yla%20ATM'den%201%20Gram%20Alt%C4%B1n%20Teslimi%209,185%20TL%20Dahil%20Kg%20ba%C5%9F%C4%B1nad%C4%B1r>.
- Küçükylmazlar, Aysun. *Elektronik Ticaret Rehberi*. İstanbul: Rema Yayıncılık, 2006.
- Laçın, Gül Cennet. *Elektronik Para Ve Dijital Para Sistemleri: Bitcoin ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Analizi*. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Liv, Cemil. “İnternet Bankacılığı Aracılığıyla Gerçekleştirilen Sarf Akdinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2019): 41-60.
- Malik b. Enes, el-Asbahî. *Muvatta*. thk. Taki'd-Dîn en-Nedvî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1432/2011.
- el-Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvad & eş-Şeyh Adil Ahmed Abdu'l-mevcud. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1999.
- Maximum. Erişim 11.12.2020. <https://www.maximum.com.tr/TR/odeme-taksitlendirme-ve-erteleme/taksitlendirme/Sayfalar/taksitlendirme.aspx>
- Mergînânî, Burhâneddin. *el- Hidaye*. Beyrut: Darü'l- Erkam, t.y.

- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1433/2011.
- Mevsûatü'sh-Şâmîle. Erişim 04.01.2020. <http://islamport.com/l/ftw/3802/7368.htm>
- Mevsûatü'sh-Şâmîle. Erişim 04.01.2020. <http://islamport.com/l/fqh/6691/931.htm>
- Mevzuat Bilgi Sistemi. "Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ". Erişim 10.04.2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=9.5.11074&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>.
- Meydani, Abdülğaniy el-ğuneymi. *el-Lübâb fî şerhi'l-kitab*. nşr. Darü'l-Kütübî'l-Arabi. Beyrut: Daru'l-Kitab, 1431/2010.
- Mikhaylichenko, Karina. *Finansal Hizmetlerin Küreselleşmesine Katkı Açısından Elektronik Bankacılık*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmurz. *Dürrü'l- hükkâm fî şerh-i gureri'l-ahkâm*. Beyrut: Daru Sâdır, 1439/2018.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. Riyad: Dâru'l-Hadâra, 1432/2010.
- n11. Erişim 01.01.2021. <https://www.n11.com/genel/odeme-secenekleri-393251>.
- Orman, Sabri. "Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve faiz", *Para, Faiz ve İslam*. 1-68. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Öz, Ersan & Fidan, Ayşin. "Türkiye'de Altın Bankacılığı Faaliyetleri ve Vergilendirilmesi". *Maliye Dergisi* 164 (2013): 120-130.
- Özcan, Mahmut. *Türkiye Elektronik Bankacılığı İçin Güvenli Elektronik Ticaret Modeli*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Özcan, Zeynep Özge. *Türkiye'de Elektronik Bankacılık: İnternet Bankacılığı Üzerine Bir Çalışma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Özsoy, İsmail. "Fıkıh Doktrinde Para ve Faiz", *Fıkıhî Açından Finans ve Altın İşlemleri*, 75-132. İstanbul: y.y., 2012.
- Özsoy, İsmail. "Faiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 120. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

- Öztop, İbrahim. *İslam Hukukunda Sarf Ahkâmı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Öztürk, Nurettin & Koç, Asuman. “Elektronik Para, Diğer Para Türleriyle Karşılaştırılması Ve Olası Etkileri”. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* (2006): 207-243.
- Öztürk, Üzeyir. *Elektronik Ortamda Yapılan Akitlerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Papara. Erişim 17.05.2020. <https://www.papara.com/>
- Paycell. Erişim 17.05.2020. <https://paycell.com.tr/urunler/paycell-card/>
- Paycell. Erişim 17.05.2020. <https://paycell.com.tr/hizmetler/cuzdan/>.
- PeP. Erişim 17.05.2020. <https://www.peple.com.tr/>.
- Paycell. Erişim 17.12.2020. <https://paycell.com.tr/uye-isyerleri/>
- Reisoğlu, Seza. “Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları”. *Bankacılar Dergisi* 49 (2004): 100-123.
- Sahnûn, Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvene*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Salih, Hamid Muhammed & en-Nâyif, Muâz Abdü'l-Latîf. “el-Ahkâmü's-ş-şerî'yye li bitâkâtî'l-i'timâniyye benkü dübe'l-islamî nümüzecen”. *Müntedâ Fıkhi'l-İktisâdi'l-İslamî*, 1-66. Dubai: y.y., 2015.
- Salihoğlu, Esengül. *Merkez Bankası Para Politikaları ve Elektronik Para İlişkisi: Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- S.B. Samadi. “Abbasi Hâkimiyeti Döneminde Bağdat'ın Sosyal ve Ekonomik Hayatından Görünümler”, çev. Ahmet Turan Yüksel. *İstem Dergisi* 6/12 (2008): 201- 249.
- Serahsi, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Darü'l-ma'rife, 1409/1989.
- Skrill. Erişim 17.05.2020. <https://www.skrill.com/tr/>.
- Sorularla Katılım Bankacılığı. “Katılım Bankasının Teslim Almadığı Malı Satması Caizmidir”. Erişim 10.04.2020.

- <http://www.katilimbancaciligi.com/katilim-bankasinin-teslim-almadigi-mali-satmasi-caiz-midir/>.
- Şahin, Yusuf. “Çek Nedir ve Nasıl Kullanılır”. Paraşüt. Erişim 27.03.2020. <https://www.parasut.com/blog/cek-nasil-kullanilir>.
- Şehrânî, Hüseyin b. Mualvi. “el-Hisâbâtü’l-câriyetü hakikatühâ-tekyîfuhâ”. Erişim 25.12.2021. <http://www.saaaid.net/fatwa/sahm/24.htm>.
- Şekerbank. Erişim 04.10.2020. https://www.sekerbank.com.tr/internet/help/Para_Transferi.htm.
- Şimşek, Serdar. *Türkiye’de Elektronik Ticaret ve E-Ticaretin Kobiler Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Takî Osmanî, Muhammed. *Fıkhu’l-Büyu’*. Karaçi: Mektebetü Meârifü’l-Kur’ân, 2010/1436.
- Tarîkü’l-İslam. Erişim 10.02.2020. <https://ar.islamway.net/fatwa/76932/-بيع-وشراء-الذهب-عن-طريق-البنك>.
- TCMB. Erişim 28.03.2020. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Sistemleri/Turkiyedeki+Odeme+Sistemleri/Elektronik+Fon+Transfer+%28EFT%29+Sistemi>.
- TCMB. Erişim 01.04.2020. http://eftemkt.tcmb.gov.tr/odemeSistemleri_TR.htm
- TEB Bankası. Erişim 27.03.2020. <https://www.teb.com.tr/sizin-icin/teb-karekodlu-cek/>.
- TEB Bankası. “Altın”. Erişim 04.04.2020. <https://www.teb.com.tr/esnafim/altin/>.
- TEB Bankası. TEB POS. Erişim 07.04.2020. <https://www.teb.com.tr/tebpos/calisma-sekilleri/>.
- Topal, Şevket. *İslam Hukukunda Zilyedlik Mülkiyet İlişkileri ve Fiilî Hâkimiyet*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2016.
- Tosla. Erişim 17.05.2020. <https://tosla.com/>
- Turan, M. Hadi. “İslam Hukukuna Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı”. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2017): 823-838.

- Tüfek, Burak Ünsal. *Elektronik Ödeme Araçları ve Geleceğin Yaklaşımı Kripto Para*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Türkiye Finans. “Gümüş Hesap”. Erişim 04.04.2020. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/altin-urunleri/Sayfalar/gumus-hesap.aspx>.
- Türkiye Finans. Erişim 01.06.2020. https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/sozlesmeler-ve-formlar/SozlesmelerVeFormlarArsivde/Temel%20Bankac%C4%B1l%C4%B1k%20Hizmetleri%20Talep%20ve%20Bilgi%20Formu_TR_R004-5055.pdf.
- Türkiye Finans. Erişim 04.10.2020. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/bankacilik-hizmetleri/sayfalar/doviz-transferi-swift.aspx>
- VakıfBank. Erişim 01.04.2020. <https://www.vakifbank.com.tr/cebe-para-gonder.aspx?pageID=2458&Exc=2993#:~:text=Cebe%20Para%20G%C3%B6nder%20i%C5%9Fleminde%20zaman,Cebe%20Para%20G%C3%B6nderme%20i%C5%9Flemini%20yapabilirsiniz>.
- VakıfBank. Erişim 20.10.2020. <https://www.vakifbank.com.tr/kobi-altin-cek.aspx?pageID=934>.
- VakıfKart. Erişim 10.12.2021. <https://www.vakifkart.com.tr/sss/kredi-kartlarinda-yeni-taksit-uygulamasi>.
- Vakıf Katılım. Erişim 04.04.2020. <https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/bireysel/kamu-bankalari-atmleri-ucretsiz-olarak-hizmetinizde>.
- Vakıf Katılım. Erişim 04.04.2020. <https://www.vakifkatilim.com.tr/documents/mp3/uye-syeri-sozlesmesi.pdf>.
- Vakıf Katılım. Erişim 01.05.2020. <https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/bireysel/hesaplar/cari-hesap>.
- Vakıf Katılım. Erişim 01.06.2020. <https://www.vakifkatilim.com.tr/documents/mp3/bankacilik-hizmetleri-sozlesmesi-v3.pdf>.

- WesternUnion. Erişim 09.01.2021. <https://www.westernunion.com/tr/tr/send-money-online.html>
- Worldcard. Erişim 11.12.2020. <https://www.worldcard.com.tr/finansal-cozumler/taksitlendirme/harcama-taksitlendirme>.
- Yapı Kredi. Erişim 01.04.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/sinirsiz-bankacilik/cebe-havale>.
- Yapı Kredi. Erişim 15.04.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/mevduat-urunleri/altin-gunleri>.
- Yapı Kredi. Erişim 17.05.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/krediler/esnek-hesap/>.
- Yapı Kredi. Erişim 04.10.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/odemeler-ve-hizmetler/swift-transfer>.
- Yapı Kredi. Erişim 04.10.2020. <https://www.yapikredi.com.tr/memnuniyetiniz-icin-buradayiz/sikca-sorulan-sorular/sinirsiz-bankacilik-kanallari/internet-subesi/genel/6836>.
- Yapı Kredi. Erişim 25.01.2021. <https://www.yapikredi.com.tr/bireysel-bankacilik/odemeler-ve-hizmetler/fonlarin-anlik-transferi>.
- Yıldız, Seracettin. *Kredi Kartı Uygulamasında Banka İle Üye İşyeri Arasındaki İlişkinin Fıkhî Durumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Yılmaz, Ahmet. “İslam Hukukuna Göre Kredi Kartı”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2001): 59-106.
- Yılmaz, Deniz. “Swift Kodu Nedir? Banka Swift Kodları Listesi”. Piyasa Nabzı. Erişim 04.10.2020. <https://piyasanabzi.com/sozluk/banka-swift-kodlari/>
- ez-Zeyle’î, Osman b. Ali b. Mihcen el-Bari’î Fâhru’d-dîn. *Tebyînü’l-hakâik şerhu kenzi’d-dekâik ve hâşiyetü’ş-şilbiyyi*. Kahire: Matbeatü’l-Kübrâ el-Emîriyye, 1313
- Ziraat Bankası. “Altına Dayalı Kira Sertifikası Altın Tahvili”. Erişim 04.03.2020. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bireysel/yatirim/altina-dayali-kira-sertifikasi-altin-tahvili>.

- Ziraat Bankası. “Banka Kartı Özellikleri”. Erişim 24.03.2020.
<https://www.bankkart.com.tr/kart-ozellikleri/banka-karti-ozellikleri/bankkart-taksit-kmh-oteleme>.
- Ziraat Bankası. Erişim 27.03.2020. <https://www.bankkart.com.tr/sikca-sorulan-sorular?id=65>.
- Ziraat Katılım. “Altın Katılma Hesabı”. Erişim 04.04.2020.
<https://www.ziraatkatilim.com.tr/bireysel/katilma-hesaplari/Sayfalar/altin-katilma-hesabi.aspx>.
- Ziraat Katılım. “Altın Depo Hesabı”. Erişim 04.04.2020.
<https://www.ziraatkatilim.com.tr/bireysel/cari-hesaplar/Sayfalar/altin-depo-hesabi.aspx>.
- Ziraat Bankası, Erişim 04.04.2020.
<https://www.ziraatkatilim.com.tr/ticari/yatirim-urunleri/spot-doviz>.
- Ziraat Bankası. Erişim 05.04.2020. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/sss/kart-ve-uye-isyeri/kredi-karti>.
- Ziraat Bankası. Erişim 07.04.2020. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/sss/kart-ve-uye-isyeri/pos-ve-uye-isyeri>.
- Ziraat Bankası. Erişim 20.10.2020.
<https://www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/nakit-yonetimi/cek/hazircek>.
- Ziraat Katılım. Erişim 25.01.2021.
<https://www.ziraatkatilim.com.tr/bireysel/odemeler/Anlik-Transfer>.
- Zühaylî, Vehbe Mustafâ. “Bitâkâtü’l-i’timân”. *Mecelletü Mecmei’l-Fıkhî’l-İslamî* 15/3 (2004): 39-71.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Önder Arık		
Doğum Yeri ve Yılı	[REDACTED]		
Medeni Durumu	[REDACTED]		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Arapça-İyi		
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2013	2015	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2018		Recep Tayyip Erdoğan Üniv. Lisansüstü Eğitim Enst. Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Çalıştığı Kurum		Başlama - Ayrılma Yılı	
Diyanet İşleri Başkanlığı		2013	
Diğer		D.İ.B Dini Yüksek İhtisas Kursu (3 Yıl) Vaizler Hizmet İçi Eğitim Semineri Kur'an-ı Kerim Hizmet İçi Eğitim Kursu	
İletişim (eposta)		[REDACTED]	